

Проблеми економіки та політичної економії

Науковий економічний електронний журнал

Scientific economic e-journal

Problems of Economy and Political Economy

2020

№ 1 (10)

Науковий економічний електронний журнал
«Проблеми економіки та політичної економії»

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Білоцерківець Володимир Вікторович, д. е. н., проф.,
Національна металургійна академія України
(заступник головного редактора);
Довбня Світлана Борисівна, д. е. н., проф.,
Національна металургійна академія України;
Завгородня Олена Олександрівна, д. е. н., проф.,
Національна металургійна академія України;
Іздебські Вальдемар, доктор хабілітований, проф.,
Варшавський політехнічний університет, Республіка Польща;
Ковальчук Костянтин Федорович, д. е. н., проф.,
Національна металургійна академія України;
Козенков Дмитро Євгенович, к. е. н., проф.,
Національна металургійна академія України;
Король Григорета Олександрівна, к. е. н., проф.,
Національна металургійна академія України;
Краус Наталія Миколаївна, д. е. н., проф.,
Київський університет ім. Б. Грінченка;
Лебедєва Валентина Костянтинівна, к. е. н., проф.,
Національна металургійна академія України;
Савчук Лариса Миколаївна, к. е. н., проф.,
Національна металургійна академія України;
Соловій Ігор Павлович, д. е. н., проф.,
Національний лісотехнічний університет України;
Тарасевич Віктор Миколайович, д. е. н., проф.,
Національна металургійна академія України (головний редактор);
Фаїзова Світлана Олександрівна, к. е. н., доц.,
Національна металургійна академія України.

СКЛАД МІЖНАРОДНОЇ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Алієв Урак Жолмурзайович, д. е. н., проф.,
освітня корпорація «Туран», університет «Туран-Астана», м. Астана,
Республіка Казахстан;
Бажал Юрій Миколайович, д. е. н., проф.,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»;
Базилевич Віктор Дмитрович, чл.-кор. НАН України, д. е. н., проф.,
Київський національний університет ім. Т. Шевченка;
Білорус Олег Григорович, академік НАН України, д. е. н., проф., ДУ
«Інститут економіки та прогнозування НАН України»;
Бодров Володимир Григорович, д. е. н., проф.,
Університет державної фіскальної служби України;
Габбер Юзеф Антоній, д. е. н., проф.,
Вища школа банківництва, м. Познань, Республіка Польща;
Геєць Валерій Михайлович, академік НАН України, д. е. н., проф.,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»;
Гриценко Андрій Андрійович, чл.-кор. НАН України, д. е. н., проф.,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»;
Задорожний Григорій Васильович, д. е. н., проф.,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна;
Зверяков Михайло Іванович, чл.-кор. НАН України, д. е. н., проф.,
Одеський національний економічний університет;
Лемещенко Петро Сергійович, д. е. н., проф.,
Білоруський державний університет, м. Мінськ, Республіка Білорусь;
Савчук Володимир Сафронович, чл.-кор. НАН України, д. е. н., проф.,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»;
Шинкарук Лідія Василівна, чл.-кор. НАН України, д. е. н., проф.,
Національний університет біоресурсів і природокористування України;
Шлюсарчик Богуслав, д. е. н., проф.,
Жешувський університет, Республіка Польща;
Яковенко Лариса Іванівна, д. е. н., проф.,
Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка.

Адреса редакції:

Національна металургійна
академія України,
пр. Гагаріна, 4, к. 201,
м. Дніпро, 49600, Україна

Телефон:

38 (0562) 47-42-42

Електронна пошта:

polecon.ukr@gmail.com

Сайт:

<http://politeco.nmetau.edu.ua/>

ISSN 2518-7406

Засновник:

Національна металургійна
академія України

Рекомендовано до друку та
поширення через мережу
Інтернет Вченою радою
Національної металургійної
академії України, протокол
№ 3 від 26.02.2020 р.

Редакція не завжди поділяє
точку зору авторів та не несе
відповідальності за добір
фактів та помилки, яких вони
припускаються. Статті
подано в авторській редакції.
Повний або частковий
передрук дозволяється лише
за згодою авторів і редакції
журналу.

Підписано до друку

28.02.2020 р.

Формат 60x84 ½

Ум. друк. арк. 9,33. Зам. № 9

© ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ
ТА ПОЛІТИЧНОЇ
ЕКОНОМІЇ, 2020

The scientific electronic journal
«Problems of Economy and Political Economy»

COMPOSITION OF EDITORIAL BOARD:

Bilotserkives Volodymyr, d. e. s., prof.,
National metallurgical academy of Ukraine (**deputy editor**);
Dovbnia Svitlana, d. e. s., prof.,
National metallurgical academy of Ukraine;
Zavorodnia Olena, d. e. s., prof.,
National metallurgical academy of Ukraine;
Izdebski Waldemar, d. hab., prof.,
Politechnika Warszawska, Republic of Poland;
Kovalchuk Kostiantyn, d. e. s., prof.,
National metallurgical academy of Ukraine;
Kozenkov Dmytro, d. e. s., prof.,
National metallurgical academy of Ukraine;
Korol Hrihoreta, c. e. s., prof.,
National metallurgical academy of Ukraine;
Kraus Nataliia, d. e. s., prof.,
Borys Grinchenko Kyiv University;
Lebedeva Valentyna, c. e. s., prof.,
National metallurgical academy of Ukraine;
Savchuk Larisa, c. e. s., prof.,
National metallurgical academy of Ukraine;
Soloviy Ihor, d. e. s., prof.,
Ukrainian National Forestry University;
Tarasevich Viktor, d. e. s., prof.,
National metallurgical academy of Ukraine (**editor-in-chief**);
Faizova Svitlana, c. e. s., assis. prof.,
National metallurgical academy of Ukraine.

COMPOSITION OF INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Aliiev Urak, d. e. s., prof.,
Educational corporation «Turan», university «Turan-Astana», Astana, Republic of Kazakhstan;
Bazhal Yurii, d. e. s., prof.,
National university of «Kyiv Mohyla academy»;
Bazilevych Viktor, corresponding member of the NAS of Ukraine, d. e. s., prof.,
Taras Shevchenko national university of Kyiv;
Bilorus Oleg, academician of the NAS of Ukraine, d. e. s., prof.,
«Institute of economics and forecasting of the NAS of Ukraine»;
Bodrov Volodymyr, d. e. s., prof.,
University of the State Fiscal Service of Ukraine;
Habber Jusef Antoni, d. e. s., prof.,
WSB University in Poznan, Republic of Poland;
Heiets Valerii, academician of the NAS of Ukraine, d. e. s., prof.,
«Institute of economics and forecasting of the NAS of Ukraine»;
Hritsenko Andrii, corresponding member of the NAS of Ukraine, d. e. s., prof.,
«Institute of economics and forecasting of the NAS of Ukraine»;
Zadorozhny Grigory, d. e. s., prof.,
V. N. Karazin Kharkiv National University;
Zveriakov Mychailo, corresponding member of the NAS of Ukraine, d. e. s.,
prof., Odessa national economic university;
Lemeshchenko Petr, d. e. s., prof.,
Belarusian state university, Minsk, Republic of Belarus;
Savchuk Volodymyr, corresponding member of the NAS of Ukraine, d. e. s.,
prof., «Kyiv national economical university of V. Hetman»;
Shynkaruk Lidiia, corresponding member of the NAS of Ukraine, d. e. s., prof.,
National university of life and environmental sciences of Ukraine;
Slusarczyk Boguslav, d. e. s., prof.,
University of Rzeszow, Republic of Poland;
Yakovenko Larisa, d. e. s., prof.,
Poltava national pedagogical university named after V. G. Korolenko.

Editorial address:

National Metallurgical
Academy of Ukraine, Haharin
Av, 4, Dnipro, Ukraine, 49600

Phone:

38 (0562) 47-42-42

E-mail:

polecon.ukr@gmail.com

Site:

<http://politeco.nmetau.edu.ua/>

ISSN 2518-7406

The founder of the journal:

National Metallurgical
Academy of Ukraine

Recommended for publication
and dissemination through a
network the Internet by the
Scientific council of the
National Metallurgical
Academy of Ukraine, protocol
№ 3 from 26.02.2020.

The editorial not always divides
the point of view of authors and
does not bear responsibility for
selection of facts and errors that
they commit. The articles are
given in an authorial release.
The complete or partial
reprinting is allowed only with
the consent of authors and
editorial of journal.

A signed to printing
28.02.2020.

Format 60x84 ½

Conditional printed pages 9,33.

Booking № 9

© PROBLEMS OF ECONOMY
AND POLITICAL ECONOMY,
2020

ЗМІСТ

***ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА
ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ***

Тарасевич В. М., Лебедєва В. К., Проха Л. М.

Основи аксіології та праксіології економічної науки 6

Леонідов І. Л.

Власність і привласнення інтелектуального продукту: планомірність і товарність екстеріоризації 27

Бурлака Л. Ф.

Становление жилищного рынка в современной экономике 39

***СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ***

Нікітіна А. В., Лещенко С. Є., Орехова А. С.

Критичний аналіз інвестиційної колаборації між Україною та країнами ЄС 50

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., А. Д. Пимоненко

Стратегії та патерни розвитку системи оподаткування під гарде глобальної пандемії: міжнародний досвід та інноваційна модальність в координатах національної економіки 59

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Романовський І. Г.

Логістичне вдосконалення збутової мережі підприємства 69

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Король Г. О., Акімова Т. В., Распопова Ю. О., Пашковська Н. Ф.

Особливості організації проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів 79

МЕНЕДЖМЕНТ

Ксаверчук Л. П., Король Р. М., Мироненко М. А.

Стан розвитку трубних підприємств, які входять до об'єднання «Укртрубопром» за підсумками 2019 року 95

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Тарасевич В. М.

Актуальні виміри сучасної політичної економії 107

CONTENTS

ECONOMIC THEORY AND HISTORY OF ECONOMIC THOUGHTS

Tarasevych V. M., Lebedeva V. K., Prokha L. M.
Fundamentals of axiology and praxeology of economics 6

Leonidov I. L.
Ownership and appropriation of intellectual product: planned and
commodity of exteriorization 27

Burlaka L. F.
The formation of the housing market in the modern economy 39

INTERNATIONAL ECONOMICS AND INTERNATIONAL RELATIONS

Nikitina A. V., Leshchenko S. E., Orekhova A. S.
Critical analysis of investment cooperation between Ukraine and EU
countries 50

ACTUAL PROBLEMS OF ECONOMICS

Bilotserkivets V. V., Zavhorodnia O. O., Pimonenko A. D.
Strategies and patterns of tax system development in a gardez of global
pandemic: international experience and innovation modality in the
coordinates of the national economy 59

ECONOMY AND MANAGEMENT OF ENTERPRISES

Romanovsky I. G.
Logistical improvement of the sales network of the industrial enterprise 69

ACCOUNTING, AUDITING AND ANALYSIS

Korol H. O., Akimova T. V., Raspopova Yu. O., Pashkovska N. F.
Special aspects of organizing the process of inventory count of low-value
and fast-wearing items 79

MANAGEMENT

Ksaverchuk L. P., Korol R. M., Myronenko M. A.
The state of development of pipe enterprises that are part of the
“Ukrtruboprom” association in 2019 95

CRITICISM AND BIBLIOGRAPHY

Tarasevych V. M.
Actual measurements of modern political economy 107

**ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ
ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ**

УДК 330.101

В. М. ТАРАСЕВИЧ,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної економіки,
політичної економії та управління,
Національна металургійна академія України*

В. К. ЛЕБЕДЄВА,
*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
політичної економії та управління,
Національна металургійна академія України*

Л. М. ПРОХА,
*магістр економіки та підприємництва,
Національна металургійна академія України*

**ОСНОВИ АКСІОЛОГІЇ ТА ПРАКСІОЛОГІЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ**

Стаття присвячена дослідженню основ аксіології та праксіології економічної науки. Показано, що основний зміст аксіологічного компонента базового блоку наукового економічного знання утворюють світоглядні універсалії, гуманістичні цінності, установка на отримання та розширення предметного, об'єктивного та істинного знання. Надана характеристика світоглядних універсалій як універсалій культури, розглянуто функції універсалій культури у людській життєдіяльності, проаналізовано ідеали та норми науковості у їх відповідності загальнонауковим картинам світу та картинам економічної реальності.

Визначено ключові характеристики праксіологічного компонента базового блоку наукового економічного знання, у тому числі, щодо передумов, змісту та механізмів практичного застосування наукових результатів в межах прикладного рівня наукових економічних знань, а також відносно організації та технології наукових досліджень. Виділено два типи досліджень та розробок прикладної економіки як області знань, що пов'язує теорію і практику: оперативні прикладні дослідження, які забезпечують реалізацію чітко поставленої мети, та стратегічні прикладні дослідження, які забезпечують процеси цілепокладання. Проаналізовано досвід використання економічних моделей у дослідженнях і розробках, орієнтованих на завдання економічної політики. Запропоновано загальну схему взаємодії теорії і практики на базі прикладних економічних моделей, пов'язаних з діагностикою реальних економік, прогнозуванням соціально-економічних процесів та розробкою економіко-політичних стратегій і програм, а також варіантів реформування економічних інститутів.

Ключові слова: економічна наука, аксіологія, універсалії культури, етос науки, праксіологія, емпірія, мистецтво економіки, прикладні моделі.

Актуальність та постановка проблеми. Філософські та методологічні основи економічної науки складають ту світоглядну базу, яка дозволяє надати міцний фундамент її окремим концепціям та теоріям. Повнота цих основ передбачає дослідження онтологічних, гносеологічних, аксіологічних та праксіологічних аспектів економічної науки. Більш розробленими є її онтологічні та гносеологічні аспекти у той час, як аксіологія та праксіологія економічної науки частіше залишаються поза належною увагою фахівців. Це обумовлює певну обмеженість окремих економічних теорій, положення яких часом вступають в конфлікт як з системою суспільних цінностей, так із економічною практикою. Внаслідок цього дослідження основ аксіології та праксіології економічної науки є актуальною проблемою в контексті філософського осмислення та удосконалення її методологічної бази.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження філософських та методологічних основ економічної науки та публікації, що відображають їх результати, характеризуються тим, що праксіологічні проблеми розглядаються в них у відриві від аксіологічної проблематики. Більше того, аксіологічна проблематика взагалі недооцінюється у філософських дослідженнях методології економічної науки. У працях таких відомих дослідників, як О.І. Ананьин, М. Блауг, О.М. Лібман, подано достатньо повний огляд різних точок зору на зазначену проблематику, що підтверджує певну аномативність й схоластичність економічних досліджень [1,2,4,10].

Формулювання мети статті. З огляду на зазначене, метою статті є розгляд і визначення деяких основ аксіології та праксеології економічної науки.

Виклад основного матеріалу. Основний зміст *аксіологічного* компонента базового блоку наукового економічного знання (НЕЗ) утворюють, по-перше, *універсалії* культури (світоглядні універсалії), гуманістичні, моральні *цінності*, що безпосередньо впливають на економічну науку (ЕН), і, *по-друге*, -

етос науки. Його *інваріантне ядро* - установка на отримання та зростання предметного, об'єктивного та істинного знання, що дозволяє виходити за рамки предметних структур існуючої дійсності та відкривати можливі світи майбутнього практичного освоєння [10, с. 162-163]. З урахуванням більш докладного вивчення першого аспекту в курсі філософії науки, тут ми обмежимося його короткою характеристикою, наданою В. Стьопіним, а основну увагу акцентуємо на другому аспекті.

Універсалії культури та їх значення для економічної науки

Універсалії культури (УК) - це категорії, які акумулюють історично накопичений соціальний досвід і в системі яких людина певної культури оцінює, осмислює й переживає світ і *економіку*, зводить в цілісність всі явища дійсності, що потрапляють в сферу її досвіду. Можна виділити *два* великих і пов'язаних між собою *блоки* універсалій культури:

1) *універсальні категорії*, що фіксують найбільш загальні, *атрибутивні характеристики об'єктів*, що включаються в *людську діяльність*. Вони виступають в якості базисних структур людської свідомості й носять універсальний характер, оскільки будь-які природні та соціальні об'єкти, в тому числі знакові об'єкти мислення, можуть стати *предметами діяльності*. Їх атрибутивні характеристики фіксуються в категоріях «простір», «час», «рух», «річ», «властивість», «відношення», «кількість», «якість», «міра», «форма», «зміст», «причина», «випадковість», «необхідність» тощо;

2) *особливі категорії*, за допомогою яких виражено визначення *людини як суб'єкта діяльності*, структури її спілкування, її *ставлення* до інших людей і суспільства в цілому, до цілей і цінностей соціального життя («людина», «суспільство», «особистість», «свідомість», «добро», «зло», «краса», «віра», «надія», «праця», «совість», «справедливість», «свобода» тощо), а також історично накопичений досвід включення індивідуума в систему соціальних відносин і комунікацій [9, с. 122].

У *смысловому змісті* УК можна виділити *три шари сенсів*. *Перший* з них - це *всезагальне*, те, що відрізняє людину від тваринного світу, що виступає своєрідним інваріантом різних культур і утворює глибинні структури людської свідомості. Наприклад, такий *всезагальний сенс* притаманний *людській діяльності* як цілеспрямованому та усвідомленому перетворенню людиною себе й світу. Звичайно, цей шар не існує в чистому вигляді, сам по собі. Він завжди співіснує з *другим шаром* смислів, який репрезентує *специфіку культури* історично визначеного типу суспільства, виражає *особливості способів спілкування та діяльності людей*, збереження й передачі соціального досвіду, особливості прийнятої шкали цінностей. Саме цей шар смислів

характеризує національні, етнічні та соціальні особливості кожної культури, властиве їй розуміння добра і зла, життя і смерті, ставлення до природи, праці, особистості тощо. Наприклад, в античному світі фізична рабська праця вважалася негідною вільного громадянина. У сучасному цивілізованому суспільстві, навпаки, однаково почесна духовна та фізична діяльність. У свою чергу історично особливе в УК завжди *конкретизується* у величезному різноманітті колективних, групових та індивідуальних світосприйняттів і світопереживань. Наприклад, у будь-якому суспільстві можна зустріти людей, які вважають деякі види фізичної праці негідними людини. Це - *третій шар* змісту УК [9, с. 123].

Особливості категоріальних смислів, що склалися в *даній культурі*, постають як властиві їй базисні цінності, з позицій яких люди оцінюють ті чи інші вчинки і дії, емоційно переживають їх. У *різних культурах* складається аж ніяк не ідентичне розуміння УК, що може призводити до різних і навіть полярних неусвідомлених реакцій і усвідомлених дій представників цих культур. УК по різному осмислюються й в різних типах суспільства, способах виробництва, суспільно-економічних формаціях [9, с. 126].

УК виконують щонайменше три взаємопов'язані *функції* в людській життєдіяльності, а саме:

1) забезпечують *своєрідну квантифікацію та сортування* різноманітного, історично мінливого соціального досвіду. Він рубриціюється відповідно сенсів УК і стягується в своєрідні кластери. Завдяки такій «категоріальній упаковці» він включається в процес трансляції та передається від людини до людини, від одного покоління до іншого;

2) виступають *базисною структурою* людської свідомості, їх смисли визначають категоріальний лад свідомості та економічного мислення в кожному конкретну історичну епоху;

3) їх взаємозв'язок утворює узагальнену картину людського світу, те, що прийнято називати світоглядом епохи. Ця картина відображає загальні уявлення про людину та світ, вводить певну шкалу цінностей, прийняту в даному типі культури, і тому визначає не тільки осмислення, а й емоційне переживання світу людиною.

У всіх цих функціях смисли УК повинні бути засвоєні індивідумом, стати внутрішньою канвою його *індивідуального* розуміння світу, його вчинків і дій. На цьому рівні смисли УК конкретизуються з урахуванням індивідуальних і групових цінностей. Причому навіть у стійких станах соціального життя УК можуть допускати дуже широкий спектр конкретизацій, доповнюватися цінностями протилежних за інтересами соціальних груп і не втрачати при цьому своїх основних смислів. *Індивідуальна варіативність* світоглядних

установок є важливою передумовою для зміни і розвитку, в тому числі й революційного, фундаментальних смислів УК.

Кардинальна перебудова суспільства завжди пов'язана з революцією в умах, з критикою пануючих світоглядних орієнтацій, які вже вичерпали свої можливості в якості глибинних програм людської життєдіяльності. Це вірно й по відношенню до наукової діяльності, її філософських підстав, ідеалів і норм. Вони нерозривно пов'язані з УК, сприймають їх цілеспрямований вплив, одночасно справляючи на них вирішальний вплив в епохи кардинальних суспільних змін.

Ідеали і норми науковості у їх взаємозв'язках із загальнонауковими картинами світу та картинами економічної реальності

Як і будь-яка діяльність, наукове пізнання регулюється певними *ідеалами і нормами*, в яких виражені уявлення про цілі наукової діяльності та способи їх досягнення. У відомому сенсі вони являють *схему методу*, яким керуються вчені в процесі досліджень. Серед ідеалів і норм науковості (ІНН) можуть бути виявлені: а) власне пізнавальні установки, які регулюють процес відтворення об'єкта в різних формах наукового знання; б) соціальні нормативи, які фіксують роль науки та її цінність для суспільного життя на певному етапі історичного розвитку, керують процесом комунікації дослідників, відносинами наукових співтовариств і установ між собою й з суспільством в цілому. Ці два аспекти ідеалів і норм науки відповідають двом аспектам її функціонування: як *пізнавальної* діяльності та як *соціального* інституту [9, с. 232-233].

Пізнавальні ідеали і норми науки мають досить складну організацію, в якій можна виділити наступні основні форми: 1) *пояснення та опису* (наприклад, принципи еволюції, історичної реконструкції, цілісності, додатковості, апроксимації); 2) *доказовості та обґрунтованості* знання (імперативи відповідності, спостережливості, експериментальної перевірки, етичної експертизи), а також 3) *побудови і організації* знань (співвіднесеність із засобами та операціями наукової діяльності, міждисциплінарність, комплексність [11, с. 21-25], інтерактивність, мережеві комунікації). В сукупності вони утворюють своєрідну схему методу дослідницької діяльності, що забезпечує освоєння об'єктів певного типу.

На різних етапах свого історичного розвитку наука створює різні типи таких схем методу, представлених системою ідеалів і норм дослідження. Порівнюючи їх, можна виділити як загальні, інваріантні, так і особливі риси у змісті цих ідеалів і норм. Якщо *загальні* риси характеризують специфіку наукової раціональності, то *особливі* риси виражають її історичні типи та їх конкретні дисциплінарні різновиди. У змісті будь-якої з виділених вище форм

ідеалів і норм науки можна зафіксувати щонайменше три взаємопов'язаних рівня.

Перший рівень представлений інваріантними ідеалами і нормами, які характерні для всіх етапів еволюції науки і які відрізняють її від інших форм осягнення реальності. Йдеться про зростання предметного й об'єктивованого знання, що відкриває «можливі світи майбутнього практичного освоєння» [10, с. 162]. Наприклад, в різні історичні епохи по-різному розумілися природа наукового знання, процедури його обґрунтування та стандарти доказовості. Але те, що наукове знання відмінне від думки, що воно має бути обґрунтованим й доведеним, що наука не може обмежуватися безпосередніми констатаціями явищ, а повинна розкривати їх сутність, - всі ці нормативні вимоги виконувалися й в античній, й в середньовічній науці, виконуються й в науці нашого часу.

Другий рівень змісту ІНН є *особливим* в тому сенсі, що обіймає історично мінливі установки, що характеризують стиль мислення, який домінує в науці на певному історичному етапі її розвитку [10, с. 165]. Так, порівнюючи давньогрецьку математику з математикою Стародавнього Вавилону, Єгипту, неважко виявити відмінності в ідеалах організації знання. Ідеал викладу знань як набору рецептів вирішення завдань, прийнятий в математиці Стародавнього Сходу, в грецькій математиці замінюється ідеалом організації знання як дедуктивного розгортання системи, в якій з вихідних посилок-аксіом виводяться наслідки. Найбільш яскравою реалізацією цього ідеалу була перша теоретична система в історії науки - евклідова геометрія. При зіставленні способів обґрунтування знання, що панували в середньовічній науці, з нормативами дослідження, прийнятими в науці Нового часу, виявляється зміна ідеалів і норм доказовості та обґрунтованості знання. Відповідно до загальних світоглядних принципів, зі сформованими в культурі свого часу ціннісними орієнтаціями і пізнавальними установками вчений Середньовіччя розрізняв *правильне* знання, перевірене спостереженнями і ефективне на практиці, та *істинне* знання, що розкриває символічний сенс речей, що дозволяє через чуттєві речі мікрокосму побачити макрокосм, через земні предмети стикнутися зі світом небесних сутностей. Тому при обґрунтуванні знання в середньовічній науці посилення на досвід як доказ відповідності знання властивостям речі в кращому випадку означали виявлення тільки одного з багатьох смислів речі, причому смислу далеко не головного.

Становлення природознавства в кінці XVI – на початку XVII ст. затвердило нові ідеали і норми обґрунтованості знання. Відповідно до нових ціннісних орієнтацій і ціннісних установок головною метою пізнання визначалося вивчення та розкриття природних властивостей і зв'язків

предметів, виявлення природних *причин і законів природи*. Звідси в якості головної вимоги обґрунтованості знання про природу була сформульована вимога його експериментальної перевірки. Експеримент став розглядатися як найважливіший критерій істинності знання. Після становлення теоретичного природознавства в XVII в. його ідеали і норми зазнавали істотну перебудову. Навряд чи, наприклад, фізик XVII - XIX ст. задовольнився б ідеалами квантово-механічного опису, в яких теоретичні характеристики об'єкта даються через посилення на характер приладів, а замість цілісної картини фізичного світу пропонуються дві картини, де одна дає просторово-часовий, а інша, - причинно-наслідковий опис явищ. Класична фізика та квантово-релятивістська фізика - це різні типи наукової раціональності, які знаходять своє конкретне вираження в різному розумінні ідеалів і норм дослідження [9, с. 233-234].

Наведені положення мають пряме відношення до *економічної науки*. Справді, класична, некласична та постнекласична наукова раціональність несе на собі печатку культури, світоглядних установок й цінностей, філософських ідей відповідної епохи, а іманентні цим етапам загальнонаукові картини світу (ЗНКС) вводяться корелятивно домінуючим ІНН, як базовим імперативам наукового етосу, які отримують в картині світу свою реалізацію та конкретне втілення. Найбільшою мірою це проявляється по відношенню до ідеалів наукового *пояснення*. Висловлювання, що описують картину світу, являють собою *принципи*, спираючись на які дослідник будує пояснення явищ. ІНН регулюють становлення КЕР, а також цілеспрямований їх синтез у ЗНКС, в якій, як правило, універсалізуються ідеали пояснення та опису лідируючих галузей науки [1, с. 169-170]. Зрозуміло, цим місія ІНН не вичерпується. Будучи *інститутами* наукової діяльності, вони покликані *впорядковувати* рух всіх її складових, в тому числі й наукових конструкцій. Наприклад, на етапі *народження* та перших кроків *становлення* теорії пріоритетним є алгоритмізуючий, регламентуючий і каталізуючий вплив зазначених інститутів на процес дослідження. В подальшому *розвитку* та *розгортанні* теорії важлива їх (інститутів) обмежуюча та коригувальна роль. Вони ж багато в чому «відповідальні» за фіксацію та легітимацію отриманих теоретичних результатів, тим самим відкриваючи перед останніми перспективи трансформації в прикладне знання. Але ІНН не є догматами віри. Раз розпочатий завдяки їх упорядковуючому впливу процес дослідження, рано чи пізно знаходить власну логіку руху, нерідко виходить за спочатку задані межі об'єкта та висуває нові вимоги до ІНН. Якщо останні не можуть дати своєчасну та гідну відповідь на отриманий виклик, вчений змушений їх перебудувати або звертатися до інших ідеалів і норм, - запозичених з інших галузей знання і/або вперше відкритих [10, с. 167-172].

Природним чином, ІНН, як *інститути науки*, впорядковують [12, с. 142] еволюцію та взаємодію КЕР. На рис. 1 представлені найбільш характерні для класичної, некласичної, постнекласичної науки і відповідних ЗНКС ідеали і норми науковості, а також проекція деяких з них на класичну, неокласичну, інституціональну та інтегративну КЕР. Так, в становленні та розвитку *класичної* КЕР важливу роль зіграли іманентні класичній науці та ЗНКС: а) *епістемологічні основи* - спостереження та експериментування з об'єктами, дистанціювання суб'єкта пізнання від об'єкта; б) *ідеали і норми*: ба) пояснення та опису виключно характеристик об'єкта з використанням, наприклад, економіко-математичного апарату; б) доказовості та обґрунтованості знань - очевидність, наочність, підтвердження досвідом; в) принципи монізму та редукціонізму; г) *кореспондентський* підхід до істини. *Неокласичною* КЕР взяті на «озброєння» діяльнісна природа пізнання, установки на включеність суб'єкта пізнання до складу об'єкта, точність і несуперечливість пізнання, принципи невизначеності та додатковості, прагматичний підхід до істини та ін.

На *третьому* змістовному рівні ІНН установки другого рівня конкретизуються стосовно специфіки *предметної області* даної науки. Наприклад, в математиці відсутній ідеал експериментальної перевірки теорії, але для досвідних наук він обов'язковий. У фізиці існують особливі нормативи обґрунтування її розвинених математизованих теорій, які виражаються в принципах спостереження, відповідності, інваріантності. Ці принципи регулюють фізичне дослідження, але вони надмірні для наук, які тільки вступають у стадію теоретизації та математизації. Сучасна біологія не може обійтися без ідеї еволюції, й тому *методи історизму* органічно включаються в систему її пізнавальних установок. Саме під впливом відкриттів Ч. Дарвіна принципи історизму та *еволюціонізму* були сприйняті й *економічною наукою*. Фізика ж поки що в явному вигляді не використовує ці установки. До останнього часу в ній взагалі не ставилася проблема походження діючих у Всесвіті фізичних законів. Лише в останній третині ХХ ст. завдяки розвитку теорії елементарних частинок в тісному зв'язку з космологією, а також досягненнями термодинаміки нерівноважних систем і синергетики, в фізику починають проникати еволюційні ідеї, викликаючи зміни раніше сформованих дисциплінарних ідеалів і норм [9, с. 234-235].

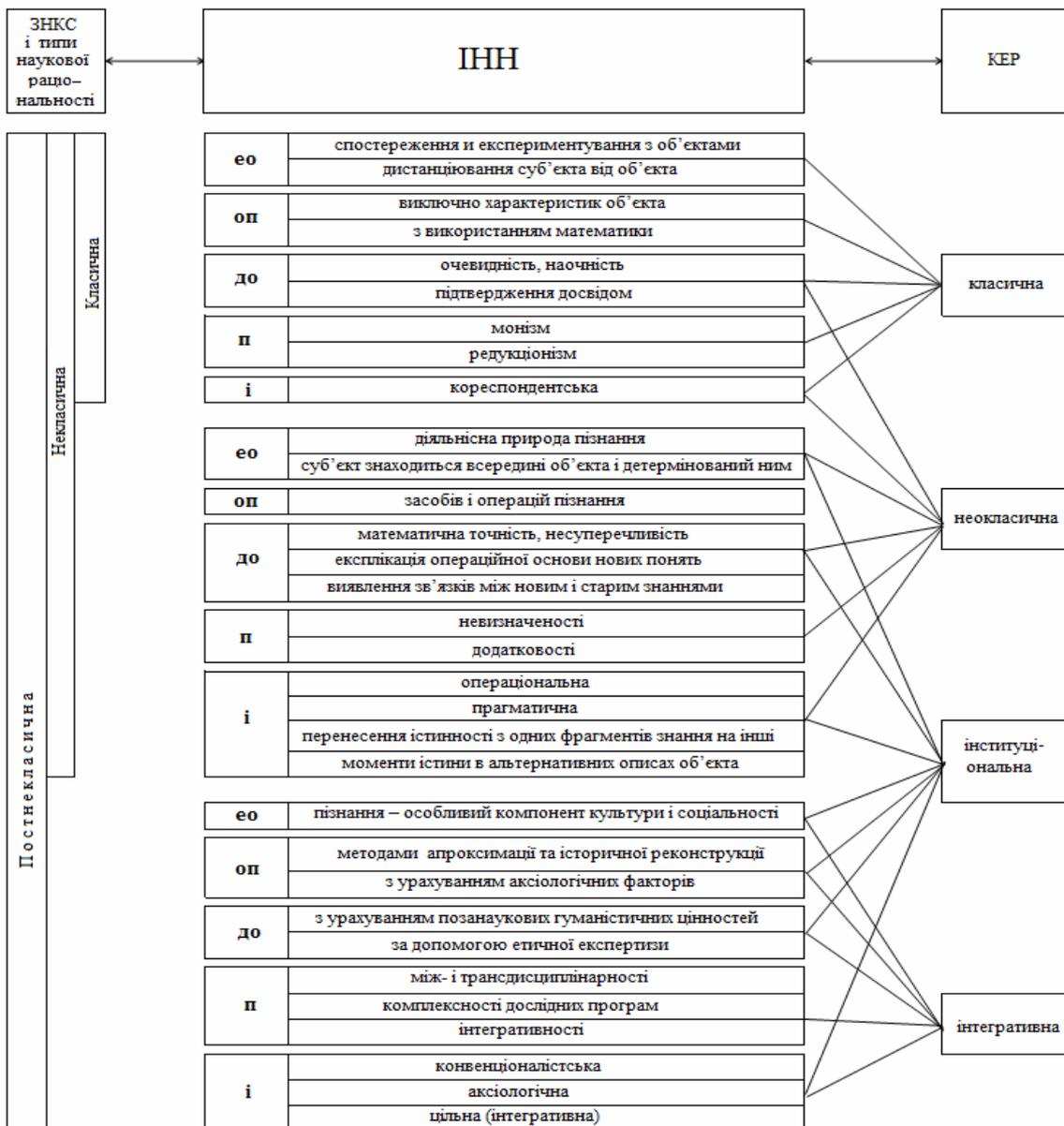

Рис. 1. Ідеали і норми науковості у їх відповідності загальнонауковим картинам світу та картинам економічної реальності*.

* Умовні позначення: **eo** – епістемологічна основа ІНН; **оп** – ІНН опису і пояснення; **до** – ІНН доказовості та обґрунтованості; **п** – принципи побудови та організації знань; **і** – істина.

Отже, ІНН утворюють цілісну систему з досить складною організацією. Цю систему можна розглянути як свого роду «сітку методу», яку наука, в тому числі економічна, «закидає в світ» з тим, щоб «витягнути» з нього певні типи об'єктів. «Сітка методу» детермінована, з одного боку, соціокультурними чинниками, визначеними світоглядними презумпціями, домінуючими в культурі тієї чи іншої історичної епохи, з іншого, - характером досліджуваних

об'єктів. Це означає, що з трансформацією ідеалів і норм змінюється «сітка методу» й, отже, відкривається можливість пізнання нових типів об'єктів і *нової економіки*, а також відповідної предметно-практичної діяльності.

Емпірія, практика та прикладна економічна наука

Ключові характеристики *праксіологічного* компонента базового блоку НЕЗ є найбільш дискусійними, оскільки порівняно нещодавно стали активно вивчатися методологами і філософами науки. Проте, вже очевидне значне зближення позицій відносно таких його складних *елементів*, як 1) передумови, зміст та механізми *практичного застосування* наукових результатів. У категоріях цієї статті йдеться про *прикладний рівень* НЕЗ; 2) *організація і технологія* наукових досліджень. Відносно інших елементів праксіологічного предметного напрямку ФМЕН дискусії тривають. З урахуванням випереджальної прикладнізації ЕН акцентуємо увагу саме на цій проблемі.

У *широкому* сенсі *емпірія* – це економічна реальність в усьому багатстві її зв'язків з реальністю неекономічною. У *вузькому* сенсі емпірія охоплює лише ту частину економічної реальності, яка адекватна даній предметній області. Емпірія є об'єктом чуттєво-споглядальної, фактофіксуючої діяльності, а також науковості теоретичної діяльності, що забезпечує відомий рівень науковості останньої. Емпірико-дослідницька діяльність, що розуміється таким чином, передбачає, за А. Спіркіним, розробку дослідницької програми, організацію спостережень, експерименту, опис спостережуваних і експериментальних даних, їх класифікацію, первинне узагальнення, результатом якого є відповідні первинні поняття [8].

Практика – це, звичайно, не емпірія, а свідомо діяльність, спрямована на перетворення, передусім тієї частини економічної реальності, яка спочатку відповідала певній предметній області, була джерелом емпіричного матеріалу і яка в результаті теоретичної «обробки» перетворилася з абстрактно-конкретного в конкретно-загальне (Е. Ільєнков). З позицій практики розрив між фундаментальним і прикладним знанням дуже відчутний, і відповідно до вітчизняної наукової традиції, переборний за допомогою, головним чином, *ієрархічних* зв'язків. Проте в сучасних умовах «спільна дія тенденцій до відособлення теоретико-інструментальної діяльності та розвитку прикладних досліджень призвела до своєрідного «перевертання» стосунків між фундаментальною і прикладною наукою». Вузько практична спрямованість прикладного знання, будучи доведеною до певної межі, багата своєю протилежністю (зрозуміло, при відомих передумовах). Наприклад, багато фундаментальних ідей другої половини ХХ ст. народилися в міждисциплінарних колективах масштабних прикладних проектів [1, с. 160].

Вказана обставина, а також зовсім не лінійний характер зв'язків емпірії і теорії, великих і часткових теорій роблять правомірним наступне гіпотетичне узагальнення: *гносеологічний «ланцюжок» «емпірія - теорія - практика» утворює не стільки лінію з прямими і зворотними зв'язками ієрархічного типу, скільки трикутник з синархічними зв'язками між «вершинами», який перебуває (розташований) в просторі мистецтва економіки.*

Як співвідносяться між собою сучасна ЕН і мистецтво економіки? Історично економіка як мистецтво передувала економіці як науці. Ще в часи *А. Сміта* політична економія розумілася саме як мистецтво, що зафіксовано і в його власному визначенні з Вступу до IV книги «Багатства народів»: «Політична економія розглядається як галузь знання, необхідна державному діячу або законодавцю, ставить собі два різні завдання: по-перше, забезпечити народу щедрий доход або засоби існування, а точніше, забезпечити йому можливість добувати собі їх; по-друге, доставляти державі або суспільству доход, достатній для громадських потреб. Вона ставить собі за мету збагачення як народу, так і государя» [7].

Дж. Ст. Мілль чітко розрізняє науку, під якою він розумів рикардіанську теорію, і мистецтво, їх функції і взаємозв'язки: «Мистецтво ставить мету, яку треба досягти, визначає цю мету і передає її науці. Наука її приймає, розглядає її як явище або факт, що підлягає вивченню, а потім, розібравши причини і умови цього явища, посилає його назад мистецтву з теоремою відносно того поєднання обставин і – залежно від того, чи знаходяться які-небудь з них в людській владі або ні, - оголошує мету досяжною або недосяжною. Таким чином, мистецтво дає одну первинну велику послілку, що стверджує, що досягнення цієї мети бажане. Наука пропонує мистецтву положення (отримане за допомогою ряду індукцій і дедукцій), що здійснення відомих дій поведе до досягнення поставленої мети. З цих посилок мистецтво робить висновок, що здійснення таких дій бажане; а раз воно знаходить їх і можливими, воно перетворює теорему на правило або припис» [5].

Учасники відомої «суперечки про метод» розійшлися в трактуванні природи теоретичних абстракцій та їх значення для практики. Представники історичної школи вважали, що у абстрактних теоріях немає емпіричного змісту, або нарікали на їх нереалістичність, тоді як їх опоненти наполягали на тому, що абстрагування – це єдиний шлях до досягнення суті явищ і отримання істинного, суворо наукового знання. Відповідно прибічники історичної школи вважали теоретичні абстракції корисним, але допоміжним засобом пізнання, а теоретики – лідери маржиналізму, навпаки, розглядали свої теорії як основу інших форм економічного знання і необхідною передумовою рішення практичних проблем [14, с. 10-19].

Відправною точкою для *Дж. Н. Кейнса* слугував поділ Дж. Ст. Міллем політичної економії на науку та мистецтво. Ключовою новацією стало внутрішнє ділення науки політичної економії на *позитивну* («сукупність систематичних знань, що відносяться до того, що є») і *нормативну* («сукупність систематичних знань, що відносяться до того, що повинно бути, і тому що мають своїм предметом ідеальне, як дещо відмінне від дійсності»). В результаті базова структура НЕЗ вийшла троїстою: позитивна економічна наука зайнята «пошуком закономірностей», нормативна, – «визначенням ідеалів», а мистецтво політичної економії – «формулюванням приписів, правил для досягнення цієї мети» [3].

А. Маршалл основним завданням науки вважав «проливати світло на практичні питання». Роль же теорії інструментальна: вона корисна в тій мірі, в якій може «механізувати» рутинну наукову роботу. Наукові дослідження, не пов'язані з розробкою методів аналізу, мислилися швидше як прикладні. Відповідно наука в цілому займала у *А. Маршалла* підпорядковане місце: верховну роль він відводив тренуваному *здоровому глузду* – аналогічно мистецтву економіки в доктрині Дж. Ст. Мілля. Закладена *А. Маршаллом* кембріджська традиція отримала розвиток в методологічних установах *Дж. М. Кейнса*, для якого економічна теорія була «гілкою логіки», а власне наукова доктрина включала певну концепцію *економічної політики* як свою невід'ємну практичну частину. «Економіка, – писав він, – це наука мислити в термінах моделей у поєднанні з мистецтвом вибирати моделі, релевантні у сучасному світі... Хороші економісти рідкісні, оскільки дар використати «пильне спостереження» для вибору хороших моделей, хоча і не вимагає високоспеціалізованих інтелектуальних навичок, виявляється дуже рідкісним» [2; 14, с. 19-29].

З ростом *математизації* економічної науки і розвитком оптимізаційних методів аналізу кембріджська традиція була витіснена за межі мейнстріму, а ведучою стала тенденція «*онаучування*» прикладних економічних досліджень. Наука стала претендувати не лише на інженерне опрацювання засобів досягнення цілей, але і на об'єктивізацію процесу цілепокладання, включаючи підпорядкування економічної політики завданню виходу на об'єктивно задану оптимальну траєкторію економічного зростання. Проте, по справедливому зауваженню *Дж. М. Кейнса*, «значна частина економічного теоретизування страждає через те, що намагається застосувати високоточні та математичні методи до матеріалу, який за своєю природою занадто нечіткий, щоб виправдати такий підхід» [14, с. 26].

Сучасний етап в усвідомленні можливостей і меж раціонального пізнання економічних процесів багато в чому базується на еволюційному підході, на

розумінні того, що розрахунок на спонтанність розвитку багатий попаданням на узбіччі, а то і зовсім тупикові траєкторії еволюції. Згубній самовпевненості розуму протистоїть згубна безпечність непередбачливості. Еволюційний характер економічних процесів пред'являє до розробника економічної політики такі вимоги, які економісти минулого зв'язували саме з мистецтвом економіки – такою сферою діяльності, яка спирається на широкий спектр накопичених знань, але не звільняє від тягара вибору і відповідальності за рішення, що приймаються. У цих умовах, на думку Р. Нельсона і С. Уінтера, економічний аналіз слід вважати слугою політичного процесу і не приписувати йому самостійну політичну легітимність [6].

За О. Ананьїним, мистецтво економіки включає не лише «набір правил поведінки» (Дж. Ст. Мілль), жанр міркувань на обрану тему, діагностику конкретних економічних процесів і ситуацій, соціально-економічний дизайн, але і мистецтво відбору і комбінування наукового знання, його адаптації до особливостей країни і епохи [1, с. 97, 159, 168]. Нові рівні економічного знання, що забезпечують більш високий ступінь його організації [1, с. 162], очевидно, розташуються в царині взаємопроникнення науки і мистецтва. На наш погляд, вказані положення, ідеї Дж. Ст. Мілля відносно взаємодії науки й мистецтва, а також сучасні гносеологічні, аксіологічні і праксіологічні координати емпірії, теорії і практики дозволяють розрізнити два виміри мистецтва економіки. У вузькому сенсі воно може бути обмежене набором прийомів і правил взаємодій (ендогенних і екзогенних) емпірії, теорії і практики. У широкому сенсі мистецтво економіки представлено загальнонауковим і ненауковим контекстом НЕЗ, у тому числі контекстом екунічним.

Це означає, що мистецтво – зовсім не випадковий «гість» у науковому «будинку» і навіть не просто «мешканець з постійною пропискою», а повноправний співвласник, що несе левову частку відповідальності за *пізнавальний баланс* в згаданому трикутнику. Річ не лише в тому, що, скажімо, по лінії «емпірія - теорія» мистецтво відповідальне за вибір репрезентативної емпірії і спосіб її представлення теорії; на власне теоретичному етапі – за «передумову, що витає» (К. Маркс) або «бачення» (Й. Шумпетер); а по лінії «теорія - практика» – за розробку і вибір механізму застосування теоретичних положень (оскільки «істинне знання і практично застосовне знання – поняття нетотожні» [1, с. 143]). Роль мистецтва значно важливіша. З того, що відомо, принципово важливими видаються процеси *ітерації та складного вибору*, що детермінуються мистецтвом.

Зокрема, йдеться про ітераційний кумулятивний вибір і «вершин», і «сторін» «трикутника» «емпірія - теорія - практика», який би (вибір) в кожний відомий дослідницький момент враховував і стан, і ланцюгову реакцію змін в

усьому «трикутнику» під впливом тих або інших переміщень у будь-якій його складовій. Приміром, вибір репрезентативної емпірії не може бути незалежним від вибору потрібних теоретичних висновків і практичних результатів. Якщо ж в процесі досліджень отримано несподівані, «незадані» первинним вибором наукові результати, то потрібне відповідне «доростання» до них і емпірії, і практики. З цих позицій «точність фокусування», як один з якорів, на яких кріпиться наукове економічне знання [1, с. 206], повинна включати правильність вибору не лише предметної області, яка задає рамки для емпіричного і логічного аналізу [1, с. 206-207], але і, принаймні, «маяка» наукового теоретичного дослідження, способу практичного застосування теорії, а також варіанту ув'язки самих якорів.

Визнаючи, услід за О. Ананьїним, правомірність відмови від жорсткої межі між наукою у вузькому значенні слова і мистецтвом її застосування [1, с. 204], слід враховувати, що вона (відмова) неминуче супроводжуватиметься її (науки) виходом в складний універсумний світ «мистецтва», від якого і по цей день вона «захищена» безліччю «шлюзів» «інших рівних умов», і що відкриття «шлюзів» має бути поступовим, в міру готовності наукового «корабля».

Різноманіття підходів до розуміння змісту *прикладної економіки* спробували узагальнити дослідники *Кембріджського університету*. Вони визначають її як «зведення воедино економічної теорії, вимірів і методів статистичного та економетричного аналізу, а також інтерпретації такої аналітичної роботи в цілях пояснення економічних явищ і сприяння економічній політиці» [14, с. 30]. На думку О. Ананьїна, якщо відштовхуватися від слова «прикладна», то в найзагальнішому вигляді має йтися про *прикладання* вже наявного, імовірно теоретичного знання до деякої області, відмінної від області, де воно було отримане. Таке трактування фіксує як наявність зв'язку між прикладним і теоретичним знанням, так і їх нетотожність [14, с. 30]. Р. Бекхауз і Д. Біддль виділяють три основні способи прикладання теорії: 1) побудова на її основі конкретніших теорій (наприклад, шляхом введення додаткових змінних); 2) її прикладання до емпіричних даних (при тестуванні теорії або при її використанні для накопичення даних); 3) її використання при виробленні політичних рішень (у тому числі оцінці конкретних подій і ситуацій). Коротко кажучи, *прикладне знання є застосуванням наукових знань для вирішення практичних завдань* [14, с. 31, 37].

На підставі вищевикладеного вважаємо за доцільне під власне *прикладною економікою* мати на увазі тільки такі дослідження і знання, які забезпечують ув'язку теоретично узагальненого знання різного рівня з конкретними умовами здійснення практичної діяльності (підготовки і

ухвалення економіко-політичних рішень, господарсько-правових актів, бізнес-планів і комерційних контрактів) [14, с. 31]. У такому розумінні прикладна економіка обіймає *прикладний рівень* НЕЗ в його взаємозв'язках з *іншими компонентами* НЕЗ, а також знанням *ненауковим, змішаним і практичною діяльністю*.

Прикладна економіка як область знання, що пов'язує теорію і практику, включає два *типи досліджень і розробок*:

1) *оперативні* прикладні дослідження, які забезпечують реалізацію чітко поставленої мети;

2) *стратегічні* прикладні дослідження, які забезпечують процеси цілепокладання.

Якщо мету сформульовано у вузько економічних термінах або задано суто економічний критерій відбору засобів її досягнення, то економіст, що вирішує таке завдання, залишається в межах своєї професійної компетенції та виступає як експерт-аналітик і обмежується *оперативними* прикладними дослідженнями. Якщо ж мета має загальніший характер і/або допускаються різні критерії відбору засобів її реалізації, то прикладне дослідження неминуче набуває *стратегічного*, комплексного міждисциплінарного характеру.

У прикладній науці між дослідником і реальністю знаходяться не лише звичайні *епістемологічні* фільтри, що формують його сприйняття і направляють пошук, – звичайна і наукова мови, санкціоновані науковим співтовариством КЕР і методи пізнання, але ще й особливі *соціальні* фільтри, що направляють сприйняття проблемної ситуації як самим дослідником, так і вірогідним адресатом цієї роботи. На стороні адресата – передусім його цілі (політичні установки), а на стороні дослідника – його системно-практична онтологія, що виражає його професійне розуміння проблемної ситуації і відповідне поле альтернатив передбачуваної дії. Нарешті, *фільтр ціннісних установок* означає особливе місце цього чинника в механізмі функціонування прикладного знання як поля потенційного ціннісного конфлікту між адресатом і ученим-виконавцем.

Прикладні економічні моделі

Про практичні прояви специфіки прикладної економічної науки можна судити з досвіду використання економічних моделей в дослідженнях і розробках, орієнтованих на завдання економічної політики. У витоків прикладного економічного моделювання стояли перші лауреати премії імені Нобеля по економіці Я. Тінберген і Р. Фріш. Йдеться про прогностні і передпланові розробки, на базі яких передбачалося формувати економічну політику відповідних держав. У Норвегії під керівництвом Р. Фріша впроваджувалися великі оптимізаційні моделі «витрати - випуск», тісно

прив'язані до системи національного рахівництва. У Голландії з подання Я. Тінбергена наголос робився на компактніші кейнсіанські моделі попиту, що дозволяли аналізувати циклічні процеси. У другій половині минулого століття в економічно розвинених країнах аналітика на базі економічних моделей виділилася в особливу сферу діяльності, стала своєрідним галузевим ринком на стику науки і політики. У міру того, як прогнозні і передпланові розробки на базі економічних моделей ставали частиною повсякденної роботи аналітичних центрів, відмінність цієї сфери діяльності від власне наукових досліджень проявлялася усе більш виразно [14, с. 43].

В академічній науці і політичному процесі економічні моделі виконують різні функції. *По-перше*, академічну науку цікавить *позитивне* знання. Відповідно теоретичні моделі покликані виявляти раніше невідомі і як можна загальніші взаємозв'язки економічних явищ і закономірності їх розвитку. Навпаки, на базі прикладних моделей генерується переважно *нормативне* (у разі цілепокладання) або соціально-інженерне знання, прив'язане до конкретних умов місця і часу. *По-друге*, в академічній науці посилюється тенденція до відходу від кількісного аналізу з використанням моделей і переорієнтації на *теоретичні моделі* з одним головним механізмом для пояснення спостережуваних стилізованих фактів [14, с. 41-45]. Практикам такий поворот створює певні незручності. Так, фрагментація НЕЗ на безліч часткових моделей утруднює врахування взаємодії різних механізмів і комплексну оцінку можливих наслідків рішень, що приймаються. До того ж практики мають справу з реальними, а не стилізованими фактами і ситуаціями, а тому їм потрібні не лише загальні рекомендації, але і упевненість в їх *адекватності конкретним умовам*.

По-третє, теоретики і практики по-різному оцінюють роль економічних моделей. У академічних кругах формування економічної політики мислиться у дусі концепції Я. Тінбергена. Передбачається, що задані а) цілі політики і б) її інструменти, а також в) макроекономічна модель економіки і г) прогнозні значення незалежних змінних. Відповідно політикам залишається, по суті, технічне завдання: вибір на основі прийнятої моделі заходів (інструментів) впливу на економіку, (наприклад, досягнення найбільш прийняттого поєднання індикаторів безробіття та інфляції), що забезпечують оптимізацію цільової функції [14, с. 45]. Але практика орієнтувалася на цю концепцію лише на початковому етапі впровадження економічних моделей в процесі державного регулювання економіки.

У сучасних умовах змінився сам підхід до економічної політики: вона стала більш довгостроковою, а тому увага політиків змістилася у бік структурних реформ, а їх попит на економічні рекомендації – у бік оцінки

прямих і непрямих наслідків конкретних заходів щодо реалізації економічної політики. Така зміна акцентів супроводжується розширенням кола моделей, що застосовуються для вирішення різноманітних завдань. У цих умовах концепція Я. Тінбергена стає менш затребуваною. Прийшло практичне усвідомлення того, що кожна модель має свої умовності та обмеження, цілком певну область істинності, є невід'ємною частиною загальнішого бачення реалій. «Вона має сенс тільки разом з великим числом передумов *ad hoc* і обмовок, що мають на увазі розробником, відбивають це бачення. Якщо емпіричне спостереження не укладається в модель, модель підлаштовується під бачення. Розуміння бачення, що лежить в основі моделі, таке ж важливе, як і розуміння моделі» (Д. Коландер) [14, с. 47-48]. Саме тому для практиків *результати моделювання* - це ще далеко не готовий проект шуканого політичного рішення, а *певний спосіб організації, впорядкування величезного об'єму інформації, який допомагає в ухваленні рішень*.

В цілому виділення прикладного економічного моделювання в самостійну сферу діяльності помітно змінило характер її стосунків з наукою. Академічна наука залишилася головним постачальником нових ідей для розробників моделей. Проте прикладна економіка – вже виконує роль не пасивного споживача готових наукових продуктів, а платоспроможного замовника. Відбувається перерозподіл наукового потенціалу на користь сектора прикладних НДР [14, с. 47-48].

Отже, *загальну схему взаємодії теорії і практики на базі прикладних економічних моделей* можна представити таким чином:

- різні школи ЕН будують свої економічні моделі, що акцентують різні сторони об'єкту і економіко-політичної ситуації;
- політичні партії та групи інтересів на основі цих моделей формують свої соціально-економічні стратегії, представляють і відстоюють їх на політичній арені;
- у рамках політичного процесу відбувається вибір державної стратегії або шляхом відбору однієї з часткових стратегій (конфронтаційний варіант), або шляхом формування погодженої стратегії (консенсусний варіант). З цих двох варіантів тільки другий включає механізм, що забезпечує об'єктивізацію і приріст того знання, з якого будується національна стратегія розвитку. Спрощена версія такого сценарію можлива на основі попереднього прийняття загальної економічної моделі як основи узгодження часткових стратегій;
- у рамках прийнятої соціально-економічної стратегії процедури, аналогічні вище переліченим, відтворюються в процесі вироблення і проведення поточної економічної політики з тією різницею, що суб'єктами

узгодження і суперництва виступають вже не політичні, а відомчі та корпоративні інтереси.

Отже, *мистецтво економіки нерозривно пов'язане з прикладнізацією теоретичних розробок*. Сучасне мистецтво економіки – це мистецтво відбору, комбінування і застосування НЕЗ для вирішення практичних завдань господарського життя суспільства. Ту ж думку можна виразити інакше: *сучасна прикладна економіка - це старовинне мистецтво економіки, запліднене теоретичною думкою трьох віків розвитку економічної науки*. Це широкий спектр досліджень, пов'язаних з а) *діагностикою* реальних економік, їх підсистем і елементів; б) *прогнозуванням* соціально-економічних процесів; в) *розробкою* економіко-політичних стратегій і програм, варіантів реформування економічних інститутів (інституціональним дизайном). Прикладна економіка – це лише частина системи НЕЗ, але така частина, поза зв'язком з якою економічна наука у вужчому значенні слова втрачає практичний сенс свого існування [14, с. 250].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Універсалії культури та етос науки справляють відчутний вплив на зміст і результати економічного мислення, що, в свою чергу, знаходить відображення у прикладнізації теоретико-економічних розробок, формуванні й реалізації економічної політики. Подальші дослідження мають бути пов'язані з діагностикою реальних економік, прогнозуванням соціально-економічних процесів та розробкою економіко-політичних стратегій, відповідних сучасним аксіологічним імперативам.

Список використаної літератури

1. Ананьин О.И. Структура экономико-теоретического знания: Методологический анализ / О.И. Ананьин. – М.: Ин-т экономики, 2005. – 244 с.
2. Блауг М. Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют / М. Блауг. – М.: Вопросы экономики, 2004. – С. 146.
3. Кейнс Д.Н. Предмет и Метод Политической Экономии / Д.Н. Кейнс. – М., 1891 (1899). – С. 27-28.
4. Либман А. Современная экономическая теория: основные тенденции / А. Либман // Вопросы экономики. - 2007. - №3. - С. 36-54.
5. Милль Дж.Ст. Система логики силлогистической и индуктивной / Дж. Ст. Милль. – М.: Издание Г.А. Лемана, 1914. – С. 861.
6. Нельсон Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Нельсон. – М.: Финстатинформ, 2000. – С. 414.

7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Изд-во соц.-экон. литературы, 1962. – С. 313.

8. Спиркин А.Г. Основы философии: Учеб. пособие для вузов / А.Г. Спиркин. – М.: Политиздат, 1988. – С. 311-312.

9. Степин В.С. История и философия науки: Учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / В.С. Степин. – М.: Академический проект; Трикста, 2011. – 423 с.

10. Степин В.С. Теоретическое знание / В.С. Степин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.philosophy.ru/library/stepin>.

11. Степин В.С. Научная рациональность в техногенной культуре: типы и историческая эволюция / В.С. Степин // Вопросы философии. 2012. – № 5.– С. 18–26.

12. Тарасевич В.Н. Экуника: гипотезы и опыты: Монография / В.Н. Тарасевич. – М.: ТЕИС, 2008. – 566 с.

13. Тарасевич В.Н. Экономико-теоретическое знание: опыт философско-научного тестирования / В.Н. Тарасевич. – Днепропетровск: ТОВ «Типографія Україна», 2014. – 110 с.

14. Экономика как искусство: методологические вопросы применения экономической теории в прикладных социально-экономических исследованиях / Отв. ред. О.И. Ананьин. – М.: Наука, 2008. – 255 с.

References

1. Anan'in, O. (2005). *Struktura ekonomiko-teoreticheskogo znaniya: Metodologicheskii analiz* [The structure of economic and theoretical knowledge: Methodological analysis]. Moscow: In-t ekonomiki.

2. Blaug, M. (2004). *Metodologiya ekonomicheskoy nauki ili Kak ekonomisty ob'yasnyayut* [Methodology of economics or How economists explain]. Moscow: Voprosy ekonomiki.

3. Keynes, D. (1891 (1899)). *Predmet i Metod Politicheskoy Ekonomii* [Subject and Method of Political Economy]. Moscow.

4. Libman, A. (2007). *Sovremennaya ekonomicheskaya teoriya: osnovnyye tendentsii* [Modern economic theory: main trends]. *Voprosy ekonomiki*, 3, pp. 36-54.

5. Mill', Dzh. (1914). *Sistema logiki sillogisticheskoy i induktivnoy* [The system of logic syllogistic and inductive]. Moscow: Edition G.A. Lehman.

6. Nel'son, R. (2000). *Evolyutsionnaya teoriya ekonomicheskikh izmeneniy* [Evolutionary theory of economic change]. Moscow: Finstatinform.

7. Smit, A. (1962). *Issledovaniye o prirode i prichinakh bogatstva narodov* [Research on the nature and causes of the wealth of peoples]. Moscow: Publishing house of social.-econ. literature.
8. Spirkin, A. (1988). *Osnovy filosofii: Ucheb. posobiye dlya vuzov* [Fundamentals of philosophy: Textbook manual for universities]. Moscow: Politizdat.
9. Stepin, V. (2011). *Istoriya i filosofiya nauki: Uchebnik dlya aspirantov i soiskateley uchenoy stepeni kandidata nauk* [History and Philosophy of Science: Textbook for graduate students and applicants for the degree of candidate of sciences]. Moscow: Academic project; Triksta.
10. Stepin, V. (1999). *Teoreticheskoye znaniye* [Theoretical knowledge]. [online] Available at: <http://www.philosophy.ru/library/stepin>
11. Stepin, V. (2012). *Nauchnaya ratsional'nost' v tekhnogennoy kul'ture: tipy i istoricheskaya evolyutsiya* [Scientific rationality in technogenic culture: types and historical evolution]. *Voprosy filosofii*, 5, pp. 18–26.
12. Tarasevich, V. (2008). *Ekunika: gipotezy i opyty* [Ekunika: hypotheses and experiments]. Moscow: TEIS.
13. Tarasevich, V. (2014). *Ekonomiko-teoreticheskoye znaniye: opyt filosofsko-nauchnogo testirovaniya* [Economic-theoretical knowledge: the experience of philosophical and scientific testing]. Dnepropetrovsk: TOV “Printing House Ukraine”.
14. Anan'in, O. (2008). *Ekonomika kak iskusstvo: metodologicheskiye voprosy primeneniya ekonomicheskoy teorii v prikladnykh sotsial'no-ekonomicheskikh issledovaniyakh* [Economics as an Art: methodological issues of the application of economic theory in applied socio-economic research]. Moscow: Nauka.

Tarasevych V., Doctor of Economic Science, Professor; Lebedeva V., Ph.D., Professor; Proha L., Master of Economics and Entrepreneurship, National Metallurgical Academy of Ukraine

Fundamentals of axiology and praxeology of economics

The article is devoted to the study of the foundations of axiology and praxeology of economic science. It is shown that the main content of the axiological component of the basic block of scientific economic knowledge is formed by worldview universals, humanistic values, the attitude towards obtaining and expanding subject, objective and true knowledge. The characteristic of worldview universals as universals of culture is given, the functions of universals of culture in human life are considered, the ideals and norms of scientificness are analyzed in their accordance with general scientific pictures of the world and pictures of economic reality.

The key characteristics of the praxeological component of the basic unit of scientific economic knowledge are identified, including the prerequisites, content and mechanisms for the practical application of scientific results within the applied level of scientific economic knowledge, as well as the organization and technology of scientific research. Two types of research and development of applied economics as a field of knowledge linking theory and practice are distinguished: operational applied research, which ensures the realization of a clearly defined goal,

and strategic applied research, which provide goal-setting processes. The experience of using economic models in research and development focused on the tasks of economic policy is analyzed.

A general scheme of the interaction of theory and practice based on applied economic models related to the diagnosis of real economies, forecasting socio-economic processes and the development of economic and political strategies and programs, as well as options for reforming economic institutions, is proposed.

Key words: economics, axiology, universals of culture, ethos of science, praxeology, empiry, art of economics, applied models.

Тарасевич В.Н., д.э.н., профессор; Лебедева В.К., к.э.н., профессор; Проха Л.Н., магистр экономики и предпринимательства, Национальная металлургическая академия Украины

Основы аксиологии и праксиологии экономической науки

Статья посвящена исследованию основ аксиологии и праксиологии экономической науки. Показано, что основное содержание аксиологического компонента базового блока научного экономического знания образуют мировоззренческие универсалии, гуманистические ценности, установка на получение и расширение предметного, объективного и истинного знания. Дана характеристика мировоззренческих универсалий как универсалий культуры, рассмотрены функции универсалий культуры в человеческой жизнедеятельности, проанализированы идеалы и нормы научности в их соответствии общенаучным картинам мира и картинам экономической реальности.

Определены ключевые характеристики праксиологического компонента базового блока научного экономического знания, в том числе, относительно предпосылок, содержания и механизмов практического применения научных результатов в рамках прикладного уровня научных экономических знаний, а также организации и технологии научных исследований. Выделены два типа исследований и разработок прикладной экономики как области знаний, связывающей теорию и практику: оперативные прикладные исследования, которые обеспечивают реализацию четко поставленной цели, и стратегические прикладные исследования, которые обеспечивают процессы целеполагания. Проанализирован опыт использования экономических моделей в исследованиях и разработках, ориентированных на задачи экономической политики. Предложена общая схема взаимодействия теории и практики на основе прикладных экономических моделей, связанных с диагностикой реальных экономик, прогнозированием социально-экономических процессов и разработкой экономико-политических стратегий и программ, а также вариантов реформирования экономических институтов.

Ключевые слова: экономическая наука, аксиология, универсалии культуры, этос науки, праксиология, эмпирия, искусство экономики, прикладные модели.

Рекомендована до публікації 17.02.2020 р.

Надійшла до редакції 10.01.2020 р.

УДК 330.13

І. Л. ЛЕОНІДОВ,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
політичної економії та управління,
Національна металургійна академія України

ВЛАСНІСТЬ І ПРИВЛАСНЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПРОДУКТУ: ПЛАНІРНОСТІ І ТОВАРНІСТЬ ЕКСТЕРІОРИЗАЦІЇ

В статті представлено підхід для обґрунтування розвитку інформаційно-комунікативних технологій у національній економіці України з погляду проблематики власності й привласнення. Проаналізовано планомірні та товарні переходи належності інтелектуального продукту одного актора у набуття іншого актора. На етапах підготовки, легітимації та регламентації екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту охарактеризовано каузальність планомірних норм. На екстернальних етапах взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту досліджено переважання функцій норм: послідовності, застосування, підтримання. Розкрито товарність взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на екстернальних етапах у множині оцінок впливу духовного, соціального, політичного факторів. У множині оцінок впливу духовного, соціального, політичного факторів товарної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на екстернальних етапах виділено доміную: виключності, безсистемності, періодичності. Представлено еволюцію норм планомірного та оцінок товарного переходів належності інтелектуального продукту одного актора у набуття іншого актора у напрямі інтерналізації та інституціоналізації. З'ясовано, що напрямок інтерналізації проявляється через вплив факторів мотивів. Виявлено формалізацію інституціоналізації впливу духовного, соціального, політичного факторів екстернальної взаємодії таких акторів у критеріях заходів їх державного регулювання. Запропоновано конкретизацію дії факторів мотивів та критеріїв заходів державного регулювання для розробки різноманітності показників взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту.

Ключові слова: власність, привласнення, інтелектуальний продукт, взаємодія атрибутів належності та набуття інтелектуального продукту.

Постановка проблеми. Загострення глобальної економічної кризи на фоні пандемії COVID-19 та очікування повільних темпів економічного зростання в посткризовому періоді актуалізують економічний розвиток України у векторі поширення інформаційно-комунікаційних технологій на всі сфери суспільного життя. Основою товарної та планомірної амбівалентності трансферу таких технологій є розвиток відносини власності й привласнення інтелектуального продукту та утворення у їх суб'єктів високих конкурентних переваг в глобальному інформаційному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння взаємодії суб'єктів власності й привласнення інтелектуального продукту в економічній літературі є поширеним в спектрі поведінки та діяльності окремого індивіда, їх колективу, нації, наднаціонального утворення [1, с. 43-51]. При цьому, на жаль, недостатня увага приділяється дослідженню генезису товарної і планомірної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на їх екстернальних етапах в умовах активізації впливу основних складових життєдіяльності [2].

Формулювання цілі статті. Метою є виявлення та розкриття функцій норм планомірної та факторів товарної екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту.

Викладення основного матеріалу. Авторський підхід розвиває положення про життєдіяльність людини (як спосіб існування), в якій взаємопов'язаними і взаємовиключними є поведінка й діяльність [3, с. 50]. Їх діалектика обумовлює вплив різноманітних складових життєдіяльності (економічної, соціальної, духовної, політичної тощо) на таких етапах екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту, як підготовка, легітимація і регламентація. Мережевий прояв етапів екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту відзначається планомірним та товарним переходами його належності у набуття акторів. Еволюція планомірних відносин з приводу інтелектуального продукту актуалізує проблематику ролі та значення норм в олюднюючій життєдіяльності. Планомірність осмислення останньої реалізується в семантичному виразі загальної структури норм, де виділяються: зміст (дія, що є об'єктом нормативного регулювання), характер (зобов'язує, дозволяє або забороняє цю дію), умови прикладення (обставини в яких має або не має відбутися дія) і суб'єкт (актори, яким адресована дія). Планомірність пізнання норм олюднення передбачає виявлення правил, моральних принципів чи ідеалів його духовної, соціальної та політичної складових. Нормативне обґрунтування духовної діяльності (скажімо, з погляду справедливості, істини, краси, віри) є відносним, однак воно задає формальні властивості інтелектуальної діяльності творців. В нормах (господарських, правових та ін.) закарбовуються приписи

(розпорядження, постанови, команди та ін.) відповідної політики держави. Спільність норм та соціальної моралі обумовлюється їх формалізацією, а відмінності полягають у формі вираження, в способах захисту від порушень тощо.

Не викликає сумніву обумовленість норм в царині уречевлення та опосередкованого олюднення як планомірної екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на відповідних етапах. Скажімо, взаємодія акторів на етапі підготовки детермінує норми етапу регламентації в частині послідовності набуття інтелектуального продукту та як предмет належності (зобов'язання цієї дії). Також, взаємодія акторів на етапі підготовки породжує та постає внутрішнім, змістовним моментом і норм етапу легітимації (як обставина в якій має відбуватися набуття). На останньому, взаємодія акторів в межах легалізації діяльності уречевленої або олюдненої опосередковано, передбачає норми розвитку самореалізації й самовдосконалення акторів набуття інтелектуального продукту на етапі підготовки. Вплив взаємодії акторів етапу регламентації на норми етапу підготовки є оформленням інтелектуального продукту як об'єкту нормативної регуляції належності. З іншої сторони, норми взаємодії акторів на етапі регламентації підтримуються удосконаленням процесу санкціонування належності та набуття інтелектуального продукту з боку етапу легітимації.

Відмічена каузальність норм планомірної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на етапах екстеріоризації проявляє специфіку функцій в процесі розподілу останнього. Так, у норм на етапі підготовки актуалізується функція послідовності як дотримання спрямованості набуття актором семантико-неосних прелімінарих інтелектуального продукту, яка встановлена на етапах регламентації та легітимації. Нормами етапу підготовки передбачається послідовне повторення в поступках набуття такого продукту схожих ознак порядку розпоряджень з боку етапу легітимації. З іншого боку, в нормах етапу підготовки демонструється сприйняте від етапу регламентації продовження належності як вилучення корисних властивостей з продукту економічної діяльності. Це акцентує на переважанні функції послідовності у норм планомірної екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на етапі підготовки.

Розпорядницька природа регламентації як етапу екстернальної взаємодії названих акторів передбачає норми масштабів набуття інтелектуального продукту відносно інших етапів. Актори останніх нормують відповідну спроможність до належності та набуття (наявність додаткових втрат) перед акторами етапу регламентації, що інституціоналізується в економіко-правовому оформленні інтелектуального продукту. Нормами етапу регламентації

застосовується мінімальність втрат серед альтернативних варіантів актуалізації інтелектуального продукту (опозиційних, опортуністичних тощо) для акторів етапу легітимації. У нормах етапу регламентації з погляду асиметрії (обмеження доступу) в розподілі ресурсів «інтерналізується придатність» акторів етапу підготовки для набуття інтелектуального продукту. Це віддзеркалює верховенство функції застосування у норм планомірної екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на етапі регламентації.

В нормах планомірної екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на етапі легітимації передбачається підтримання пропорцій послідовності його набуття на інших етапах. Властиві їм актори виражають відмічене підтримання у процесі статусної аскриптивності інтелектуального продукту. У відповідності з цим, нормами етапу регламентації забезпечується сприяння формі легітимації продукту інтелектуальної діяльності через погодження порядку його належності. В свою чергу, форма легітимації слугує опорою стабільності для етапу підготовки, при регламентації правил набуття само створеного продукту інтелектуальної діяльності. Зазначене демонструє домінування функції підтримання у норм планомірної екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на етапі легітимації.

Як бачимо, у планомірній взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на екстернальних етапах переважають такі функції норм: послідовності, застосування, підтримання.

Відомо, що норми, стандартизовані через санкції, є вузьким класом оцінок дій (соціально апробованих та соціально закріплених тощо). Еволюція товарних відносин з приводу інтелектуального продукту розширює проблематику ролі та значення оцінок, насамперед, діяльності з олюднення інтелектуальних сутнісних сил. При цьому, товарні відносини з приводу олюднюючої частки діяльності в спектрі духовної, соціальної й політичної складових життєдіяльності еволюціонують, що актуалізує оцінки конкурентоспроможності, ціноутворення та ін. на етапах екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту.

Відомою відзнакою духовної діяльності є переважання духовних, моральних та когнітивних інтересів акторів. Їх духовний елемент у творців фіксується в належності та набутті як єдності історичного та психологічного, часу і нації, авторського духу (культури) й умонастрою. Моральна складова іманентна тим творцям, межі належності яких відповідні оцінкам ідеалів обов'язковості, справедливості тощо, і формам духовного впливу (громадське схвалення, осудження та ін.). Когнітивна частка властива частині людей, у яких

набуття пов'язане з пізнавальними процесами: сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява та ін.

Наведені та інші відмінності духовної діяльності обумовлюють особливості товарної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту, що формалізуються у спроможності його переходу із належності в набуття на екстернальних етапах. Так, на етапі легітимації оцінюється спроможність взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту з погляду розпорядження набуттям його особистих якостей у сфері духовної діяльності. Товарність останньої обумовлює оцінку спроможності актуалізації належних олюднених інтелектуальних сутнісних сил, підтримання набуття їх частини у виключних морально-етичних формах, наприклад, вузькокланове успадкування знань та умінь. У відміченій спроможності «взаємовигідне підтримання» діалектично заперечується розробленням відособлених намірів щодо певних поступів набуття складових інтелектуального продукту в умовах духовної діяльності, правочинів національного колориту такого набуття тощо. Це демонструє переважання оцінки відособленості в легітимації як етапі екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в умовах економіко-духовної діяльності.

На етапі регламентації екстернальна взаємодія акторів належності та набуття інтелектуального продукту оцінюється спроможністю щодо здатності й можливості визначати подальшу долю належних олюднених інтелектуальних сутнісних сил, набутих в умовах духовної діяльності. Товарність останньої обумовлює оцінку спроможності виділення в належному інтелектуальному продукті частини, яка може набуватися духовними й психологічними способами, скажімо, в формах відпрацювання, дарів, підношень тощо. В основі цих спроможностей актора у набутті є авторитет, воля, насильство, право. Прирощення належних олюднених інтелектуальних сутнісних сил в умовах духовної діяльності оцінюється в претензійних формах: вимоги, веління, воління, панування. Останні відображають домінування оцінки претензійності у регламентації як етапі екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в умовах економіко-духовної діяльності.

Етапу підготовки екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту властива оцінка здатності акторів до набуття самостійно створених особистих якостей (знання, спроможності й уміння). Товарність духовної діяльності обумовлює пріоритет оцінки спроможності акторів до прирощення інтелектуальних сутнісних сил в частині набуття нової за задумом сукупності сотвореного інтелектуального продукту. Оскільки підґрунтям виключення із такого сотворіння є когнітивні умови набуття

творцем олюднених інтелектуальних сутнісних сил, то оцінюється їх неповторність, оригінальність та суспільно-історична унікальність. Зазначене віддзеркалює верховенство оцінки виключності у підготовки як етапі екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в умовах економіко-духовної діяльності.

Отже, товарність взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на екстернальних етапах в умовах економіко-духовної діяльності обумовлює переважання оцінки виключності перед відособленістю та претензійністю.

В соціальній складовій життєдіяльності проявляються особливості оцінки етапів екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в залежності від їх місця в соціальній структурі (соціальний шар, клас, група тощо), насамперед, з погляду умов праці, побуту, відпочинку, відтворення життя людини. На етапі підготовки товарність екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту обумовлює пріоритет оцінки спроможності акторів до набуття оригінальних олюднених інтелектуальних сутнісних сил, які виникають і шліфуються в процесі діяльності у соціальній сфері (соціальний досвід, життєві цінності). В умовах останньої, взаємодія акторів належності інтелектуального продукту оцінюється в автаркії ланцюгів цілеспрямованих дій (включаючи думки, відчуття, поведінку). Вони активуються як найбільш прийнятні та ефективні, що стають звичними стереотипами і зразками, та відомим способом спрямовують, регулюють, задають параметри належності частин інтелектуального продукту. Звісно, зразки взаємодії акторів належності інтелектуального продукту є непостійними, мимовільними, явленими іноді від випадку (консультування, патронаж, реабілітація) до випадку (широкий спектр соціальних послуг). Тим самим, зразки виділяють домінування оцінки автаркії у підготовки як етапі екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в умовах економіко-соціальної діяльності.

Етапу регламентації екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту властива оцінка спроможності прирощувати належні інтелектуальні сутнісні сили шляхом набуття цього продукту через вимоги його засвоєння й наслідування в культурно-духовних формах, вербальній трансляції [4, 152]. Скажімо, традиція сприяє більш усвідомленому хоча й не приведену в систему посиленню сакралізації взаємодії акторів набуття інтелектуального продукту соціальної сфери за допомогою титулів, ритуалів, міфів. Товарність соціальної сфери обумовлює оцінку спроможності до набуття інтелектуального продукту не стільки особливими якостями окремої особи, скільки фактом народження, ступенем

родовитості, причетності до певного соціального шару. Оцінка закріпленої за соціальним статусом взаємодії акторів належності інтелектуального продукту соціальної діяльності виявляє передумови його редистрибутивного вилучення та переважно безконтрольного використання верхівкою соціального угруповання. Прикладом цього є численні випадки, коли члени соціального клану і набувають, і успадковують специфічні олюднені інтелектуальні сутнісні сили, необхідні для виконання посадових обов'язків, що сприяє інтелектуальній замкненості клану і появі елементів «верхівкової, егалітарної» субкультури. Це демонструє переважання оцінки безсистемності у регламентації як етапі екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в умовах економіко-соціальної діяльності.

Відображення й осмислення розвитку взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в умовах соціальної сфери менш піддатливі природно-традиційному ритму й впливу традицій на етапі легітимації. Товарність екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту обумовлює правила удосконалення традицій з властивим санкціонуванням зразків, які диктують оцінку такої взаємодії в залежності, скажімо, від місця актора в соціальному шарі. З одного боку, передача у спадщину вказаних інтелектуальних сутнісних сил оцінюється як взаємодія акторів відповідної належності з погляду закріплення за представником соціального шару і його нащадками раз зайнятого місця. З іншого боку, наявність вказаних якостей оцінюється з погляду взаємодії акторів взаємоположного набуття частини надлишкового продукту і відповідних цьому особистих олюднених інтелектуальних сутнісних сил, як особливих знань, спроможностей, умінь. Втім, оцінка правил, що зазвичай, є обмеженими певними умовами, відноситься до окремої ситуації екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту. Зазначене акцентує на прерогативах оцінки ситуативності легітимації як етапі екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в умовах економіко-соціальної діяльності.

Звідси, товарність взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на екстернальних етапах в умовах економіко-соціальної діяльності обумовлює переважання оцінки безсистемності перед автаркією та ситуативністю.

В політичній складовій життєдіяльності переважають оцінки етапів екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту з погляду розмежування відносин панування і підкорення. Зведення індивідуального та колективного виразу вольових зусиль акторів набуття інтелектуального продукту в інтегративне ціле присутнє паралельно з переходом

від спорадичного, ситуативного, безсистемного (наприклад, при військовій демократії) до регулярного (влада економічно сильних при усвідомленні, захисті, реалізації власних інтересів) заохочування та покарання взаємодії акторів належності інтелектуального продукту.

На етапі підготовки товарність екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту обумовлює пріоритет оцінки примусу акторів до набуття олюднених інтелектуальних сутнісних сил, мобілізованих на досягнення перспективних цілей суспільно-політичного розвитку суспільства і держави. Взаємообумовленість взаємодії акторів належності інтелектуального продукту оцінюється переконливістю впливу створених нормативних ідей та концепцій політико-правового характеру на взаємодію акторів етапів регламентації та легітимації. Однак, паралельне з цим утримання владного характеру взаємодії акторів останніх у межах посідання, сприяє оцінці спрямування взаємодії акторів етапу підготовки на постійне вдосконалення здібностей, розширення навичок, умінь творців перспектив політичної діяльності. Втім, важко перебільшити значення оцінки паралельності та взаємообумовленості підготовки як етапі екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в умовах економіко-політичної діяльності.

В оцінці екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на етапі регламентації присутній момент зв'язку між одиничним, особливим та загальним, з орієнтацією на загальне. Товарність політичної складової життєдіяльності обумовлює оцінку примусу до набуття інтелектуального продукту з позиції «держателя долі речі», що відповідає пріоритетам зведення взаємовідносин між мікро- (політичні партії, суспільно-політичні рухи і організації, профспілки, корпоративні об'єднання), макро- (органи державної влади) і мега- (міжнародні організації як то: ООН, ЕС та ін.) суб'єктами суспільного життя (актори належності та набуття інтелектуального продукту) до їх цілісності. Оскільки остання вимагає примушення рівномірне і постійне, через певні проміжки часу, остільки на етапах підготовки та легітимації екстернальна взаємодія акторів належності інтелектуального продукту контролюється через загрози її обмеження. Регулярне утримання (обмежене посіданням) владного характеру взаємодії акторів неможливе без примусу, вольових зусиль та впливів, що базується на асиметрії політичної свідомості, політико-правових нормативів тощо. Це демонструє переважання оцінки регулярності в регламентації як етапі екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в умовах економіко-політичної діяльності.

Етапу легітимації екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту властива оцінка здатності акторів до набуття політичних знань і культури для включення в усвідомлений процес політичного життя у межах розроблених перспективних цілей та моделей суспільно-політичного розвитку суспільства і держави. Товарність політичної діяльності обумовлює пріоритет оцінки спроможності акторів набуття інтелектуального продукту до укріплення авторитету в частині примусу карати і відповідних обов'язків підкорятися. Оскільки епізодичність і випадки повторюваності наслідування системи примусу до взаємодії акторів належності інтелектуального продукту обумовлені боротьбою політтехнологій, політичної свідомості, відносини між політичними організаціями та органами державної влади з приводу володарювання, то оцінюється спорадичність приведення такого розвитку до наміченого рівня. Виявляється провідна роль оцінки періодичності легітимації як етапі екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту в умовах економіко-політичної діяльності.

Як бачимо, товарність взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на екстернальних етапах в умовах економіко-політичної діяльності обумовлює переважання оцінки періодичності перед регулярністю, паралельністю і взаємообумовленістю.

Отже, мережевий прояв етапів екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту відзначається планомірним та товарним переходами його належності у набуття акторів. Виявлено у планомірній взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на екстернальних етапах переважання функцій норм: послідовності, застосування, підтримання. Виділено у товарній взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту (рис. 1) на екстернальних етапах переважання такої оцінки духовних, соціальних, політичних факторів, як: виключність, безсистемність, періодичність.

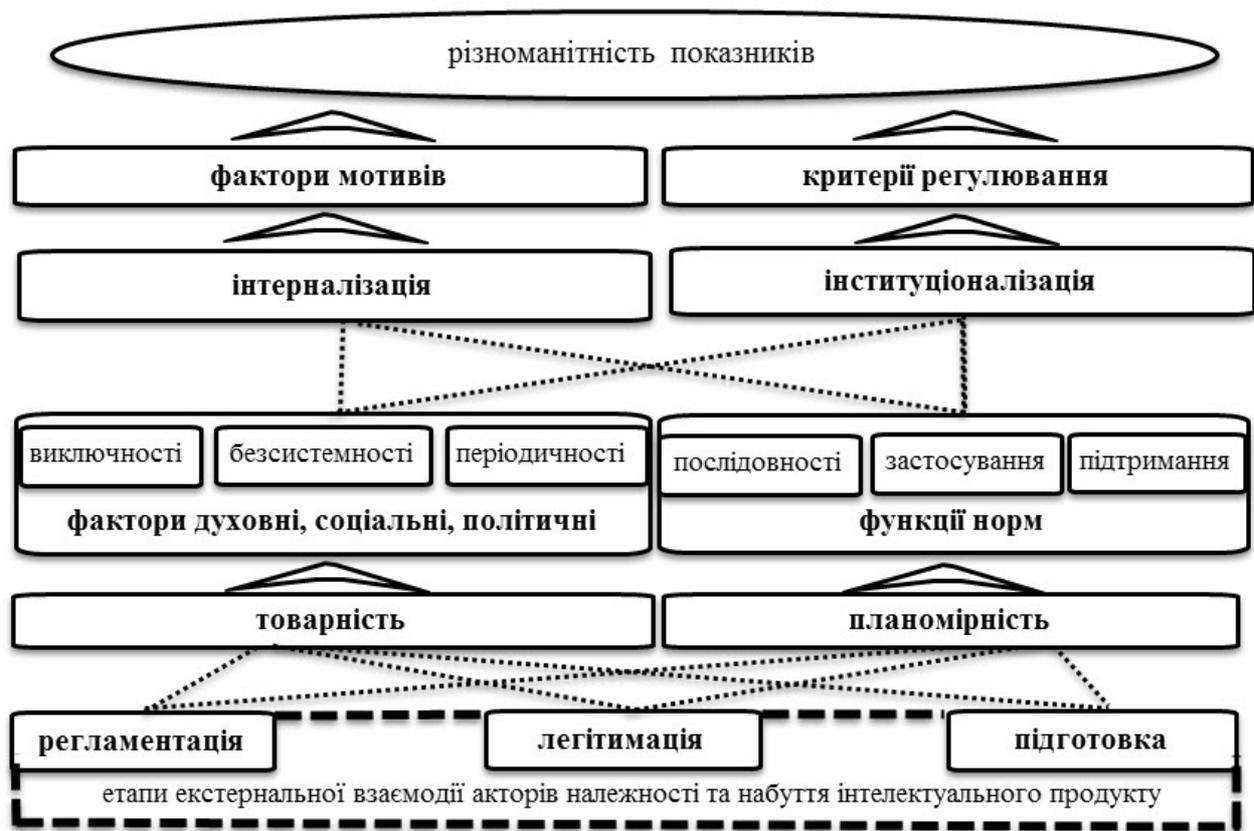

Рис. 1. Розвиток товарної та планомірної екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту [складено автором].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виявлено у планомірній взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на екстернальних етапах переважання функції норм: послідовності, застосування, підтримання. В оцінках впливу духовного, соціального, політичного факторів товарної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту на екстернальних етапах виділено домінанту: виключності, безсистемності, періодичності.

В умовах мережевого прояву етапів екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту, норми планомірного та оцінки товарного переходів його належності у набуття акторів еволюціонують шляхом інтерналізації та інституціоналізації. Напрямок інтерналізації проявляється через вплив факторів мотивів. У векторі інституціоналізації вплив духовного, соціального, політичного факторів екстернальної взаємодії таких акторів формалізується через критерії заходів їх державного регулювання. Якісна конкретизація дії факторів мотивів та критеріїв держрегулювання екстернальної взаємодії акторів належності та набуття інтелектуального продукту сприяє розробці різноманітності відповідних показників.

Список використаної літератури

1. Леонідов І.Л. Інноваційне упорядкування інтересів привласнення інститутом ринку інтелектуального продукту / І.Л. Леонідов // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: экономическая. 2010. – Вып. 38-2. – 242 с.
2. Тарасевич В.М. Фундаментальна економічна наука: універсумність змісту та розвитку : монографія / В.М. Тарасевич. – Дніпро: ПБП «Економіка», 2017. – 1022 с.
3. Тарасевич В.М. Інституціональна теорія: методологічні пошуки і гіпотези / В.М. Тарасевич // Економічна теорія. – 2004. – № 2. – С. 45 – 56.
4. Тарасевич В.Н. Экономико- теоретическое знание: универсумные императивы, гипотезы, опыты. Монография. / В.Н. Тарасевич. – М.: ТЕИС, 2013. – 594 с.

References

1. Leonidov, I. (2010). *Innovacijne uporyadkuvannya interesiv privlasnennya institutom rinku intelektual'nogo produktu* [Innovative arrangement of interests of appropriation of institute of market of intellectual product]. *Nauchnye trudy Doneckogo nacional'nogo tehničeskogo universiteta. Seriya: ekonomičeskaya*, 2010, 38-2.
2. Tarasevich, V. (2017). *Fundamental'na ekonomična nauka: universumnist' zmistu ta rozvitku* [Fundamental economic science: to універсумність maintenance and development]. Dnipro: PBP “Ekonomika”.
3. Tarasevich, V. (2004). *Institucional'na teoriya: metodologični poshuki i gipotezi* [Institutional theory: methodological searches and hypotheses]. *Ekonomična teoriya*, 2, pp. 45–56.
4. Tarasevich, V. (2013). *Ekonomiko-teoretičeskoe znanie: universumnye imperativy, gipotezy, opyty* [Economic-theoretical knowledge: universum imperatives, hypotheses, experiments]. Moscow: TEIS.

**Leonidov I., Ph.D., Associate Professor, National Metallurgical Academy of Ukraine
Ownership and appropriation of intellectual product: planned and commodity of exteriorization**

The approach for proving of development of informatively-communicative technologies at the national economy of Ukraine from the point of view of problems of ownership and appropriation is presented in article. The planned and commodity passages for belonging of intellectual product of one actor to acquisition of other actor was analyzed. On the stages of preparation, legitimation and regulation of exteriorization interactions of actors of belonging and acquisition of intellectual product was described the causality of planned norms. On the exteriorization stages of interaction of actors of belonging and acquisition of intellectual product was researched the predominance of functions of norms: sequences, applications, maintenances. Commodity of interaction of actors of belonging and acquisition of intellectual product on the exteriorization stages into a set of estimations of influence the spiritual, social, political factors are

presented. Into the set of estimations of influence the spiritual, social, political factors of commodity interaction of actors of belonging and acquisition of intellectual product on the exteriorization stages was choose a dominant: oneness, unsystematic, periodicity. The evolution of planned norms and estimations commodity passages of belonging of intellectual product of one actor to acquisition of other actor in the direction of internalization and institutionalization was presented. Showing the direction of internalization via influence of factors of motives was found out. Formalization of institutionalization of influence the spiritual, social, political factors of exteriorization interaction of such actors in the criteria of measures of them government regulation was educed. The concretizing of action of factors of motives and criteria of measures of government regulation for development of diverse of indexes of interaction of actors of belonging and acquisition of intellectual product are offered.

Key words: ownership, appropriation, intellectual product, interaction the attributes of belonging and acquisition of intellectuals product.

Леонидов И.Л., к.э.н., доцент, Национальная металлургическая академия Украины

Собственность и присвоение интеллектуального продукта: планомерность и товарность экстерниоризации

В статье представлен подход для обоснования развития информационно-коммуникативных технологий в национальной экономике Украины с точки зрения проблематики собственности и присвоения. Проанализированы планомерные и товарные переходы принадлежности интеллектуального продукта одного актора в обретение другого актора. На этапах подготовки, легитимации и регламентации экстернального взаимодействия акторов принадлежности и обретения интеллектуального продукта охарактеризовано каузальность планомерных норм. На экстернальных этапах взаимодействия акторов принадлежности и обретения интеллектуального продукта исследовано преобладание функций норм: последовательности, применения, поддержания. Раскрыта товарность взаимодействия акторов принадлежности и обретения интеллектуального продукта на экстернальных этапах во множестве оценок влияния духовного, социального, политического факторов. Из множества оценок влияния духовного, социального, политического факторов товарного взаимодействия акторов принадлежности и обретения интеллектуального продукта на экстернальных этапах выделена доминанта: исключительности, бессистемности, периодичности. Представлена эволюция норм планомерного и оценок товарного переходов принадлежности интеллектуального продукта одного актора в обретение другого актора в направлении интернализации и институционализации. Выяснено, что в направлении интернализации проявляется влияние факторов мотивов. Обнаружена формализация институционализации влияния духовного, социального, политического факторов экстернального взаимодействия таких акторов в критериях мероприятий их государственного регулирования. Предложена конкретизация действия факторов мотивов и критериев мероприятий государственного регулирования для разработки разнообразных показателей взаимодействия акторов принадлежности и обретения интеллектуального продукта.

Ключевые слова: собственность, присвоение, интеллектуальный продукт, взаимодействие атрибутов принадлежности и обретения интеллектуального продукта.

Рекомендована до публікації 17.02.2020 р.

Надійшла до редакції 10.01.2020 р.

УДК 330.552, 330.144.1

Л. Ф. БУРЛАКА,
аспирантка,
Одесский национальный экономический
университет

СТАНОВЛЕНИЕ ЖИЛИЩНОГО РЫНКА В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ

В статье рассмотрены основные проблемы взаимодействия финансового капитала и жилья как главного носителя практики финансовализации и средства хранения. Выявлены причинно-следственные связи между структурным сдвигом капитала в сторону финансового и экономической политикой, проводимой развитыми странами, особое внимание уделено «приватизированному кейнсианству». Также в статье проведен анализ взаимодействия рынков капитала и жилья в долгосрочной перспективе. В работе аргументировано, что исследования жилищного рынка не должны ограничиваться исключительно проблематикой экономики жилья. Показано, что переход от ориентированной на производство и основанной на заработной плате послевоенной экономики к режиму финансового накопления, основанного на долгах, в эпоху финансовой глобализации имеет решающее значение для понимания новой центральной роли жилья в политической экономии. Обосновано, что модель накопления долга, которая лежит в основе нынешней жилищно-ориентированной финансовализации, производящей торгуемые финансовые активы, подпитывающие финансовые рынки, с одной стороны, и поддерживающие частное потребление, с другой, не является достаточно стабильной. Показано, что экономическая категория жилья занимает центральное место в политической экономии современного общества и поэтому является ключом к пониманию современного капитализма и реально существующего неравенства. Доказано существование прямой связи между структурным сдвигом финансового капитала и сектором недвижимости экономики. Осуществлен сравнительный анализ удельного веса финансового сектора и сектора недвижимости в валовой добавленной стоимости Великобритании и в валовом внутреннем продукте Украины.

Ключевые слова: накопление капитала, урбанизация капитала, жилье, недвижимость, финансовализация, ипотечный рынок, приватизированное кейнсианство.

Постановка проблемы. Вопрос "жилья" вообще не получил важную роль в послевоенной политической экономии. Жилье занимает центральное место в реальной экономике, но остается периферийным для академической

политической экономии, а рынок жилищного строительства ограничивается основной экономикой. Эта статья настаивает на том, что политико-экономический анализ более не может оставаться относительно равнодушным к жилищному вопросу, поскольку жилье втягивается в современную капиталистическую политическую экономику в многочисленных критических, связанных и очень часто противоречивых способах.

Анализ последних исследований и публикаций. В различных научных трудах по экономике жилье либо играет второстепенную роль, либо просто рассматривается как один из возможных носителей финансирования. Отношения между жильем и финансовым капиталом недостаточно изучены и недостаточно теоретизированы. С помощью знаменитого бестселлера Тома Пикетти «Капитал в XXI веке», а также работ в области экономики жилья Мануеля Альберса и Родриго Фернадеса мы определим место жилья в условиях финансовой глобализации. Рассмотрим рост финансирования жилищного строительства как неотъемлемую часть макроэкономической политики, роль финансовой глобализации в росте финансирования недвижимости. Мы докажем, что жилье нельзя рассматривать как объект оторванный от пространства и времени, так как его роль и функции в экономике меняются по мере того, как финансовый капитал стремится преобладать над промышленным.

Формулирование целей статьи. Целью данной статьи выступает исследование экономической категории жилья как важной составляющей современной модели экономического роста.

Изложение основного материала. Для того, чтобы по-новому взглянуть на исследование жилья в области политической экономии, мы пойдем в след за Т. Пикетти и его «Капиталом в XXI веке».

В основе вклада Т. Пикетти в дискуссию о будущей жилищной политике лежит долгосрочное развитие, которое он называет «метаморфозой капитала». После Первой мировой войны соотношение капитала к доходам резко сократилось, и только после 1970-х годов продолжило расти. Возврат к высокому соотношению капитала к доходу был в значительной степени обусловлен недвижимостью. С 1950-х по 1990-е годы данные Т. Пикетти показывают, что жилищное богатство как доля от общего капитала оставалось стабильным на уровне 40%. Однако за последние два десятилетия размер недвижимости увеличился до 58% от общего запаса богатства и до 300% годового дохода в 2010 году [4, с. 23].

Т. Пикетти определил капитал как запас всех активов индивида, корпорации и правительства, которые могут быть проданы на рынке в независимости от того, использовали ли их или нет. Это включает в себя

землю, недвижимість і інтелектуальні права власності, також ювелірні украшения і произведения искусства [1, с. 31].

Капитал змінився по своїй природі — він був земельним, а став недвижимим, промисловим і фінансовим, — однак не втратив свого значення [4, с. 35].

В зв'язі з цим примічательний наступний факт: за досліджуєму період з XVIII століття структура капіталу в Європі і Америці кардинально змінилася — на зміну земельному капіталу прийшов капітал нерухомий, промисловий і фінансовий. Це відбувалося за рахунок усвідомлення того, що земля сама по собі не є великим благом, а стає таким лише по мірі вкладення в неї іншого капіталу — людського і грошового, що і перетворює землю в реальну цінність. Кусок землі в відкритому полі вдали від людських поселень і кусок землі в центрі мегаполіса мають абсолютно різну ціну, що обумовлено різним об'ємом супутніх вкладень в ці землі. Паралельне розвиток промисловості і фінансових інститутів привело до виникненню нових форм капіталу — акцій, облігацій, патентів, деривативів і т.п., що веде до зростанню їх частки в загальному об'ємі майна.

Таким чином, по мірі соціальної еволюції відбувається зримою трансформація світового капіталу, проявляючись в його реструктуризації. При цьому цікаво, що такі метаморфози капіталу відбувалися на фоні майже незмінної його загальної величини протягом дуже довгого часу. Іншими словами, для підтримання соціального порядку основопологаюче значення має маса капіталу, тоді як його структура носить допоміжний характер [2, с. 122].

В своєму довгому викладі змінюючої структури капіталу Т. Пикетті демонструє, що сьогоднішня цінність нерухомості по відношенню до загальному запасу капіталу і доходу дійсно не має історичного прецедента. Пояснення зростаючого співвідношення капіталу до доходу в теорії Т. Пикетті заключається в універсальних «законах» капіталізму. За цими законами ховається роль нерухомого майна, як житлового, так і комерційного, як запасу цінності для зростаючого співвідношення капіталу до доходів. Саме тут обширна теорія Т. Пикетті про природу капіталізму перетинається з полем урбаністических і житлових досліджень.

Робота Т. Пикетті, несомненно важна для визнання загальної трансформації співвідношення рівня доходності капіталу до рівню економічного зростання і загострення нерівності, але не допомагає зрозуміти конкретні базові механізми (інституціональні зміни, культурні

сдвиги, отношения власти), которые позволяют капиталу превращаться в жилищное богатство. Кроме прочего, Т. Пикетти не раскрывает всех последствий для политэкономии растущей роли жилищных благ. Поэтому необходимо понять социально-экономические отношения, которые лежат в основе этого века, в котором доминирует богатство недвижимости.

Жилье стало более значимым в политической экономике последних трех десятилетий, причем не с точки зрения производства жилья, а скорее, как средство сбережения, как носитель практики финансиализации [7, с. 150]. Преобразование значения жилья в современном мире и того, как капитал все больше превращается в недвижимость отсутствует в описании Т. Пикетти. Переход от ориентированной на производство и основанной на заработной плате послевоенной экономики к режиму финансового накопления, основанного на долгах, в эпоху финансовой глобализации имеет решающее значение для понимания новой центральной роли жилья в политической экономии.

К сожалению, Т. Пикетти фокусируется на недвижимости как активе и исключает ее выражение в качестве обязательств, мы же напротив, попытаемся поднять этот вопрос.

Чтобы оценить роль жилья в современном политико-экономическом поле, сначала рассмотрим вопрос долга. Именно долг стал одним из основных каналов, по которым жилье было преобразовано из средства социального воспроизводства в центр принятия финансовых, макроэкономических и политических решений. Об этом свидетельствует растущий удельный вес жилой недвижимости в портфеле благосостояния домохозяйств, а также растущее соотношение ипотечного долга к доходу и ипотечного долга к непогашенным частным кредитам [3, с. 34].

Развитие общества частной собственности, основанного на долгах, изменило связи между макроэкономическим управлением, денежно-кредитной политикой, финансированием жилья и потреблением домашних хозяйств. Попытки США и Великобритании возродить посткризисную экономику на рынке жилья свидетельствуют о новой централизации жилья в наборе инструментов нынешних лиц, принимающих решения. Политика изменилась в странах, которые приняли стратегию финансиализации жилья: обеспечение большей доступности жилищного финансирования, либерализацию ипотечных рынков, уменьшение роли государства в предоставлении социального жилья и развитии денежно-кредитной политики.

Отметим, что финансиализация часто определяется как модель накопления, при которой получение дохода происходит в основном через финансовые каналы, а не посредством торговли и производства товаров.

Глобальний фінансовий кризис, можливо, вызвал перерыв в дальнейшем развертывании такой политики на и без того активно финансируемых рынках жилья, но в то же время новые страны пополнили их ряды.

Интересно то, что доминирующий носитель богатства превратился из земель сельскохозяйственного назначения с правящим аристократическим классом в городские земли и здания с правящим классом плутократов. Т. Пикетти это называет формами «родового капитализма», хотя они различаются по своему способу организации.

Схема Т. Пикетти в области $R > G$ в значительной степени параллельна аргументам чрезмерного накопления, то есть запас капитала увеличивается быстрее, чем доход и производство. Хотя Т. Пикетти рассматривает стремительно растущие запасы капитала в отношении доходов и производства как режим капитализма «по-умолчанию», а период с Первой мировой войны до 1970-х годов - как временное вмешательство в эту долгосрочную тенденцию, для Т. Пикетти, по сути, стабильная экономическая система.

Проблемы могут возникать политически по мере того, как степень неравенства возвращается к своим средним показателям. Однако политика в значительной степени не зависит от рассуждений Т. Пикетти. Рост неоллиберализма, происходивший в эпоху М. Тэтчер / Р. Рейган для Т. Пикетти, является просто возвращением к «нормальному». Действительно, политика, по мнению Т. Пикетти, является внешней и отстраненной по отношению к законам капитализма, потому мы можем заключить, что его политическая экономия в значительной степени лишена политики.

Нынешнюю роль недвижимости в политической экономии следует рассматривать через призму «финансового искривления», глобальной инфраструктуры, которая допускает постоянное обращение капитала в финансовой цепи или так называемый «четвертичный круговорот» капитала» [7, с. 149]. Этот процесс можно охарактеризовать как переориентацию капитала, и он составляет четвертичный кругооборот капитала. Ипотечные рынки не только способствуют этому процессу, но и движут им, даже более того — они заменяют собой целый ряд государственных функций.

Мы видим, что жилье как носитель накопления капитала склонен породить нестабильность. Т. Пикетти тоже признает это, но не меняет своего заключения о природе системы.

Модель накопления долга, которая лежит в основе нынешней жилищно-ориентированной финансиализации, производящей торгуемые финансовые активы, подпитывающие финансовые рынки, с одной стороны, и поддерживающие частное потребление, с другой, позволяющие домохозяйствам использовать свои дома в качестве банкоматов, явно не

являются формулой стабильности. Тем не менее, такая форма отношений складывалась по меньшей мере 50 лет. В мире действительно произошел крупный крах, глобальный финансовый кризис, от которого некоторые государства еще не оправились, и который активно подпитывал растущее неравенство в доходах и богатстве. Но в целом система была устойчивой, и связь жилищного рынка с финансовым остается доминирующей моделью экономического роста по сей день.

Жилье не только играет центральную роль в воспроизводстве существующей высокофинансируемой системы (как формы обеспечения и источника для частного потребления), но и является ее слабым звеном. Поскольку системы жилищного финансирования становятся более либерализованными, и мировые рынки капитала вводят более доступные ипотечные кредиты, уровень частного долга к ВВП растет. Все это работает хорошо до тех пор, пока новые участники рынка приобретают собственность и цены на недвижимость продолжают расти. Система дает сбой, когда люди больше не могут брать на себя долговые обязательства, а цены на жилье падают, как это было в 2007-2010 годах в ряде стран, где жилье было высоко финансируемо. Поскольку цены на жилье (P) растут быстрее, чем доход (I), это неизбежно обрушится в будущем. Если $R > G$, то и $P > I$ - это не только два выражения одной и той же долгосрочной тенденции, они оба являются изначально экономически нестабильными в долгосрочной перспективе.

На примере стран, которые были лидерами в финансировании жилищного строительства в последние два десятилетия, мы видим, что накопление жилищного богатства и долгов требует непрерывного процесса институциональных изменений. Во-первых, задолженность была расширена за счет предоставления ипотечных кредитов на два дохода, а не на один. Это стало возможным благодаря массовому выходу женщин на рынок труда, но со временем возникла необходимость полагаться на два дохода, чтобы иметь возможность претендовать на ипотеку. Во-вторых, во многих странах финансовое стимулирование домовладения обусловлено введением или модернизацией схем вычета процентов по ипотечным кредитам из подоходного налога. В-третьих, финансовые системы были дерегулированы для увеличения потоков финансирования на ипотечный рынок. В некоторых странах, особенно в США, небанковские кредиторы могли беспрепятственно выходить на ипотечный рынок. В более широком смысле, секьюритизация ипотеки позволила продлить срок депозитарного кредитования. Это привело к самой большой массе долгов в истории.

Это возвращает нас к вопросу: что позволяет системе, основанной на долгах, функционировать в состоянии «постоянной нестабильности»? Колин

Крауч определяют эту модель посредством четкой государственной политики, которую он, соответственно, назвал «приватизированным кейнсианством», где домашние хозяйства берут на себя долги под предлогом «эффекта благосостояния». Как мы теперь знаем, две вещи объединились, чтобы спасти неолиберальную модель от нестабильности, которая в противном случае была бы ее судьбой: рост кредитных рынков для бедных и людей со средним уровнем дохода, а также рынков деривативов и фьючерсов среди очень богатых [6, с. 391]. Эта комбинация породила модель приватизированного кейнсианства. Приватизированное кейнсианство тем самым рассматривается как способ стимулировать экономику, поддерживая потребление. Вместо того, чтобы правительства взяли на себя обязательства для стимулирования экономики, люди сделали это. В результате во многих странах ипотечный долг рос гораздо быстрее, чем цены на жилье. Очевидно, что в отличие от Т. Пикетти, такое понимание природы капитализма не рассматривает политику, как нечто обособленное.

Чтобы проверить утверждение о том, что финансы и недвижимость росли по всей Великобритании с 1970-х годов и подпитывают экономику, автор использовал данные национального уровня из общедоступных источников. Статистика ВДС обычно считается более полезной при сравнении различных секторов экономики или различий между странами. Поскольку финансы выполняют посредническую функцию, они не производят никакой ценности, то ВДС можно считать мерой того, где стоимость реализуется или присваивается. На рис. 1 четко показана положительная динамика вклада секторов недвижимости и строительства в национальную экономику с 12% до 16%, прерванная только в период после 2007 года.

Рис. 1. Эволюция секторов экономики Великобритании (1970-2010 гг.), в процентах от общего объема ВДС [5, с. 99]

Если мы посмотрим на объединенные показатели финансового и строительного секторов, мы увидим устойчивый рост с 16% до 25% ВДС в этот период по сравнению со снижением ВДС производства для национальной экономики как части общей добавленной стоимости во всех отраслях промышленности с 28% в 1970 году до 10% в 2010 году. Анализируя долгосрочные тенденции в период с 1856 года по 2008 год ВДС финансовых посредников выросла в 2,3 раза по сравнению с совокупным ВДС. Анализ реализации стоимости демонстрирует, что фордистскую экономику постепенно заменил режим, в котором финансовый сектор и сектор недвижимости играют все более важную роль, коллективно внося четверть ВДС к 2010 году.

Мы, в свою очередь, решили сравнить структурную динамику ВДС Великобритании и структурные изменения ВВП Украины за последние 18 лет. На рис. 2 видно, что спад удельного веса сектора промышленности в структуре ВВП 2008-2009гг сопровождается ростом таких секторов экономики как финансовый и строительство. Процесс финансовализации не обошел украинскую экономику стороной, но и отразился иначе, чем в развитых европейских странах.

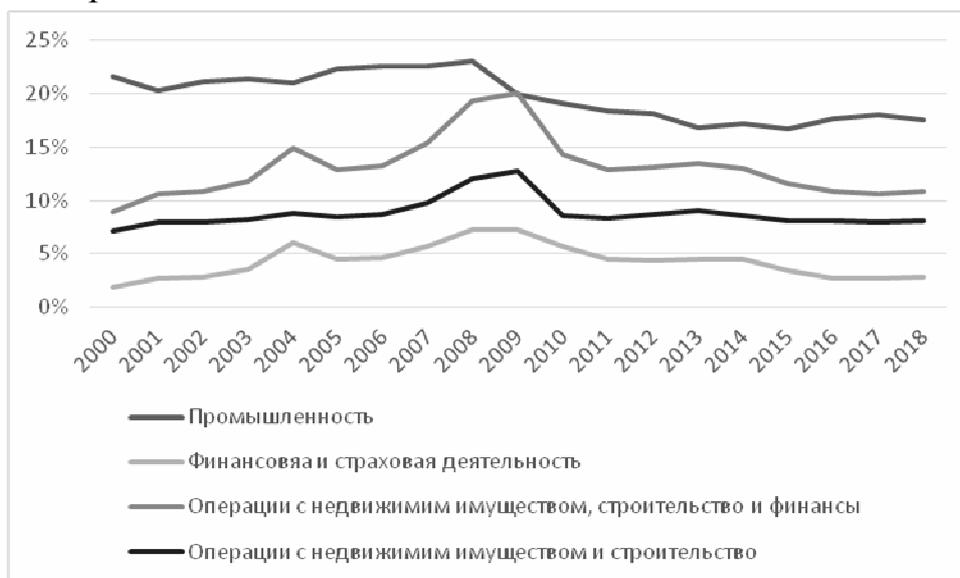

Рис. 2. Структурные изменения секторов экономики Украины за период 2010-2018 гг.

Несмотря на мировой ипотечный кризис 2008 года, в развитых странах продолжается устойчивый рост экономики за счет структурного смещения ВВП в пользу роста финансового сектора. В Украине же, наоборот, кризис значительно замедлил темпы роста финансового рынка и рынка недвижимости. И мы наблюдаем, что с 2013 года ни отрасль промышленности, ни финансовая деятельность с рынком недвижимости почти никак не изменяют своих долей в общем ВВП и остаются статичными. Это означает, что экономика не смогла занять мировой вектор развития. Возможно, украинской экономике не хватило

времени, чтобы подстроиться под современное мировое хозяйство, так как активный рост строительства и его подпитки финансовым капиталом в Европе и США начались еще с 1980гг. В Украине же финансовый и ипотечный рынки начали активно развиваться с 2003 года, но в следствии глобального кризиса не заработали в полной мере.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Для того, чтобы размышлять о долгосрочной перспективе капитала и жилья, нужно подумать о диалектике природы финансово-ориентированной жилищной сферы. Аргументы Т. Пикетти, подкрепленные впечатляющим эмпирическим материалом и лежащие в основе растущего неравенства, могут быть адекватной оценкой реально существующих тенденций, а долговечная природа недвижимости в качестве запаса стоимости не так проста, как может показаться на первый взгляд.

Исследование жилья не должно сводиться к экономике жилья, а политическая экономия не должна сводиться к политэкономическому подходу внутри экономики, в котором политика играет вторую скрипку с экономическими законами. Ученые-экономисты должны принять во внимание роль недвижимости в политической экономии как явление реального мира, а не как результат дедукции, который существует отдельно от времени и пространства.

Жилье как носитель накопления капитала разнообразно в пространстве, зависит от национальных проявлений капитализма, культурного и исторического факторов. Подъем жилья как носителя богатства можно определить, как часть более масштабных политико-экономических событий, в которых двойственные явления неолиберализации и финансиализации являются ключевыми для понимания общественных отношений на рынке жилья и ипотеки. Жилье занимает центральное место в политической экономии современного общества и поэтому является ключом к пониманию современного капитализма и реально существующего неравенства.

Список использованной литературы

1. Зинченко Е.С. Обзорная статья по книге Т. Пикетти “Капитал в XXI в.”/ Е.С. Зинченко // Экономические науки. – 2017. - № 4(149). - С. 30–34.
2. Балацкий Е.В. Концепция ускоренного накопления капитала и ее развитие / Е.В. Балацкий // Общественные науки и современность. – 2018. - № 1. - С. 119–133.
3. Jordà O. The Great Mortgaging: Housing Finance, Crises, and Business Cycles / O. Jordà, M. Schularick, A.M. Taylor // NBER WORKING PAPER SERIES. – 2014. - №20501. – P. 1-46.

4. Piketty T. *Capital in the 21st Century* / T. Piketty. – NY, 2014. – 689 p.

5. Hofman A. A finance- and real estate-driven regime in the United Kingdom / A. Hofman, M.B Aalbers // *Geoforum*. – 2019. – №100. - P. 89-100.

6. Crouch C. Privatised Keynesianism: An Unacknowledged Policy Regime / C. Crouch // *The British Journal of Politics and International Relations*. – 2009. - №11. – P. 382-399.

7. Aalbers M.B. The financialization of home and the mortgage market crisis / M.B. Aalbers // *Competition & Change*. – 2008. - №12. – P. 148-166.

8. Валовой внутренний продукт производственным методом и валовая добавленная стоимость по видам экономической деятельности [Электронный ресурс] // Государственная служба статистики Украины. - Режим доступа: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/vtr_u.htm

References

1. Zinchenko, E. (2017). *Obzornaya statia po knige T. Piketti "Capital v XXI veke"* [Review article on the book T. Piketty "Capital in the XXI century"]. *Economicheskije nauki*, 4 (149), pp. 30-34.

2. Balatskiy, E. (2018). *Koncepciya uskorennoho nakopleniya kapitala i ee razvitie* [The concept of accelerated capital accumulation and its development]. *Obchestvenie nayki i sovremenost*, 1, pp. 119-133.

3. Jordà, O., Schularick, M. and Taylor, A.M. (2014). The Great Mortgaging: Housing Finance, Crises, and Business Cycles. *NBER WORKING PAPER SERIES*, 20501, pp. 1-46.

4. Piketty, T. (2014). *Capital in the 21st Century*, Harvard University Press, USA.

5. Hofman, A. and Aalbers, M.B. (2019). A finance- and real estate-driven regime in the United Kingdom. *Geoforum*, 100, pp. 89-100.

6. Crouch, C. (2009). Privatised Keynesianism: An Unacknowledged Policy Regime. *The British Journal of Politics and International Relations*, 11, pp. 382-399.

7. Aalbers, M.B. (2008). The financialization of home and the mortgage market crisis. *Competition & Change*, 12, pp. 148-166.

8. *Valovoy vnutrenniy product proizvodstvennim metodom i valovaya dobavlenaya stoimost po vidam ekonomicheskoy deyatel'nosti* [Gross domestic product by the production method and gross value added by economic activity], [online] Available at: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/vtr_u.htm

**Бурлака Л.Ф., аспірантка, Одеський національний економічний університет
Становлення житлового ринку в сучасній економіці**

У статті представлені основні проблеми взаємодії фінансового капіталу і житла як головного носія практики фінансиалізації та засобу зберігання. Виявлено причинно-наслідкові зв'язки між структурним зсувом капіталу в сторону фінансового та економічною

політикою розвинених країн такою як «приватизоване кейнсіанство». Головні питання статті наголошують, що довговічна природа нерухомості в якості запасу вартості не так проста, як може здатися на перший погляд. Також в роботі обміркована довгострокова перспектива капіталу і житла та діалектика природи фінансово-орієнтованої житлової сфери.

В роботі відзначено, що дослідження житла не повинно зводитися до економіки житла, а політична економія не повинна зводитися до політекономічного підходу всередині економіки, в якому політика відіграє другу скрипку з економічними законами. Також наголошено на необхідності прийняття ролі нерухомості в політичній економії як явища реального світу, а не як результату дедукції, який існує окремо від часу і простору.

Показано, що житло як носій накопичення капіталу різноманітно в просторі, залежить від національних проявів капіталізму, культурного та історичного факторів. Економічна категорія житла займає центральне місце в політичній економії сучасного суспільства і тому є ключем до розуміння сучасного капіталізму і реально існуючої нерівності. Доведено прямий зв'язок між структурним зсувом фінансового капіталу і сектора нерухомості економіки. Завдяки більш глибокому вивченні житла як складної економічної категорії існує можливість його використання як частини масштабних політико-економічних способів для досягнення стійкого економічного зростання. Звідси визначена домінуюча модель економічного зростання розвинених країн, яка заснована на нарощуванні боргів та стійкому купівельному попиту на житло. Проведено порівняльний аналіз питомої ваги фінансового сектора та сектора нерухомості в ВДВ Великобританії та ВВП України.

Ключові слова: накопичення капіталу, урбанізація капіталу, житло, нерухомість, фінансиалізація, іпотечний ринок, приватизоване кейнсіанство.

Burlaka L., graduate student, Odessa National University of Economics

The formation of the housing market in the modern economy

The article presents the main problems of the interaction between financial capital and housing as the main carrier of the practice of financialization and storage. Causal relationships between structural shift of capital towards the financial and economic policies of developed countries such as "privatized Keynesianism" have been identified. The main issues of the article emphasize that the durable nature of real estate as a stock of value is not as simple as it might seem at first glance. The paper also discusses the long-term perspective of capital and housing and the dialectics of the nature of the financial-oriented housing sector.

It is noted in the paper that housing research should not be reduced to a housing economy, and political economy should not be reduced to a political economy within an economy in which politics plays the second fiddle with economic laws. It also emphasized the need to accept the role of real estate in political economy as a phenomenon of the real world, not as a result of deduction that exists separately from time and space.

It is shown that housing as a carrier of capital accumulation varies in space, depends on national manifestations of capitalism, cultural and historical factors. The economic category of housing is central to the political economy of modern society and is therefore the key to understanding modern capitalism and the real inequality. The direct link between the structural shift of financial capital and the real estate sector of the economy is proved. With a deeper study of housing as a complex economic category, it is possible to use it as part of large-scale political and economic ways to achieve sustainable economic growth. Hence, the dominant economic growth model of developed countries is defined, which is based on rising debt and a steady consumer demand for housing. The comparative analysis of the share of the financial and real estate sectors in the UK Air Force and the GDP of Ukraine is carried out.

Key words: capital accumulation, urbanization of capital, housing, real estate, financialization, mortgage market, privatized Keynesianism.

**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

УДК 339.9:330.3

А. В. НІКІТІНА,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки та
менеджменту ЗЕД,
Харківський національний економічний університет
ім. Семена Кузнеця*

С. Є. ЛЕЩЕНКО,
*Харківський національний економічний університет
ім. Семена Кузнеця*

А. С. ОРЕХОВА,
*Харківський національний економічний університет
ім. Семена Кузнеця*

**КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
КОЛАБОРАЦІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ
ТА КРАЇНАМИ ЄС**

Стаття присвячена актуальному дослідженню та аналізу співпраці України з країнами Європейського Союзу (ЄС) у розрізі іноземного інвестування. Доведено, що залучення

іноземних інвестицій в Україну є одним із основних факторів розвитку національної економіки. Аналіз структури імпорту ПІІ за видами економічної діяльності та виявив, що обсяги надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну з краї ЄС найбільше спрямовані у ті галузі економіки, де найшвидше може бути отриманий прибуток, в той час як інвестування пріоритетних галузей економіки України, націлене на довгострокове зростання, є недостатнім. Крім того, під час аналізу інвестиційного ринку України були виявлені також такі проблемні аспекти, як існування схильності до інвестування в офшорні зони, низька диференціація іноземних інвесторів за країнами-донорами та різкий дисбаланс в регіональній структурі надходжень прямих іноземних інвестицій в економіку України. Проведене дослідження дало змогу стверджувати, що коло головних інвесторів України майже змінилось за останні 10 років, зокрема: вони діляться на чотири великі групи: економічно розвинені країни і європейські країни, які розвиваються (Німеччину, Австрію, Францію, Швецію); країни з режимом зниженого оподаткування (Нідерланди, Швейцарія, Великобританія); офшорні зони, до списку яких входять такі найбільші інвестори України за останні 10 років як Кіпр і Британські Віргінські острови. Запропоновано перелік заходів, що сприятиме покращенню ділового клімату, а саме виокремлено такі основні пріоритетні напрями майбутніх інвестиційних програм: ефективна антикорупційна діяльність (включаючи кримінальне переслідування посадовців будь-якого рівня та суддів за корупцію); забезпечення верховенства права правоохоронних органів; реформування та відновлення судової системи; своєчасне впровадження програми Міжнародного Валютного Фонду. Основними науково-практичними результатами роботи є розвиток теоретичних засад інвестування та розробка науково-методичних положень щодо залучення іноземних інвестицій в Україну та її регіони за умов посилення глобалізаційних перетворень. Запропоновано комплекс основних напрямів, методів та інструментів, який сприятиме підвищенню ефективності інвестування в Україні.

Ключові слова: іноземні інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційне співробітництво, Європейський Союз.

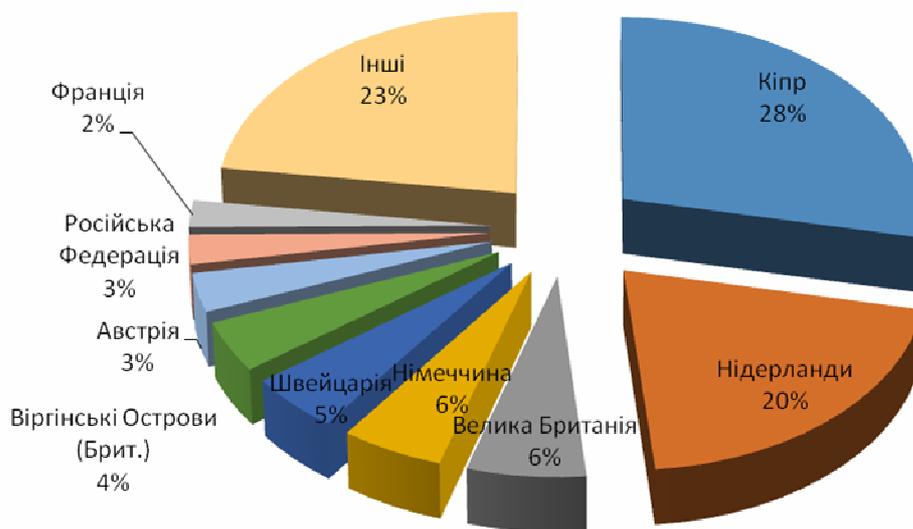
Актуальність та постановка проблеми. В економічному розвитку країни інвестиції відіграють основну роль. Саме інвестиції дають змогу підприємцям розширюватися та модернізувати свою матеріально-технічну базу. Завдяки їм створюються нові суб'єкти господарювання, які, в свою чергу, створюють нові робочі місця, а на діючих підприємствах відбувається оновлення обладнань. Завдяки всім цим факторам інфраструктура країни розвивається загалом. Тому для кожної країни основним стратегічним завданням є створення сприятливого клімату для здійснення інвестиційної діяльності. Оскільки Європейський союз є одним із найбільших торгових ринків світу, він є прикладом того, до якої планки Україні потрібно досягти. Тому важливим чинником економічного зростання нашої країни є співпраця з країнами Європейського союзу, а саме розвиток економічної співпраці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема інвестиційної співпраці України з країнами ЄС не є новою, її розглядали такі відомі українські вчені, як Кузьмін О.Є., який оцінював та формував інвестиційний потенціал машинобудівних підприємств, Куцик П.О., який розглядав стратегічні пріоритети державного регулювання інвестиційного процесу на

ринку IT-послуг, Гуляєва Н.М., яка вивчала системну єдність фінансування і використання фінансових ресурсів інвестиційному процесі та інші.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в аналізі співпраці України та країн ЄС у розрізі іноземного інвестування та на основі цього виявлення причин через які національна економіка не може стрімко розвиватися при наявних обсягах інвестицій.

Виклад основного матеріалу. Для України надходження іноземних інвестицій є надзвичайно важливим для стабілізації економіки та сприяння розвитку багатьох галузей промисловості. Процес надходження інвестицій в Україну за період 2010-2018 рр. відрізняється динамічністю (рис. 1).

Рис. 1. Географічна структура імпорту ПІІ в Україну країнами всього світу в 2018 році

Так, до 2014 року в економіку України поступав значний обсяг ПІІ зі 130 країн світу, що характеризувався постійною позитивною тенденцією. І не дивлячись на тимчасове скорочення надходжень прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну (2015-2016 рр.), з початку 2017 року знову починається тенденція до їх зростання. Значно нижчі обсяги інвестицій в Україну за останні роки у порівнянні з тенденцією до 2014 року пояснюються значними економічними проблемами та невизначеністю, що пов'язана із військовим конфліктом та політичними змінами, що відбулися у 2013-2014 рр. та продовжуються дотепер. Особливе місце в інвестуванні в економіку України належить ЄС. Хоча за останні роки у вартісному вираженні надходження ПІІ з країн ЄС в Україну зменшились, ЄС все одно залишається головним інвестором, частка якого складає за весь досліджуваний період більше двох

третин від загального обсягу ПІІ, здійснених країнами світу в українську економіку.

За даними Державної служби статистики України у 2018 році в економіку України іноземні інвестиції були спрямовані майже зі 100 країн світу. До ТОП-5 найбільш значимих країн-інвесторів у 2018 році увійшли: Кіпр, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина, Швейцарія. Їх загальна сума інвестицій складає 64,3% усіх інвестицій в Україну. Чотири з п'яти країн входять до складу країн Європейського Союзу, що ще раз підтверджує важливість співпраці України з країнами ЄС.

До основних країн-інвесторів належать Кіпр – 28 %, Нідерланди – 20%, Велика Британія – 6 %, Німеччина – 6 %, Швейцарія – 5%, Віргінські Острови (Велика Британія) – 4 %, Австрія – 3% і Російська Федерація – 3 %. Коло головних інвесторів України майже змінилось за останні 10 років. Вони діляться на чотири великі групи: економічно розвинені країни і європейські країни, які розвиваються (Німеччину, Австрію, Францію, Швецію); країни з режимом зниженого оподаткування (Нідерланди, Швейцарія, Великобританія); офшорні зони, до списку яких входять такі найбільші інвестори України за останні 10 років як Кіпр і Британські Віргінські острови [2].

Аналізуючи структуру імпорту ПІІ за видами економічної діяльності (рис. 2) та виокремивши найбільш інвестовані сектори економіки, можна стверджувати, що обсяги надходжень ПІІ в Україну з краї ЄС найбільше спрямовані у ті галузі економіки, де найшвидше може бути отриманий прибуток (наприклад, у фінансову діяльність), в той час як інвестування пріоритетних галузей економіки України, націлене на довгострокове зростання, є недостатнім (наприклад, у наукову діяльність). Крім того, під час аналізу інвестиційного ринку України були виявлені також такі проблемні аспекти, як існування схильності до інвестування в офшорні зони, низька диференціація іноземних інвесторів за країнами-донорами та різкий дисбаланс в регіональній структурі надходжень прямих іноземних інвестицій в економіку України.

На сьогоднішній день, інвестиційне співробітництво з країнами ЄС допомагає Україні розвивати економіку. Адже зв'язки з даними країнами допомагають не лише фінансовими ресурсами, а й вносять в економіку країни міжнародний досвід щодо управління, ведення міжнародних стандартів якості, обліку тощо. Саме з покращенням інвестиційного клімату країни, інвестори помічають привабливі пропозиції та інвестують у ту чи іншу галузь. Щорічно Всесвітній банк публікує рейтинги країн за різними показниками, зокрема DoingBusiness в 2019 році виставив рейтинг інвестиційної привабливості країн. У ньому Україна піднялась на 7 позицій, зайнявши 64 місце серед 190 країн. Прогрес явний, адже у 2012 році Україна займала 152 місце [1]. Країна

Проблеми економіки та політичної економії 2020, № 1 (10)

продемонструвала прогрес за показниками «Отримання дозволів на будівництво» (+3,9), «Підключення до системи електропостачання» (+3,3), «Міжнародна торгівля» (+2,5), «Захист міноритарних інвесторів» (+2,0) і «Реєстрація власності» (+1,3). За показниками, які стосуються питань оподаткування та вирішення питань, пов'язаних з неплатоспроможністю, позиція України погіршилася на 1,3 і 0,3 відповідно [1].

Рис. 2. Структура імпорту ПІІ за видами економічної діяльності в Україну країнами ЄС в 2018 році

На даний момент, країни Європейського Союзу є основними інвесторами в Україну. Їх доля приходить майже 75% усіх прямих інвестицій у нашу країну. На жаль, після початку політичної нестабільності у 2013-2014 роках, обсяг інвестицій в Україні знизився, включаючи країни ЄС. Але після підписання угоди про асоціацію з ЄС, Україні дали нові шляхи покращення свого інвестиційного клімату, підняття рейтингу своєї інвестиційної привабливості та іміджу регіонів. За рахунок скасування тарифних та нетарифних бар'єрів між ЄС та національною економікою приплив іноземного капіталу дає місце для розвитку конкурентоспроможних виробництв в регіонах України.

На рис. 3 проілюстровано географічну структуру обсягів інвестицій в Україну з різних країн світу та ЄС.

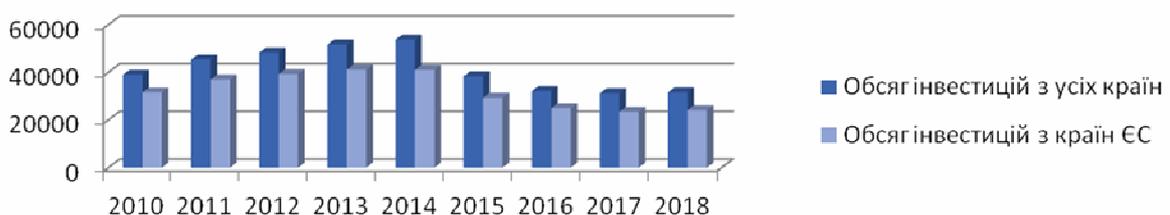

Рис. 3. Порівняльна діаграма обсягів прямих інвестицій (акціонерний капітал) з усіх країн та обсягів інвестицій з країн ЄС

Через недостатній обсяг інвестицій, у нашій державі технологічно відстале виробництво та зростаюча зношеність основних фондів. Підприємства не в змозі здійснити модернізацію та інноваційне оновлення основних фондів через значний податковий тиск, відсутність впровадження дієвої підтримки реального виробництва підприємства, збитковість діяльності та низькі показники рентабельності промислової сфери [3].

На рис. 4 представлено комплекс напрямів та інструментів, завдяки яким зросте ефективність інвестування в Україну.

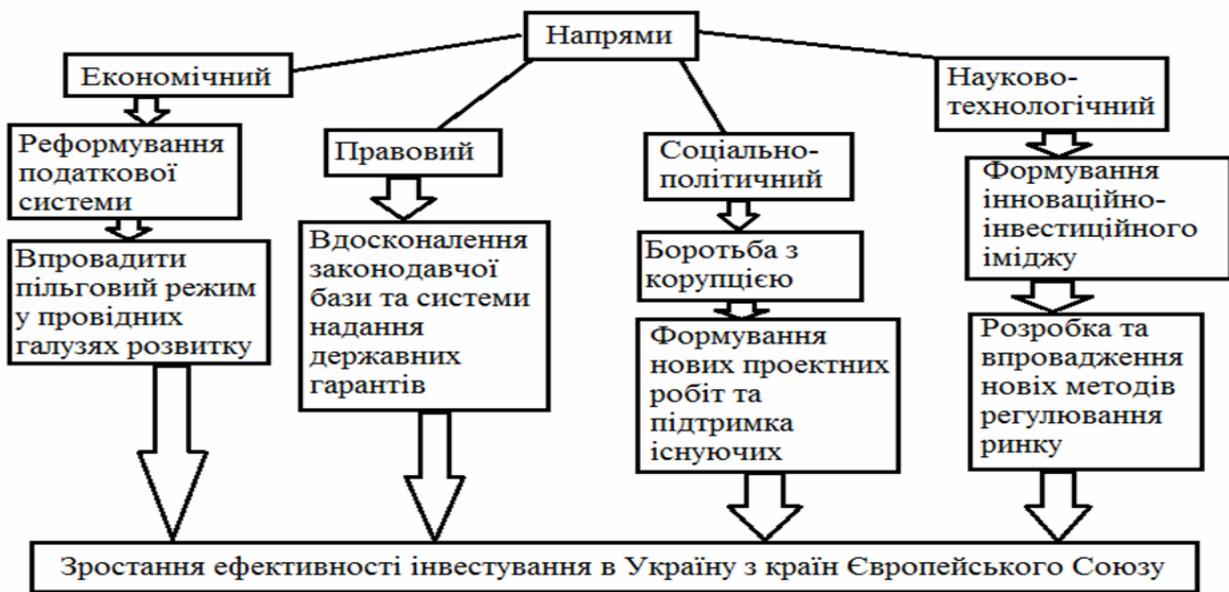

Рис. 4. Комплекс основних напрямів, методів та інструментів, які сприятимуть підвищенню ефективності інвестування в Україну

Суттєвими проблемами, які потребують особливої уваги з боку влади, а саме з точки зору бізнесу, дослідники [3,4] розділили на 4 основні групи:

- корупція (низька ефективність заходів щодо боротьби з корупцією, створення антикорупційного суду на перших стадіях);
- економічні фактори (наприклад, нестабільність валюти, девальвація, інфляція, обтяжливі податкові процедури тощо);
- повільний хід реформ (відсутність реформи ринку праці, земельної реформи, повільна модернізація інфраструктури тощо);
- політичні чинники (політична нестабільність, політична і законодавча невизначеність, конфлікти між силовими відомствами тощо).

З метою покращення ділового клімату, на наш погляд, головними пріоритетами уряду повинні бути такі:

- ефективна антикорупційна діяльність (включаючи кримінальне переслідування посадовців будь-якого рівня та суддів за корупцією);

- забезпечення верховенства права правоохоронних органів;
- реформування та відновлення судової системи;
- своєчасне впровадження програми Міжнародного Валютного Фонду.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для того, щоб поліпшити зв'язки між Україною та країнами ЄС, а також збільшити обсяги ПІІ у національну економіку з боку керівництва країни мають бути проведені значні обсяги робіт. Системний підхід до вирішення проблем, що склалися є єдиним правильним рішенням на шляху до мети. Саме співпраця з розвиненими країнами заходу у всіх сферах якісно вплине на модернізацію економічної, соціальної, науково-технічної, правової та інших систем.

Впровадження реформ у відповідних сферах та акцент на головні пріоритети уряду підніме рівень привабливості України для інвесторів та зробить умови ведення бізнесу в країні більш сприятливими, що у свою чергу безперечно збільшить кількість нових проектів та підприємств на національному ринку.

Список використаної літератури

1. 2019 International Bank for Reconstruction and Development / A World Bank Group Flagship Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.worldbank.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf
2. Буряк А.А. Інвестиційне співробітництво між Україною та ЄС у промисловості: регіональний розріз / А.А. Буряк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». – 2017. – № 25/2017. – С. 49-53.
3. Особливості міжнародного інвестиційного співробітництва України з країнами Європейського Союзу: проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/konkurs_stud/ES/2019/6.pdf
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Правові основи інвестиційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookwu.net/book_pravovye-osnovy-investicionnoj-deyatelnosti_804/10_2.4.-investicionnoe-sotrudnichestvo-i-ego-vidy

References

1. 2019 International Bank for Reconstruction and Development / A World Bank Group Flagship Report [E-resource]. – Available at:

https://www.worldbank.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf

2. Buriak, A. (2017). *Investytsiine spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu ta YeS u promyslovosti: rehionalnyi rozriz* [Investment cooperation between Ukraine and the EU in industry: a regional cut]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: "Ekonomika i menedzhment"*, 25/2017, pp. 49-53.

3. *Osoblyvosti mizhnarodnoho investytsiinoho spivrobotnytstva Ukrainy z krainamy Yevropeiskoho Soiuzu: problemy ta perspektyvy* [Features of international investment cooperation of Ukraine with the countries of the European Union: problems and prospects]. [online] Available at: http://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/konkyrs_stud/ES/2019/6.pdf

4. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. [online] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. *Pravovi osnovy investytsiinoi diialnosti* [Legal bases of investment activity]. [online] Available at: http://bookwu.net/book_pravovye-osnovy-investicionnoj-deyatelnosti_804/10_2.4.-investicionnoe-sotrudnichestvo-i-ego-vidy

Nikitina A., PhD in Economics, Associate Professor; Leshchenko S., Student; Orekhova A., Student, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Critical analysis of investment cooperation between Ukraine and EU countries

The article is dedicated to the current research and analysis of Ukraine's cooperation with EU countries in terms of foreign investment. The investment plays a crucial role in economic development of the country. Due to insufficient investment, our country has technologically backward production and growing depreciation of fixed assets. Enterprises are unable to modernize and innovate fixed assets due to significant tax pressure, lack of effective support for real enterprise production, loss of operations and low profitability of the industrial sector. Only the investment enables the entrepreneurs to extend and update their assets. The new business entities are occurred because of it that give people the new vacancies and give factories the new equipment. All these factors help to develop the infrastructure of the country. Therefore, the main strategic task for each country is forming a favorable climate for investment activities. As European Union is one of the largest trading markets in the world that means it can be an example for Ukraine to reach. That's why a collaboration with the countries of European Union is considered as an important aspect of our country's economic growth. A flow of foreign investment is extremely important for Ukraine for economic stabilization and promoting the development of many industries. Collaboration with many European countries helps us get not only definite financial resources, but also international experience in in management, maintaining international quality standards, accounting and more. Improvement of investment climate of the country helps the investors pay attention at attractive offers, so the start investing in a particular industry. Such acts will be actually helpful for chemical, metallurgical, light and food industries. Attracting foreign investment in Ukraine is one of the main factors of the development of its national economy. Each branch of the economy, without exception, must be supported by a certain amount of foreign investment in accordance with the state of its development. Therefore, to enter the international level, first of all, it is necessary to analyze the current state of the foreign investment market and highlight the most important problems of the insufficient level of investment flow in the Ukrainian economy.

Key words: foreign investment, investment activity, investment cooperation, European Union.

Никитина А.В., к.э.н., доцент; Лещенко С.Е., студент; Орехова А.С., студентка,
Харьковский национальный экономический университет имени Семёна Кузнеця

Критический анализ инвестиционной коллаборации между Украиной и странами ЕС

Статья посвящена актуальному исследованию и анализу сотрудничества Украины со странами Европейского Союза в разрезе иностранного инвестирования. Доказано, что привлечение иностранных инвестиций в Украину является одним из основных факторов развития национальной экономики. Каждая отрасль экономики без исключения должна подкрепляться определённым размером иностранных инвестиций в соответствии с состоянием её развития. Поэтому, для выхода на международный уровень, в первую очередь, необходимо проанализировать современное состояние рынка иностранных инвестиций и выделить самые главные проблемы недостаточного уровня потока инвестиций в экономику Украины.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционное сотрудничество, Европейский Союз.

Рекомендована до публікації 17.02.2020 р.

Надійшла до редакції 24.12.2019 р.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

УДК 330.33:339.9

В. В. БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ,
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
політичної економії та управління,
Національна металургійна академія України*

О. О. ЗАВГОРОДНЯ,
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки,
політичної економії та управління,
Національна металургійна академія України*

А. Д. ПИМОНЕНКО,
*магістрант кафедри міжнародної економіки,
політичної економії та управління,
Національна металургійна академія України*

СТРАТЕГІЇ І ПАТЕРНИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ПІД ГАРДЕ ГЛОБАЛЬНОЇ ПАНДЕМІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЙНА МОДАЛЬНІСТЬ В КООРДИНАТАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню проблем пошуку й розробки стратегій та патернів розвитку вітчизняної системи оподаткування в умовах розгортання світової економічної

кризи, ініційованої поширенням глобальної пандемії ковід-19, визначенню шляхів її інноваційної оптимізації в нових безпекових координатах з урахуванням міжнародного досвіду та відповідної модальності в національній економіці України. Розкрито, що багатократні спроби держави відмовитись від згубної практики підтримки слабкої економіки за рахунок щедрих вливань в межах політики дешевих грошей наражались на загрозу призупинення позитивної економічної динаміки. Доведено необхідність пропедевтичної розробки програм стимулювання економічного відновлення завчасно до настання фаз кризи та депресії, засадничої підготовки нової експансіоністської політики. Показано, що національній економіці не вдалось використати в повній мірі той відновлювальний потенціал, що з'явився в глобальній економіці в часи, що настали після Великої Рецесії. Розкрито, що нагромаджений арсенал інструментарію фіскальної та грошово-кредитної політики дозволяв уряду США слідувати сценарію превентивного придушення потенційно ймовірної кризи шляхом масових ін'єкцій «вертольотних грошей» та забезпечити попередження настання або пом'якшення економічної кризи. Показано, що національна (або навіть регіональна) капсулізація та деглобалізація стануть невід'ємними складовими новоутвореного економічного ландшафту. Доведено, що елімінація (або хоча б мінімізація) негативних наслідків економічної кризи в умовах України не можуть базуватись на тривіальному запозиченні аналогічних західних патернів. Визначено, що орієнтація на апарат фіскальної політики, ефективне реформування національної системи оподаткування має стати стратегічними засадами збереження та відродження вітчизняної економіки в добу кризи та посткризовий період.

Ключові слова: система оподаткування, глобальна економічна криза, ковід-пандемія, монетарна політика, кількісне пом'якшення, інноваційна модальність.

Актуальність та постановка проблеми. На початку 20-х років ХХІ століття національна економіка України знов опинилась перед потужними викликами прийдешньої економічної кризи, що охопила світ. Проблема припинення позитивної економічної динаміки, її згасання на глобальному рівні в умовах погіршення перспектив подальшого забезпечення стабільно надвисоких темпів економічного зростання в одному з головних її драйверів давно вже стояла на часі. Час від часу лунали пророцтва про швидкий перехід до нової фази економічного циклу, але вони виявлялись фальшстартами. І тільки з поширенням світом ковід-пандемії стало остаточно зрозуміло, що часи підйому завершилися.

На жаль, вітчизняній економіці не вдалось використати в повній мірі той величезний відновлювальний потенціал, що з'явився в глобальній економіці в часи, що настали після Великої Рецесії. Будь-яка криза є не тільки викликом, але й можливістю для перебудови, проведення нової самозборки у суттєво змінених умовах існування. Це час, з одного боку, пошуку нових можливостей а, з іншого, й конструювання більш ефективних, адаптованих або вибудованих під ці умови механізмів використання узвичаєних, усучаснених та новоутворених можливостей, що характеризують посткризовий період. Безумовно чисельні когорти вітчизняних економічних акторів за останнє десятиліття скористались сприятливими перспективами й вийшли з шкаралупи виключно національного виробництва та споживання, набули досвіду гравців у

координатах міжнародних економічних відносин. Статистичні дані протягом останніх шести років чітко та недвозначно свідчать на користь невинного зростання рівня їх залученості у глобалізаційні процеси. Проте такі досягнення є визначними лише на позірний погляд. Флер тріумфального маршу національної економіки по східцям глобалізації й випереджального економічного розвитку хутко в'яне на опадає за врахування потенціалу вікна можливостей, що відкрилось перед Україною у 10-ті роки.

Невідворотне насупання нової глобальної кризи, перші її холодні подихи у 2019 році та відверті виморожуючі пориви на початку 2020 року змушують вітчизняних гравців з острахом дивитись у похмуре майбутнє в очікуванні нових болісних економічних потрясінь.

Що має робити за таких умов держава, які саме рішення мають надихнути оптимізмом економічних акторів, яким чином запобігти руйнації та сприяти збереженню, з такими складнощами завойованих, національних плацдармів на світових ринках, як забезпечити, хоча б кволу, але позитивну економічну динаміку у вирії глобальної економічної рецесії, які зміни мають очікувати вітчизняну фіскальну політику? Сьогодні ці питання набувають особливої значущості та актуальності, що й визначило коло проблематики авторського дослідження.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Циклічний характер економічного розвитку не є відкриттям ХХІ століття. Численні розробки класиків минулого та дослідження видатних науковців сучасності присвячені розв'язанню питань, що пов'язані з причинами, специфікою протікання та наслідками полівекторної економічної динаміки. Могутні постаті економічної науки від С. Сімонді, К. Маркса, Й. Шумпетера, М. Кондратьєва, Д.М. Кейнса, С. Кузнеця, Г. фон Хаберлера, Е. Хансена, Р. Харрода [1, 2, 3, 4, 5] до Р. Солоу, П. Ромера, П. Кругмана, Г. Менкью та Н. Талеба [6, 7, 8, 9, 10, 11, 12] доклали великих зусиль аби зрозуміти, які саме індикатори сигналізують про наближення радикального повороту у напрямі динаміки, якими є об'єктивні симптоми настання продромальної фази економічної кризи, які методики здатні їх із певною надійністю верифікувати. Не залишались осторонь й провідні вітчизняні науковці – М. Туган-Барановський, В. Геєць, А. Гальчинський, А. Задоя, Л. Шинкарук, В. Осецький тощо [13, 14, 15,16] – активно та плідно працювали на ниві даної проблематики.

Як не шкода, але пророцтва про безумовне настання кризи справдились і наразі питанням є визначення ефективних шляхів її подолання, послаблення руйнівної сили та пошук можливостей мінімізувати її наслідки для економічних акторів, що мають невідкладно адаптувати патерни своєї поведінки до реалій, в яких опинились світова економіка, взагалі, та національна, як її невід'ємна

складова. І в цьому контексті особливої ваги набувають питання перетворень у вітчизняній фіскальній політиці, реформування та розвиток системи оподаткування, що має адекватно реагувати на виклики сьогодення.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є визначення стратегій та патернів розвитку вітчизняної системи оподаткування в умовах розгортання світової економічної кризи, ініційованої поширенням глобальної пандемії, визначення шляхів її інноваційної оптимізації в нових безпекових координатах з урахуванням міжнародного досвіду та відповідної модальності в національній економіці України.

Виклад основного матеріалу. Тривале економічне зростання, що стало вже буденним для більшості країн протягом останніх десяти років, добігає свого кінця. Буремні 2008-2009 роки задали повістку на десятиліття, детермінували орієнтацію урядів на політику кількісного пом'якшення як панацею від занурення в економічну кризу. Неодноразові спроби держави відмовитись від згубної практики підтримки слабкої економіки за рахунок щедрих вливань в межах політики дешевих грошей наражались на загрози призупинення навіть хиткої та млявої позитивної економічної динаміки. Розуміння завершення чергового економічного циклу вимагало розробки відповідних програм подальшого стимулювання економічного відновлення в очікуванні часи кризи та депресії, формування запасу міцності для розгортання нової експансіоністської політики, проведення вже традиційних масованих грошових вливань в межах кількісного пом'якшення. Реалізацію низки таких заходів ми мали можливість спостерігати у наших європейських (по більшій мірі, не надто вдалих) та північноамериканських партнерів (на наш погляд, досить успішних). З іншого боку можемо фіксувати відчайдушні спроби пролонгувати економічне зростання, відтермінувати момент повороту до спадного тренду в економічній динаміці. Зростання обсягу видатків на державне споживання, в першу чергу, федеральне, в Сполучених Штатах протягом кількох останніх кварталів є дійсно вражаючим (табл. 1). Цілком можливо, що таких заходів могли б виявитись цілком достатньо, аби забезпечити додатковий імпульс сукупному попиту, сприяти поживленню на ринку та оживити (досить побляклі після шоку Великої Рецесії) сподівання на відродження моделі безупинного зростання. Ймовірність відновлення потужної економічної динаміки виглядала дещо сумнівною, але перспективи фіксації темпів зростання ВВП на середньому для країн старої Європи рівні були цілком вірогідними.

Дійсно, статистика свідчить, що економіка головного драйвера глобальної економіки після останньої кризи зростала поспіль 10 років (виключенням є 1-й та 2-й квартали 2011 р. й 1-й квартал 2014 р., проте, відповідно до чинного

порядку визначення початку рецесії, такі виключення не індикаторами її настання).

Таблиця 1

Динаміка державних видатків на споживання та валові інвестиції в США (2017-2019 р.)

Рік	1-й квартал	2-й квартал	3-й квартал	4-й квартал
2017 загалом	-0,2	1,4	-0,1	2,4
- федеральний рівень	-1,2	3,3	0,1	4,6
- рівень штатів та місцевий рівень	0,3	0,3	-0,2	1,1
2018 загалом	1,9	2,6	2,1	-0,4
- федеральний рівень	2,8	3,9	2,9	1,1
- рівень штатів та місцевий рівень	1,4	1,8	1,6	-1,2
2019 загалом	2,9	4,8	1,7	2,5
- федеральний рівень	2,2	8,3	3,3	3,4
- рівень штатів та місцевий рівень	3,3	2,7	0,7	2

Складено за [17].

Це доволі тривалий період, довше американська економіка демонструвала позитивну динаміку у повоєнний час лише двічі – у 1958-1968 рр. та 1991-2008 рр. (табл. 2). Але теоретично існувала можливість штучно зупинити процеси розгортання кризових явищ в економіці ще в зародку (як це вже робилось у 2014, 2018, 2019 роках). Нагромаджений арсенал інструментарію фіскальної та грошово-кредитної політики дозволяв уряду досить оптимістично дивитись у прийдешнє, а слідування сценарію превентивного придушення потенційно ймовірної кризи шляхом масових ін'єкцій «вертольотних грошей» виглядало дуже реалістичним варіантом найближчого майбутнього. Економічне зростання, хоч і загальмоване, отримало б продовження, а проблеми, що об'єктивно накопились у сфері виробництва, вдалось би розв'язати поступово в стаціонарному, неруйнівному режимі без переходу темпів зростання ВВП у від'ємні значення.

Проте не судилось. Начебто неймовірна у XXI столітті, абсолютно неочікувана економічною спільнотою (але очікувана окремими групами алармістів) пандемія ковід-19 зненацька поставила під гарде всю систему світогосподарських зв'язків, нанесла нищівний удар глобальній економіці, швидко зламавши вибудовані та виплекані логістичні ланцюжки.

Періодичність економічних коливань у США, двохквартальний розріз

Період кризового та некризового станів, квартали	Стадія		Тривалість кризового та некризового станів, кварталів
	підйом	спад	
1 кв. 1947 р. – 2 кв. 1947 р.		-	2
4 кв. 1947 р. – 4 кв. 1948 р.	+		5
1 кв. 1949 р. – 4 кв. 1949 р.		-	4
1 кв. 1950 р. – 2 кв. 1953 р.	+		14
3 кв. 1953 р. – 1 кв. 1954 р.		-	3
2 кв. 1954 р. – 3 кв. 1957 р.	+		14
4 кв. 1957 р. – 1 кв. 1958 р.		-	2
2 кв. 1958 р. – 3 кв. 1969 р.	+		46
4 кв. 1969 р. – 1 кв. 1970 р.		-	2
2 кв. 1970 р. – 2 кв. 1974 р.	+		17
3 кв. 1974 р. – 1 кв. 1975 р.		-	3
2 кв. 1975 р. – 1 кв. 1980 р.	+		20
2 кв. 1980 р. – 3 кв. 1980 р.		-	2
4 кв. 1980 р. – 3 кв. 1981 р.	+		4
4 кв. 1981 р. – 3 кв. 1982 р.		-	4
4 кв. 1982 р. – 3 кв. 1990 р.	+		32
4 кв. 1990 р. – 1 кв. 1991 р.		-	2
2 кв. 1991 р. – 2 кв. 2008 р.	+		69
3 кв. 2008 р. – 2 кв. 2009 р.		-	4
3 кв. 2009 р. – 4 кв. 2019 р.	+		42
1 кв. 2020 р. – ???		-	???

Складено за [17].

Пролонгувати позитивну економічну динаміку в умовах колапсуєючої моделі глобалізації було вже неможливо. Вживання, креативна перебудова на всіх економічних рівнях, пошук нових джерел конкурентних переваг на локальних, національних та світових ринках стали нагальною настановою на найближче майбутнє. Національна (або навіть регіональна) капсулізація та деглобалізація набуватимуть рис невід'ємних складових новоутвореного економічного ландшафту.

На жаль, для України наближення глобальної економічної кризи виявилось дещо неочікуваним – важко інакше сприймати політику зниження облікової ставки НБУ за умов нагальної необхідності посилення її інструментальної потужності, створення резервів на песимістичне майбутнє. Тож пом'якшення процесів протікання кризи в національній економіці,

елімінація (або хоча б мінімізація) її негативних наслідків в умовах України не можуть базуватись на тривіальному запозиченні аналогічних патернів у наших західних партнерів. Вимушеною, і водночас інноваційною за таких умов, має стати корекція модальності експансіоністської політики. Стимулювання економічної активності в умовах цугцванга глобальної кризи має базуватись на національному рівні не на наявному інструментарії монетарної політики, а передбачати активне застосування апарату фіскальної політики, впровадження державної програми фронтальної підтримки виробників та споживачів, внесення відповідних коректив у оподаткування бізнесу, з одного боку, та пошук резервів податкових надходжень, з іншого. Особливої актуальності остання опція набуває в координатах продовження процесів децентралізації та катастрофічного скорочення доходів місцевих бюджетів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Економічна криза 2020 року, з одного боку, має очікуваний характер, передумови переходу світової економіки на низхідну траєкторію розвитку об'єктивно існували. Проте, з іншого боку, саме глобальна пандемія стало імпульсом, що визначила конкретний час настання та специфічні особливості реалізації сучасної кризи. За цих умов недостатня підготовленість національної економіки до нової дійсності, кричуща вичерпаність монетарного інструментарію протидії кризовим явищам визначають необхідність переходу на патерни, що відрізнятимуться своєю модальністю від традиційних для країн Заходу. Орієнтація на апарат фіскальної політики, ефективне реформування національної системи оподаткування має стати стратегічними засадами збереження та відродження вітчизняної економіки в добу кризи та посткризовий період.

Список використаної літератури

1. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 1989. – 486 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и циклов конъюнктуры): пер. с нем. / Й. Шумпетер – М.: Прогресс, 1982. - 455 с.
3. Хаберлер Г. Процветание и депрессия: теоретический анализ циклических колебаний: пер. с англ. / Г. Хаберлер. – Челябинск: Социум, 2005. - 474 с.
4. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход: пер. с англ. / Э. Хансен. – М.: Издательство иностранной литературы, 1959. – 760 с.

5. Харрод Р.Ф. К теории экономической динамики. Новые выводы экономической теории и их применение в экономической политике: пер. с англ. / Р.Ф. Харрод. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 160 с.

6. Гайдар Е.Т. Долгое время. Россия в мире: очерки экономической истории / Е.Т. Гайдар. - М.: Дело, 2005. - 656 с.

7. Solow R. M. Growth Theory: An Exposition / R. M. Solow. – Oxford: Oxford University Press, 2000. - 190 p.

8. Romer P. Increased Returns and Long-Run Growth /P. Romer // The Journal of Political Economy. – 1986. – V. 94. – N. 5. - P. 1002-1037.

9. Krugman P.R. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. — W. W. Norton, 2008. — 224 p.

10. Mankiw N. G. Exploration of Optimal Stabilization Policy / N.G. Mankiw, M. Weinzierl // Brooking Papers of Economic Activity. – 2001. – Spring. – P. 209-272.

11. Талеб Н.Н. Чорний лебідь. Про (не)ймовірне у реальному житті: пер. з англ. / Н.Н. Талеб. - К.: Наш Формат, 2017. – 392 с.

12. Талеб Н.Н. Антикрихкість: пер. з англ. / Н.Н. Талеб. - К.: Наш Формат, 2018. - 408 с.

13. Туган-Барановский М.И. Избранное: Периодические промышленные кризисы. История английских кризисов. Общая теория кризисов / М.И. Туган-Барановский. – М.: Наука, 1997. – 576 с.

14. Гальчинський А. С. Криза і цикли світового розвитку / А.С. Гальчинський. – К.: АДЕФ-Україна, 2009. – 392 с.

15. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / В.М. Геєць, Л.В. Шинкарук, Т. І Артьомова та ін.; За ред. д-ра екон. наук. Л.В. Шинкарук. – К.: НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – 2011. - 696 с.

16. Осецький В. Л. Теорії економічних циклів у перехідних економіках / В. Л. Осецький, О. О. Сльозко // Економіка і держава. – 2009. - № 4. – С. 4-7.

17. Bureau of Economic Analysis: U.S. Department of Commerce [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apps.bea.gov/iTable/iTable.cfm?reqid=19&step=2#reqid=19&step=2&isuri=1&1921=survey>

References

1. Kondrat'ev, N. (1989). *Problemy ekonomicheskoy dinamiki* [Problems of economic dynamics]. Moscow: Ekonomika.

2. Shumpeter, J. (1982). *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya (Issledovanie predprinimatel'skoj pribyli, kapitala, kredita, procenta i ciklov kon"yunktury)* [Theory of economic development (Study of entrepreneurial profit, capital, credit, interest and business cycles)]. Moscow: Progress.

3. Haberler, G. (2005). *Prosvetanie i deperessiya: teoreticheskij analiz ciklicheskih kolebanij* [Prosperity and Depression: A Theoretical Analysis of Cyclical Oscillations]. Chelyabinsk: Socium.
4. Hansen, E. (1959). *Ekonomicheskie cikly i nacional'nyj dohod* [Economic cycles and national income]. Moscow: Izdatel'stvo inostrannoj literatury.
5. Harrod, R. (1999). *K teorii ekonomicheskoy dinamiki. Novye vyvody ekonomicheskoy teorii i ih primenenie v ekonomicheskoy politike* [To the theory of economic dynamics. New findings of economic theory and their application in economic policy]. Moscow: Gelios ARV.
6. Gajdar, E. (2005). *Dolgoe vremya. Rossiya v mire: ocherki ekonomicheskoy istorii* [For a long time. Russia in the world: essays on economic history]. Moscow: Delo.
7. Solow, R. (2000). *Growth Theory: An Exposition*. Oxford: Oxford University Press.
8. Romer, P. (1986). Increased Returns and Long-Run Growth. *The Journal of Political Economy*, 94 (N. 5), pp. 1002-1037.
9. Krugman, P. (2008). *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. W. W. Norton.
10. Mankiw, N. and Weinzierl, M. (2001) Exploration of Optimal Stabilization Policy. *Brooking Papers of Economic Activity*, Spring, pp. 209-272.
11. Taleb, N. (2017). *Chornyj lebid. Pro (ne)imovirne u realnomu zhytti* [The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable]. Kyiv: Nash Format.
12. Taleb, N. (2018). *Antykrykhkist* [Anti-fragility]. Kyiv: Nash Format.
13. Tuhan-Baranovskyi, M. (1997). *Izbrannoe: Periodicheskie promyshlennye krizisy. Istoriya anglijskih krizisov. Obshchaya teoriya krizisov* [Periodic industrial crises. History of English crises. General theory of crises]. Moscow: Nauka.
14. Halchynskyi, A. (2009). *Kryza i tsykly svitovoho rozvytku* [Crisis and cycles of world development]. Kyiv: ADEF-Ukraina.
15. Heiets, V., Shynkaruk, L., Artomova, T. and others. (2011). *Strukturni zminy ta ekonomichni rozvytok Ukrainy* [Structural changes and economic development of Ukraine]. Kyiv: NAN Ukrainy; In-t ekon. ta prohnozuv.
16. Osetskyi, V. and Slozko, O. (2009). *Teorii ekonomichnykh tsykliv u perekhidnykh ekonomikakh* [Theories of economic cycles in transition economies], *Ekonomika i derzhava*, 4, pp. 4-7.
17. *Bureau of Economic Analysis: U.S. Department of Commerce*. [online] Available at: <https://apps.bea.gov/iTable/iTable.cfm?reqid=19&step=2#reqid=19&step=2&isuri=1&1921=survey>

Bilotserkivets V., Doctor of Economic Science, Professor; Zavorodnia O., Doctor of Economic Science, Professor; Pimonenko A., Master Student

Strategies and patterns of tax system development in a gardez of global pandemic: international experience and innovation modality in the coordinates of the national economy

The article is devoted to the study of problems of search and development of strategies and patterns of development of the domestic tax system in the global economic crisis initiated by the spread of the global covid-19 pandemic, identifying ways of its innovative optimization in new security coordinates, taking into account international experience and national modality. It was revealed that the state's repeated attempts to abandon the pernicious practice of supporting a weak economy through generous infusions within the framework of cheap money policy were exposed to the threat of suspending the positive economic dynamics. The necessity of propaedeutic development of programs to stimulate economic recovery in advance of the onset of the phases of crisis and depression, the basic preparation of a new expansionist policy is proved. It has been shown that the national economy has failed to make full use of the recovery potential that emerged in the global economy in the aftermath of the Great Recession. It is revealed that the accumulated arsenal of fiscal and monetary policy tools allowed the US government to follow the scenario of preventive suppression of a potentially probable crisis by mass injections of "helicopter money" and to prevent the onset or mitigation of the economic crisis. It has been shown that national (or even regional) encapsulation and deglobalization will become integral parts of the newly formed economic landscape. It is proved that the elimination (or at least minimization) of the negative consequences of the economic crisis in Ukraine cannot be based on the trivial borrowing of similar Western patterns. It is determined that the focus on the apparatus of fiscal policy, effective reform of the national tax system should become a strategic basis for maintaining and reviving the domestic economy in times of crisis and post-crisis period.

Key words: taxation system, global economic crisis, covid-pandemic, monetary policy, quantitative easing, innovation modality.

Белоцерковец В.В., д.э.н., профессор; Завгородняя Е.А., д.э.н., профессор; Пимоненко А.Д., магистрант, Национальная металлургическая академия Украины

Стратегии паттерны развития системы налогообложения под гарде глобальной пандемии: международный опыт и инновационная модальность в координатах национальной экономики Украины

Статья посвящена поиску стратегий и паттернов развития отечественной системы налогообложения в условиях развертывания мирового экономического кризиса, инициированного глобальной пандемией ковид-19, определению путей ее инновационной оптимизации в новых безопасности координатах с учетом международного опыта и соответствующей модальности в национальной экономике Украины. Показано, что национальной экономике не удалось использовать в полной мере восстановительный потенциал, появившийся в пострецессионной глобальной экономике. Раскрыто, что накопленный арсенал фискальной и денежно-кредитной политики позволял правительству США следовать сценарию превентивного предотвращения кризиса путем массовых инъекций «вертолетных денег». Показано, что национальная капсулизация и деглобализация будут неотъемлемыми составляющими вновь экономического ландшафта. Доказано, что элиминация негативных последствий экономического кризиса в условиях Украины не может базироваться на тривиальном заимствовании аналогичных западных паттернов. Обосновано, что эффективное реформирование национальной системы налогообложения должно стать стратегическими принципами сохранения и возрождения отечественной экономики в эпоху кризиса и посткризисный период.

Ключевые слова: система налогообложения, глобальный экономический кризис, ковид-пандемия, монетарная политика, количественное смягчение, инновационная модальность.

Рекомендована до публікації 17.02.2020 р.

Надійшла до редакції 03.01.2020 р.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 338.1:658.81

І. Г. РОМАНОВСЬКИЙ,
*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва,
Національна металургійна академія України*

ЛОГІСТИЧНЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗБУТОВОЇ МЕРЕЖІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Непередбачуване виникнення обставин форс мажорного характеру, які впливають на економічні процеси країн світу, висуває додаткові вимоги для всіх суб'єктів економічної діяльності. Здійснення збутової діяльності, яке забезпечує повернення авансованих у виробництво коштів і отримання очікуваного прибутку, вимагає постійного спостереження за розвитком ситуації в країні і за кордоном, прогнозування можливих викликів і миттєвої адаптації до змін економічного середовища. Суттєво збільшується актуальність досліджень, які спрямовані на вдосконалення збутової політики, мають практичне цінність і можуть бути впровадженими в умовах реального підприємства. У статті розглянуто існуючі підходи щодо побудови мережі збуту промислового підприємства. Визначено, що найбільш поширений існуючий підхід, який може бути застосованим для створення системи збуту продукції по території країни, засновується на постановці та вирішенні традиційної транспортної задачі (задачі Монжа - Канторовича). Його розв'язування полягає у визначенні оптимального плану, реалізація якого забезпечує максимально можливе зниження транспортних витрат. Локації регіональних складів (центрів розповсюдження) продукції, яка переміщується між виробником і кінцевими споживачами, розглядаються як визначена умова. На підставі аналізу існуючих підходів автор залучає кластерний аналіз для вирішення логістичної задачі щодо створення мережі збуту реального промислового підприємства.

Визначення кількості центрів розповсюдження та місць їх розташування на території країни здійснюється з використанням методу оптимізації Дженкса (методу натуральних розривів). Місця знаходження центрів, загальна кількість кластерів досягається одночасним дотриманням умов мінімізації суми квадратів відстаней між компонентами в межах кожного кластера та максимізації суми квадратів відстаней між центрами кластерами. Залучення цього підходу для інформаційного масиву клієнтської бази реального промислового підприємства дозволило розрахувати необхідну кількість центрів розповсюдження продукції, сформулювати перелік клієнтів для кожного центру за умов закріплення одного клієнту за одним центром. Визначені подальші напрямки розвитку досліджень у сфері вдосконалення логістичної мережі промислового підприємства.

Ключові слова: продукція, аналіз, кластер, склад, мережа, дисперсія, оптимізація, ефективність.

Актуальність та постановка проблеми. В умовах економічної рецесії внаслідок впливу обмежень пандемії COVID-19 на світову економіку, виробники продукції зіштовхуються із низкою нових викликів, значна кількість яких носить форс-мажорний характер. Вони виникають несподівано, запобігання їх розповсюдженню і впливу ускладнено умовами невизначеності. Крім того, суб'єкти економічних процесів не мають досвіду боротьби з такими викликами, оскільки в сучасних умовах світової економіки проблема такого масштабу виникла вперше. Будь яке підприємство, яке працює на національному рівні, тобто має певну систему переміщення продукції по території країни, зіштовхується із проблемою економічного ефективного розповсюдження своєї продукції не тільки з точки зору витрат і прибутку, а із точки зору максимально швидкого і безперервного постачання її споживачам. У цьому контексті дослідження, спрямовані на побудову ефективної системи надійного постачання товару по території регіону або певної країни, мають значну наукову і практичну цінність не тільки для країн із великою територією (Канада, Китай тощо), але і для України, особливо, враховуючі її пріоритети і перспективи щодо інтеграції в економічну систему Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі побудови мереж постачання присвячена значна кількість досліджень. Послідовний, науково обґрунтований підхід щодо побудови логістичної системи розповсюдження продукції підприємства наведено в роботі [1]. Особлива увага звернена на організацію системи збути з точки зору відповідності між пропозицією та попитом на товару.

Однак, окрім цього аспекту, проблеми збутової політики в значному ступені пов'язані із транспортуванням та накопичуванням продукції, тобто складськими потужностями постачальника.

Найбільш традиційним підходом до вдосконалення процесу постачання є підхід, який базується на постановці та вирішенні класичної транспортної задачі, тобто, визначенню оптимального плану перевезення продукції із пунктів зберігання (накопичення) до пунктів споживання[2]. Незважаючи на незбалансованість транспортної задачі у випадку розбіжності між сумарним обсягом пропозицій і загальним попитом на товари, що перевозяться, такий підхід, вперше запропонований Монжем та Канторовичем, отримав широке розповсюдження і, підкріплений методами лінійного програмування, став класичним інструментарієм для вирішення таких задач.

Розвинуті підходи до вирішення задачі Монжа-Кантаровича, з урахуванням динамічності систем, які розглядаються, наведені в роботах [3,4].

Однак, при логістичному вдосконаленні систем збута виникають задачі, особливості яких не завжди можна врахувати означеними вище підходами. Так,

якщо при нормальних умовах функціонування економіки питання перевезення готової продукції та визначення місць розташування складів (центрів розповсюдження) не викликає суттєвих проблем, оскільки територія окремою країни або співдружності країн функціонує як єдиний простір. В умовах перекриття частини території (економічного простору) внаслідок форс-мажорних обставин (карантинних заходів, інших обмежень тощо) питання визначення місцезнаходження (дислокацій) центрів розповсюдження набувають суттєву актуальність.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є дослідження, обґрунтування та практичне залучення відповідного математично-статистичного інструментарію для вдосконалення збутової мережі існуючого промислового підприємства шляхом визначення оптимальної кількості центрів розповсюдження продукції на території України, формулювання рекомендацій щодо місця їх розташування (локацій), а також розподіл бази існуючих клієнтів між такими центрами.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою підвищення ефективності роботи системи збуту реального промислового підприємства для вдосконалення її організаційної структури запропоновано використовувати кластерну систему закріплення споживачів за окремими центрами розповсюдження.

Розглядаючи можливості впровадження кластерного аналізу [5] для вирішення економічних задач, можемо зробити висновок про те, що залучення кластерної структури і мережевого підходу збуту є взаємовигідним для виробника продукції і споживачів. Це обумовлює суттєве підвищення конкуренції на регіональних ринках, оскільки приближення продукції виробника до кінцевих споживачів розширює діапазон вибору і можливостей для її споживачів. Крім того, наближення кінцевих споживачів до ринку збуту продукції посилює інтенсивність розвитку малого і середнього бізнесу, що може бути одним із пріоритетних напрямів виходу із економічної кризи, яку українській економіці спричинила пандемія Covid-19.

Першим кроком для залучення кластерного аналізу для логістичного вдосконалення збутової мережі діючого промислового підприємства є створення бази даних щодо споживачів його продукції. Подальший аналіз цього масиву інформації дозволяє визначити критерії, на підставі яких здійснюється розподіл сукупності споживачів на окремі кластери. По суті, кластерний аналіз використовується як багатовимірна статистична процедура для вирішення завдань про просування і реалізації продукції з урахуванням динамічності змін на ринку споживання. Розділення сукупності споживачів на окремі групи (кластери) в залежності від факторів, які є найбільш пріоритетними для

організатора збутової мережі, ми визначаємо як процес кластерізації, яку здійснюємо на підставі оцінювання та визначення найбільш суттєвих і значущих факторів, що характеризують попит споживачів в продукції підприємства.

На наш погляд, в сьогоденних умовах внаслідок встановлення карантинних режимів в окремих регіонах ймовірність виникнення обмежень вільного пересування продукції промислового підприємства територію країни обумовлює додаткові ризики щодо несвоєчасного постачання продукції для кінцевих споживачів. Тому фактором, найбільш суттєвим для скорочення таких ризиків, є відстань від місцезнаходження кінцевого споживача до складу (центру розповсюдження), на якому знаходиться продукція виробника. На підставі аналізу базового масиву інформації виробника продукції – реального промислового підприємства – цей показник визначаємо як найбільш значущий, тому методології залучення кластерного аналізу у подальшому розглядаємо із залученням цього параметра.

Для відпрацювання методики, яка пропонується, нами було розглянуто реальний масив інформації про 320 споживачів продукції промислового підприємства, які розташовані на відстані від 36 до 1096 км від місцезнаходження його виробничих потужностей та складу готової продукції.

З точки зору статистичного аналізу, для визначення кількості інтервалів, на які доцільно розподілити масив інформації з 320 параметрів при залученні звичайного статистичного методу групування, рекомендовано використовувати формулу Стерджеса[6]:

$$n = 1 + 3,322 \lg N \quad (1),$$

де n - кількість інтервалів, на яку доцільно розподілити масив даних,

N - кількість параметрів, що входять в первинний масив даних.

У нашому випадку кількість таких інтервалів може бути 9 або 10:

$$9,322 = 1 + 3,322 \lg N \quad (2),$$

На відміну звичайного статистичного аналізу, у нашому випадку необхідно визначити кількість кластерів таким чином, щоб відстані між центроїдом (місцем, де розташовується центр розповсюдження продукції) та споживачами були мінімальними в межах кожного кластеру. З другого боку, зростання кількості кластерів призведе до збільшення витрат на обслуговування центрів розповсюдження (зарплата персоналу, орендні або амортизаційні платежі тощо). Тому, задача вдосконалення логістичної структури полягає в одночасному врахуванні двох умов щодо максимального

приближення кожного центру розповсюдження до кожного споживача в межах одного кластеру та зменшення кількості кластерів, що дає можливість скоротити витрат на функціонування мережі збуту.

Для досягнення мети досліджень залучаємо метод оптимізації Дженкса, який дозволяє визначити варіант найкращого розподілення значень сукупностей єдиної множини у різні кластери. Це досягається за рахунок скорочення до мінімуму середнього відхилення в межах кожного кластеру у порівнянні із середнім відхиленням для всієї сукупності.

Метода Дженкса[7], посилений програмним забезпеченням Microsoft Excel, дає можливість розрахувати межі, які використовуються при визначенні центроїдів кожного кластерів. Це здійснюється таким чином, що сума квадратів відхилень відстаней від кожного споживача до центру кластера, в який попадає в i -тий споживач, є мінімальною. Одночасно з цим, для всієї сукупності із 320 споживачів забезпечується максимізація відхилень середніх значень для кожного класу від загальної середньої величини, оскільки метод оптимізації Дженкса забезпечує скорочення дисперсії в межах кластерів і максимізації дисперсії між їх центроїдами кластерів.

Із залученням цього методу загальна сукупність поділяється на кластери таким чином, щоб сума варіацій всіх цих груп (кластерів) є значною меншою, ніж варіація загальної сукупності. При розробці обмежень для визначення кількості кластерів враховуємо, що при збільшенні кількості груп, на які розподіляється загальна сукупність, сума варіацій всіх кластерів скорочується, що пояснюється тим, що в межах кожного кластера варіація розраховується від власної середньої величини.

При здійсненні практичних розрахунків відбувається процес ітерації. Тобто, розрахунки кількості кластерів і їх меж (нижньої та верхньої для кожного кластеру) повторюємо, використовуючи різні розриви (встановлення меж між кластерами) в наборі даних, що дає можливість визначити, який набір розривів забезпечує найменше відхилення в своєму класі.

Процес розрахунків для конкретного промислового підприємства починаємо з розподілу упорядкованих даних на кластери за умов довільності поділення початкового масиву інформації на групи. Далі в ітераційному процесі здійснюються такі кроки.

1. Обирається кількість кластерів (k).
2. Визначається центроїди в межах кожного кластера.
3. Кластери формуються таким чином, що кожний елемент базової сукупності (кожного споживача продукції) S призначається до найближчого до нього центроїду (центру розповсюдження продукції).

4. В межах кожного кластеру на другому кроці ітерації визначається центроїд, сума квадратів відхилень від інших елементів такого кластеру буде мінімальною.

5. Здійснюється переформування кластерів чином, визначеним в пункті 3.

Процес ітерації здійснюються до того моменту, коли при розподіленні базової сукупності на кластери не буде досягнута відповідність визначеним заздалегідь умовам конвергентності.

В якості критерію оптимальності розподілу сукупності на кластери використовується показник GVF (George Jenks's Variation Function) - функція варіації за Дженксом, яка дорівнює сумі варіацій всіх кластерів:

$$GVF = \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^n V_i}{\bar{V}} \right) \quad (3),$$

де V_i - варіація для i -того кластеру,

n – кількість кластерів,

$\bar{V}$ - варіація загальної сукупності даних (без розподілу на кластери).

Значення GVF функція може знаходитись в інтервалі від 0 (найгірше підходять) до 1 (ідеально підходить).

Як означено вище, при вирішенні задачі по закріпленню споживачів продукції промислового підприємства за центрами розповсюдження, кількість кластерів визначається за умов одночасного дотримання таких критеріїв.

1. Варіація відстаней розташування споживачів від центроїдів кластерів (центрів) буде мінімальною.

2. Кількість кластерів повинна бути мінімально можливою, оскільки функціонування кожного додаткового центру розповсюдження (кластера) підвищує додаткові витрати на збут продукції.

З метою прийняття рішення щодо кількості центрів розповсюдження реального промислового підприємства, визначення місце знаходження (координат) її розташування, прораховано дев'ять варіантів кластеризації споживачів – від чотирьох до дванадцяті кластерів. Узагальнені результати наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Узагальнені результати розрахунків GVF функцій при розподілі споживачів продукції підприємства за територіальною ознакою

Кількість кластерів	Варіація і-того кластеру (V_i)	GVF функція	Приріст GVF функції у порівнянні до GVF функції чотирьох кластерів
4	1912956	0.933764	0 %
5	1177631	0.959225	2.73%
6	828919.1	0.971299	4.02%
7	625462.1	0.978344	4.77%
8	452931	0.984317	5.41%
9	345405	0.98804	5.81%
10	306853.6	0.989375	5.96%
11	232156.6	0.991962	6.23%
12	206042.3	0.992866	6.33%

Аналізуючи показники в табл. 1 з урахуванням того, що найбільш оптимальним з точки зору статистики буде таке розділення на кластери, при якому сума варіацій в межах окремих кластерів буде мінімальною, а значення GVF функції буде максимальним. При збільшенні кількості кластерів, на які розподіляємо споживачів продукції підприємства за територіальною ознакою, значення GVF функції зростає з 0.933764 (чотири кластера) до 0.992866 (дванадцять кластерів). При цьому GVF функція збільшується лише на 6.33% у порівнянні із GVF функції чотирьох кластерів.

На наш погляд, для існуючого промислового підприємства, базу клієнтів якого оцінюємо із залученням кластерного аналізу, найбільш економічно доцільним буде створення 6-7 кластерів.

Результати визначення меж кластерів для структур з 6 та 7 центрами розповсюдження наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Результати визначення меж кластерів (км) для структур з 6 та 7 центрами розповсюдження

Кластер	Межі кластеру		Кількість клієнтів	Кластер	Межі кластеру		Кількість клієнтів
	<i>нижня</i>	<i>верхня</i>			<i>нижня</i>	<i>верхня</i>	
1	36	222	53	1	36	184	40
2	228	396	60	2	187	326	48
3	398	579	43	3	329	489	44
4	583	746	55	4	491	641	43
5	749	922	61	5	644	767	43
6	928	1096	48	6	775	922	54
				7	928	1096	48

Подальше збільшення кількості центрів розповсюдження продукції призведе у виникненню додаткових витрат на збут, які будуть не сумірними з

фінансовими надходженнями, обумовленими скороченням віддаленості клієнтів від центрів кластерів. При визначенні меж кластерів враховувались не тільки віддаленість кожного центру розповсюдження від виробничих потужностей промислового підприємства, але і векторний параметр розташування локації кожного клієнта.

Визначена кластерна структура розташування центрів розповсюдження товарів дозволяє не тільки скоротити час виконання замовника споживачів за рахунок зменшення віддаленості від кожного споживача в рамках одного кластера, але і оперативно реагувати на виклики і форс мажорні обставини (введення карантинних обмежень, закриття окремих територій тощо). На відміну від транспортування дрібних партій продукції на великі відстані, продукція підприємства може бути переміщеною залізничним транспортом до центрів розповсюдження майже без витрат часу, які виникають при перевезенні вантажів автомобільними шляхами через території, зачинені внаслідок карантину або інших обмежень. Подальше розповсюдження вантажів в межах кожного кластеру значно прискорює доставку до кінцевого споживача.

Подальшим розвитком результатів поточного дослідження автор бачить побудову кластерної моделі, яка на додаток віддаленості споживачів від центру розповсюдження продукції, враховує різницю в обсягах постачання окремих споживачам, а також, вплив такого важливого параметра, сезонності продаж.

Висновки і перспективи подальших розвідок. На підставі аналізу бази клієнтів реального промислового підприємства в сучасних умовах визначено, що найбільш ефективним підходом до організації збуту на території країни є модель, яка на підставі кластерного аналізу за допомогою методу Дженкса дозволяє визначити оптимальну кількість центрів розповсюдження та здійснити розподіл клієнтів підприємства між таким центрами. На підставі аналізу існуючої бази із 320 клієнтів підприємства з урахуванням місцезнаходження кожного на підставі проведених досліджень визначена оптимальна кількість центрів розповсюдження та здійснено розподіл клієнтів між кластерами. Запропонований підхід не вимагає залучення складного математичного апарату і може бути залученим для реальних умов при використанні програмного забезпечення Microsoft Excel, що значно розширює можливості його використання в умовах сучасної економіки.

Список використаної літератури

1. Rushton A. The handbook of logistics and distribution management: understanding the supply chain /A. Rushton, Ph. Croucher, P. Baker // Revised edition of The handbook of logistics & distribution management, 4th ed., 2010.

2. Lawrence J.A. Applied management science: modeling, spreadsheet analysis, and communication for decision making I / J.A. Lawrence, B.A. Pasternack, 2nd ed., 2002.

3. Rushton A. Planning of a decentralized distribution network using bilevel optimization / A. Rushton, H.I. Calvete, C. Galé, J.A. Iranzo // Omega. – 2014. – Vol. 49. – P. 30–41.

4. Fontaine P. Benders decomposition for discrete–continuous linear bilevel problems with application to traffic network design, Transp. Res. Part B / P. Fontaine, S. Minner // Methodol. – 2014. – Vol. 70. - P. 163–172.

5. Kaufman L. Finding Groups in Data – An Introduction to Cluster Analysis, Wiley Series in Probability and Mathematical / L. Kaufman, P. Rousseeuw, 1990.

6. OpenIntro Statistics Second Edition [E-resource] - Available at: <https://www.openintro.org/stat/labs.php/>

7. Jenks G.F. The Data Model Concept in Statistical Mapping / G.F. Jenks // International Yearbook of Cartography. – 1967. – Vol. 7. – P. 186-190.

References

1. Rushton, A., Croucher, Ph. and Baker, P. (2010). *The handbook of logistics and distribution management: understanding the supply chain. Revised edition of The handbook of logistics & distribution management.*

2. Lawrence, J.A. and Pasternack, B.A. (2002). *Applied management science: modeling, spreadsheet analysis, and communication for decision making I*, 2002.

3. Rushton, A., Calvete, H.I., Galé, C. and Iranzo, J.A. (2014). Planning of a decentralized distribution network using bilevel optimization. *Omega*, 49, pp. 30–41.

4. Fontaine, P. and Minner, S. (2014). Benders decomposition for discrete–continuous linear bilevel problems with application to traffic network design, *Transp. Res. Part B. Methodol.*, 70, pp. 163–172.

5. Kaufman, L. and Rousseeuw, P. (1990). *Finding Groups in Data – An Introduction to Cluster Analysis, Wiley Series in Probability and Mathematical.*

6. *OpenIntro Statistics Second Edition.* [online] - Available at: <https://www.openintro.org/stat/labs.php/>

7. Jenks, G.F. (1967). The Data Model Concept in Statistical Mapping. *International Yearbook of Cartography*, 7, pp. 186-190.

Romanovskyi I., Candidate of Technical Science, Associate Professor, National Metallurgical Academy of Ukraine

Logistical improvement of the sales network of the industrial enterprise

The unforeseen occurrence of force majeure circumstances, which affects the economic processes of countries all over the world, creates additional requirements on all economic entities.

The performance of sales activity, which ensures the return of advanced funds and provides a fair profit margin are under challenges due to the restrictions and lockdowns set by government of

different countries to stop pandemics of COVID 19 and to locate its outbreaks. It is in this connection that the immediate adaptation to changes in the economic environment grows even more urgent. There is a growing need in the current circumstances for the practical toolkit to address the issues of logistics networks resilience regarding the circumstances of force majeure. The article considers the existing approaches to organizing of a sales network of an industrial enterprise. It has been determined that the most common approach to the location of distribution centres (warehouses) of a national trade network can be based on the solution of a traditional transport problem (G. Monge – L. Kantorovich problem). The aim of its decision is to create an optimal plan, the implementation of which reduces the transport costs. Locations of distribution centres (regional warehouses) of a product that is being delivered to the end users are usually considered as a starting point. To create a network of warehouses of an industrial enterprise, the author applies a cluster analysis. Determining the number of warehouses and their location in the country is carried out applying the method of natural breaks (method of George Jenks). Locations of centroids (distribution centres) and the total number of clusters are calculated in full compliance with the conditions of minimizing the sum of squares of distances between components within each cluster and the conditions of maximizing the sum of squares of distances between the clusters' centroids. Based on the analysis of a customers' database of the real enterprise containing 320 entities, a required number of distribution centres and their location have been determined. A list of customers to be attended to by each distribution centre has been drafted.

Key words: centre of distribution, products, analysis, cluster, centroid, composition, network, variance, optimization, efficiency.

Романовский И.Г., кандидат технических наук, доцент, Национальная металлургическая академия Украины

Логистическое улучшение сбытовой сети промышленного предприятия

В статье рассмотрены существующие подходы к построению сети сбыта промышленного предприятия. Определено, что наиболее распространенный подход для размещения складских помещений крупного промышленного предприятия базируется на решении традиционной транспортной задачи (задачи Монжа - Канторовича). Содержание решения сводится к построению оптимального плана, реализация которого обеспечивает максимально возможное снижение транспортных расходов при соблюдении всех первоначально поставленных условий. Локации центров распространения (региональных складов) продукции, которая перемещается между его конечными потребителями, рассматриваются как заранее принятое условие, не подлежащее коррекции. Для построения сети сбыта промышленного предприятия автором привлечен кластерный анализ. Определение количества центров распространения и их расположение на территории страны осуществлено с использованием метода натуральных разрывов (метода Джорджа Дженкса). Это позволило рассчитать необходимое количество центров распространения (кластеров) и сформировать перечень клиентов для каждого центра при условии закреплении за одним клиентом одного центра распространения.

Ключевые слова: продукция, анализ, кластер, состав, сеть, дисперсия, оптимизация, эффективность.

Рекомендована до публікації 17.02.2020 р.

Надійшла до редакції 12.01.2020 р.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

УДК 657.6:65.012.72

Г. О. КОРОЛЬ,
*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту,
Національна металургійна академія України*

Т. В. АКІМОВА,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Національна металургійна академія України*

Ю. О. РАСПОПОВА,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Національна металургійна академія України*

Н. Ф. ПАШКОВСЬКА,
*магістрант кафедри обліку і аудиту,
Національна металургійна академія України*

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ
РЕВІЗІЇ МАЛОЦІННИХ ТА
ШВИДКОЗНОШУВАНИХ ПРЕДМЕТІВ**

Стаття присвячена дискусійному питанню визначення дефініції «ревізія» та вибору методів її проведення в процесі контролю наявності та руху малоцінних і швидкозношуваних

предметів в умовах бюджетної установи. Показано, що при наявності офіційного визначення та багатьох робіт науковців щодо сутності поняття «ревiзiя» i методiв її проведення, цi питання стосовно численних, широких та рiзноманiтних груп таких предметiв розглянутi недостатньо. Запропоновано уточнене трактування зазначеної дефiнiцiї, що є важливим теоретичним пiдґрунтям питання, та деталiзований методичний пiдхiд до вибору методiв проведення зазначеної ревiзiї. Дефiнiцiя «ревiзiя» розглядається як форма здiйснення документального та фактичного контролю певного комплексу або окремих питань фiнансово-господарської дiяльностi пiдконтрольної установи, який спрямований на встановлення законностi, достовiрностi та економiчної доцiльностi здiйснених господарських операцiй, дiй посадових осiб, на виявлення резервiв пiдвищення ефективностi дiяльностi i попередження зловживань. Реалiзацiя методичного пiдходу сприятиме подальшому вдосконаленню органiзацiї ревiзiї у бюджетних установах та дозволить отримати достовiрнi результати при мiнiмiзацiї матерiальних, трудових i фiнансових витрат.

Методологiчною основою дослiдження є системний пiдхiд до розкриття економiчної сутностi категорiї «ревiзiя», сутностi суцiльного, вибiркового та комбiнованого методiв при проведеннi ревiзiї. Результати отриманi за рахунок застосування методiв: аналізу – при дослiдженнi стану використання рiзних методiв при проведеннi ревiзiї у бюджетних установах; дедукцiї – при деталiзацiї етапiв методичного пiдходу до проведення ревiзiї малоцiнних та швидкозношуваних предметiв (МШП); групування – при визначеннi груп таких предметiв, ревiзiя яких може проводитися за допомогою рiзних методiв дослiдження.

Ключовi слова: бюджетна установа, фiнансовий контроль, ревiзiя, малоцiннi та швидкозношуванi предмети, групування об'єктiв контролю, суцiльнi, вибiрковi та комбiнованi методи проведення ревiзiї.

Актуальнiсть та постановка проблеми. Законодавчо-нормативна база державного фiнансового контролю в Украiнi в останнi роки змiнюється в бiк законодавства країн Євросоюзу, але залишається складною i громiздкою, а враховуючи оцiнку Украiни як країн з високим рiвнем корупцiї можна пiдтвердити необхiднiсть її удосконалення. У першу чергу аналізу пiдлягають офiцiйно визначенi та наведенi науковцями дефiнiцiї основних категорiй фiнансового контролю. Так, Закон Украiни «Про основнi засади здiйснення державного фiнансового контролю в Украiнi» [1] визначає категорiю «ревiзiя» як форму здiйснення iнспектування. Iнспектування згiдно з цим законом [1] полягає у документальнiй i фактичнiй перевiрцi певного комплексу або окремих питань фiнансово-господарської дiяльностi пiдконтрольної установи, яка повинна забезпечувати виявлення наявних фактiв порушення законодавства, встановлення винних у їх допущеннi посадових i матерiально вiдповiдальних осiб. Тобто саме ревiзiя повинна забезпечувати виявлення наявних фактiв порушення законодавства, встановлення винних у їх допущеннi посадових i матерiально вiдповiдальних осiб [1]. З цим визначенням не можна погодитися повнiстю. По-перше, ревiзiя є формою контролю, яка використовується не тiльки при iнспектуваннi, а й при проведеннi державного фiнансового аудиту та iнших видiв державного i не тiльки державного контролю. По-друге, тому, що ревiзiя не повинна бути направлена тiльки на виявлення наявних фактiв порушення законодавства, важливим завданням

ревізії має бути виявлення фактів неефективного використання грошових, матеріальних та трудових ресурсів, зокрема бюджетних коштів, виявлення резервів підвищення ефективності господарської діяльності. Отже є необхідність аналізу указаної дефініції.

Потребують також дослідження питання організації проведення ревізії окремих специфічних об'єктів обліку, зокрема малоцінних та швидкозношуваних предметів, які характеризуються великою різноманітністю призначення, вартості та строку служби. Очевидно, що такі об'єкти підлягають групуванню та визначенню суцільного, вибіркового або комбінованого методів перевірки для кожної групи, тобто доцільним є створення деталізованого методичного підходу до проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів з урахуванням особливостей їх використання та обліку. Наявність указаних питань обумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних основ та методологічних підходів до проблем використання методів дослідження при проведенні різних форм контролю внесли вчені у галузі загальної теорії і практики обліку, аналізу, контролю та аудиту: Н.Г. Виговська, Л.В. Дікань, С.В. Івахненко, Л.В. Гуцаленко, В.А. Дерій, Л. Кулаковская, М.М. Коцупатрий, Б.Ф. Усач, Ф.С. Дефлиз, Р.Р. Дженик, В.М. О'Рейли, Р. Адамс, Э.А. Аренс, Д.К. Лоббек, Р. Монтгомері, С.М. Бичкова, А.В. Газарян, П.Н. Майданевич, Е.И. Волошина, М.А. Дробунова, В.Ю. Авдеев, та ін.

Дискусійність багатьох теоретико-методологічних положень, практична значущість використання різних методів при проведенні ревізії у бюджетних установах, недостатній рівень дослідження цього питання з погляду сучасних потреб управління визначили спрямованість даного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є уточнення трактування дефініції «ревізія» та розробка деталізованого методичного підходу до організації проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів шляхом їх групування за різними ознаками і використання комбінованого методу ревізії.

Виклад основного матеріалу. Великий тлумачний словник сучасної української мови [2] трактує ревізію як перевірку правильності й законності діяльності підприємства, установи, організації або службової особи. Словник надає й інше визначення цього поняття – це документальний контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, фірми, організації, дотриманням чинного законодавства з фінансових питань, достовірності обліку та звітності, викриття нестач, розтрат і підробок, попередження фінансових зловживань [2]. Таке визначення є досить широким:

воно включає і об'єкти ревізії, і методи її здійснення, і її завдання. Вся ця інформація, на наш погляд, обтяжує визначення. Крім того ревізія – це не тільки документальний, а й фактичний контроль.

Науковці, погоджуючись з тим, що ревізія завжди була і залишається важливим інструментом контролю і взагалі управління, не мають єдиної думки щодо визначення поняття «ревізія». Ревізія розглядається як метод, елемент методу, спосіб, форма, сукупність контрольних дій, перевірка та ін.

Автори М.Т. Білуха та Т.В. Микитенко характеризують ревізію як метод, але уточнюють, що це «метод заключного (ретроспективного) контролю, який дає можливість зробити всебічну оцінку виробничої і фінансово-господарської діяльності компанії, підприємства та інших об'єктів підприємницької діяльності щодо виконання виробничих і фінансових планів, витрачання матеріальних і трудових ресурсів, результатів комерційної діяльності за період, що перевіряється, забезпечення збереження власності, виявлення резервів підвищення ефективності виробництва і удосконалення якості продукції, її конкурентоспроможності на внутрішньому й світовому ринках» [3]. Формулювання цих авторів містить логічне уточнення щодо ретроспективного характеру ревізії, тому що дійсно ревізуються дані, щодо подій, які вже відбулися. Але визначення є досить громіздким, бо містить, на наш погляд, занадто докладний перелік завдань ревізії.

Як метод розглядають ревізію й такі науковці, як Ф.Ф. Бутинець, С.В. Бардаш, Н.М. Малюга, Н.І. Петренко. Вони визначають, що ревізія – це «метод документального контролю фінансово-господарської діяльності підприємства за дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірності обліку та звітності; спосіб документального виявлення нестач, розтрат, привласнення коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань» [4]. З таким визначенням також повністю погодитись неможливо: воно не враховує аспекти фактичної перевірки та не приділяє уваги виявленню резервів підвищення ефективності господарювання.

У роботі [5] науковці надають більш прийнятне визначення поняттю, що досліджується, таке: ревізія це «метод господарського контролю діяльності підприємства і його підрозділів за певний період часу з метою встановлення законності, доцільності та ефективності здійснення господарських операцій, забезпечення збереженості майна, правильності і достовірності обліку і звітності».

Ряд науковців вважають ревізію елементом методу «наступного документального господарського контролю за діяльністю підприємства, яким установлюється законність, достовірність та доцільність проведених господарських операцій» [6]. Крім того, авторами зазначається, що фактично

ревізія – це «комплекс взаємопов'язаних перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, що здійснюється прийомами документального та фактичного контролю, спрямованого на виявлення обґрунтованості, доцільності та економічної ефективності виконання господарських операцій, стану збереження майна» [6].

Ревізію як спосіб перевірки розглядають інші автори. Так, А.А. Шпиг у [7] визначає, що «ревізія – це систематичний спосіб перевірки виробничої і господарсько-фінансової діяльності юридичної особи з точки зору дотримання законності, ефективності виробництва та якості роботи, що здійснюється за даними обліку, звітності та за іншими джерелами. У [8] автори вказують, що «ревізія – це документальний спосіб перевірки діяльності суб'єкта господарювання з точки зору дотримання законності та доцільності здійснення господарських операцій, ефективності та якості роботи на основі використання даних обліку, звітності та інших джерел». Н.Г. Белов стверджує, що «ревізія – найважливіший спосіб господарського контролю, який передбачає перегляд раніше здійснених господарських операцій з метою встановлення їх законності і доцільності» [9].

Як форму контролю розглядає ревізію автор Р.М. Воронко. У своїй статті [10] автор формулює поняття ревізії наступним чином – це «форма контролю, яка є сукупністю контрольних дій за діяльністю підвідомчих підприємств та організацій і здійснюється за дорученням керівника вищого органу управління з метою: встановлення законності, достовірності та економічної доцільності здійснених й запланованих господарських операцій; правильності дій посадових осіб; оцінки ефективності системи забезпечення збереження майна і достовірності обліку та звітності; аналізу причин, умов виникнення й наслідків порушень; виявлення невикористаних резервів покращення діяльності і попередження фінансових зловживань» [10]. Таке визначення, на наш погляд, містить певні недоліки. По-перше – ревізія, на наш погляд, форма ретроспективного контролю, хоча і виконує профілактичну функцію; по-друге – таке визначення містить занадто детальний перелік завдань ревізії.

У роботі [11] Б.Ф. Усач визначає ревізію як форму «документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності» [11]. Подібне визначення ревізії надають й інші автори: Л.В. Гуцаленко, В.А. Дерій та М.М. Коцупатрій [12] та інші.

Автор В.Г. Жила зазначає, що ревізія – це сукупність контрольних дій за діяльністю підвідомчих підприємств та організацій, що здійснюються за дорученням керівника вищого органу управління ревізійною групою або ревизором, при яких встановлюється законність, достовірність та економічна

доцільність здійснених господарських операцій, а також правильність дій посадових осіб, що брали участь в їх проведенні [13].

Отже, єдиної думки щодо формулювання поняття «ревізія» серед науковців немає. На нашу думку, ревізія – це форма здійснення державного фінансового контролю, що відповідає законодавчим актам. Крім того, у визначенні необхідно врахувати характеристики ревізії не тільки як документального, а й як фактичного контролю. Також необхідно звернути увагу на виявлення під час ревізії резервів підвищення ефективності господарювання. При цьому не має сенсу перевантажувати визначення цього поняття деталізацією завдань ревізії.

Отже трактування дефініції «ревізія» можна викласти наступним чином. Ревізія – це форма здійснення документального та фактичного контролю певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи, який спрямований на встановлення законності, достовірності та економічної доцільності здійснених господарських операцій, дій посадових осіб, на виявлення резервів підвищення ефективності діяльності і попередження зловживань.

Деталізований методичний підхід до організації проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів у бюджетній установі із застосуванням групування цих об'єктів за певними ознаками і використанням суцільного, вибіркового і комбінованих методів перевірки складається з наступних етапів.

На першому етапі, етапі підготовки до проведення ревізії, слід зібрати та вивчити інформацію щодо діяльності підконтрольної установи. Слід опрацювати нормативно-правову базу з питань функціонування підконтрольної установи, в тому числі на предмет прийняття, внесення змін, втрати чинності нормативно-правових актів, які регулюють сферу діяльності установи. Зазначене дає змогу визначити основні види діяльності підконтрольної установи, структуру, особливості порядків використання коштів за окремими бюджетними програмами, наявність повноважень щодо надання платних послуг тощо. Далі необхідно проаналізувати матеріали контрольних заходів (акти ревізій, акти перевірок державних закупівель, аудиторські звіти), проведених у підконтрольній установі за попередній ревізійний період, що дасть змогу визначити типові для зазначеного об'єкта порушення, ризикові напрями діяльності та визначити стан усунення порушень. Також на цьому етапі необхідно проаналізувати звітність та оперативну інформацію щодо виконання бюджетів, дослідити структуру майна установи, взятих зобов'язань, стану дебіторської та кредиторської заборгованості. На підставі проведеного аналізу інформації щодо діяльності підконтрольної установи керівник

ревізійної групи відбирає найбільш ризикові господарські операції підконтрольної устави, що заслуговують більш ретельної перевірки в ході проведення ревізії. Крім того, керівник визначається з питаннями програми ревізії, затратами трудових ресурсів, термінами. При цьому важливий вплив на ці показники надає вибір методу дослідження. Якщо при дослідженні інформації щодо діяльності підконтрольної установи, результатів попередніх перевірок попередньо не виявлено суттєвих порушень, а обсяги номенклатури об'єктів підконтрольної установи, що підлягають ревізії, достатньо великі, то для зниження витрат людських і фінансових ресурсів доцільно застосовувати метод вибіркового дослідження під час ревізії деяких груп об'єктів контролю.

На наступному етапі методичного підходу до проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів у бюджетній установі із застосуванням групування визначається генеральна сукупність (множина майже однотипних об'єктів, документів, господарських операцій, господарських процесів і т.п.). Для використання методу групування до генеральної сукупності пред'являються певні вимоги.

Генеральна сукупність повинна бути якісно визначена, тобто ревізор повинен бути впевнений, що обрана ним сукупність охоплює усі можливі елементи згідно з метою ревізії. Наприклад, якщо здійснюється ревізія малоцінних та швидкозношуваних предметів, то генеральна сукупність представляє собою документи з обліку операцій з малоцінними та швидкозношуваними предметами або ці об'єкти у натуральному вигляді.

Генеральна сукупність повинна бути повною, тобто ревізор повинен бути впевнений, що, наприклад, папка з документами містить усі документи за період, що підлягає ревізії. Об'єкти генеральної сукупності повинні мати певні відмінності. Тобто при ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів до сукупності входять малоцінні та швидкозношувані предмети з різною вартістю, різного призначення та ін.

На третьому етапі здійснюється поділення генеральної сукупності на групи за певними ознаками. На цьому етапі можна розмежувати декілька кроків. Спочатку необхідно визначити ознаку, за якою генеральна сукупність може розділятися на групи. При визначенні такої ознаки слід враховувати, що дана ознака повинна мати вплив на явище, що досліджується, та за даною ознакою одиниці генеральної сукупності повинні відрізнятися. Така ознака може бути як якісною, так і кількісною [14]. Для ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів з використанням методу групування такою ознакою може стати вартість об'єкта.

Далі на цьому етапі для кожної групи об'єктів визначається метод ревізії (вибірковий чи суцільний) та ступінь вибіркової. Для ревізії об'єктів

малоцінних та швидкозношуваних предметів з відносно високою вартістю (наприклад, більше 1000 грн) доцільно використовувати суцільний метод. До об'єктів груп, у які входять малоцінні та швидкозношувані предмети, що належать до так званих «менш важливих» запасів, тобто тих, що мають багато найменувань, велику або малу кількість і, головне, малу вартість кожного найменування (менш ніж 1000 грн), цілком можливо застосувати при ревізії вибіркового метод контролю.

Наступним кроком цього етапу для об'єктів груп, які не підпадають під суцільну перевірку, розглядається доцільність визначення додаткової ознаки з метою поділення груп на підгрупи. Такою ознакою також може бути вартість об'єктів або кількість об'єктів одного найменування.

Так, для ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів у бюджетній установі в окрему групу виділяються об'єкти номенклатури малоцінних та швидкозношуваних предметів, які мають найбільшу вартість. Для ревізії таких об'єктів слід використовувати суцільний метод перевірки. Решту об'єктів контролю доцільно поділити на дві групи: до першої включаються одиничні об'єкти контролю або групи з невеликою кількістю (наприклад, до 10 одиниць), до другої – об'єкти, кількість яких у групі велика (більше десяти одиниць). Далі з першої групи можливо виділити об'єкти більшої вартості, у бюджетній установі таких, як правило, небагато, і до них застосувати суцільний метод перевірки. Решту об'єктів першої групи та усі об'єкти другої групи має сенс ревізувати з використанням вибіркового методу.

На наступному четвертому етапі ревізії здійснюються фактична та документальна перевірки щодо об'єктів, стосовно яких прийнято рішення про використання суцільного методу ревізії.

На п'ятому етапі ревізії здійснюються фактична та документальна перевірки щодо об'єктів, стосовно яких прийнято рішення про використання вибіркового методу ревізії.

На цьому етапі ревізія здійснюється у декілька кроків. Спочатку необхідно визначити обсяг вибірки. Для цього доцільно використовувати статистичний метод визначення обсягу відібраної сукупності (вибірки) [15]. Найбільш розповсюдженими способами є: математичні розрахунки та використання методу Мантгомері.

Так, обсяг вибірки можливо розрахувати за формулою, запропонованою у SAS № 39 «Застосування вибірових методів в аудиті» [16]:

$$OB = \frac{OBC \times FB}{DCB - OCB} \times \left(1 + \frac{OCB}{DCB - OCB} \right), \quad (1)$$

де OB – обсяг вибірки, шт.;

OBC – облікова вартість сукупності, грн;

ΦB – фактор впевненості, част.од.;

$ДСВ$ – допустима сума викривлення, грн;

OCB – очікувана сума викривлення, грн.

При використанні цієї формули фактор впевненості визначається з допомогою таблиць, наведених у SAS № 39 [16].

Метод, що пропонується Р. Мантгомері [17], полягає у визначенні розміру вибірки, виходячи з оцінки ризику вибірки або рівня надійності (100% мінус ризик вибірки), очікуваної та допустимої помилки (у % до генеральної сукупності). Після оцінки вказаних величин за певними таблицями [17] визначається обсяг вибірки.

Розрахована за формулою (1) або визначена за таблицями [17] величина обсягу вибірки може бути неостаточною. Після перевірки відібраних елементів кожної групи ревізор може збільшити величину вибірки для проведення додаткової перевірки.

На наступному кроці п'ятого етапу здійснюється відбір елементів вибірки для дослідження. Це може здійснюватися з використанням ймовірнісних методів, тобто заснованих на випадковому відборі. До таких належать: випадковий відбір та систематичний випадковий відбір. Випадковий відбір здійснюється з використанням таблиці випадкових чисел або будь-яким іншим способом випадкового відбору. Систематичний випадковий відбір полягає у виборі елементів через визначений інтервал (крок) між кожним попереднім та наступним відбором. Інтервал пропонується розраховувати за формулою:

$$PK = \frac{OGC}{OB}, \quad (2)$$

PK – розмір кроку, од.;

OGC – обсяг генеральної сукупності, шт.

Вказані методи відбору елементів для перевірки є простими у використанні і при цьому забезпечують рівні шанси бути відібраними для всіх елементів генеральної сукупності [18].

Далі відібрані елементи перевіряються на предмет наявності викривлень та помилок. Для цього ревізори застосовують усі доступні їм способи та прийоми фактичної та документальної перевірок. Усі відхилення та порушення ревізори відображають у своїх робочих документах (відомостях, описах, актах інвентаризації, довідках про вибірково перевірку і т.п.).

На наступному етапі запропонованого методичного підходу до проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів у бюджетній установі із застосуванням групування ревізорами здійснюється аналіз виявлених помилок та викривлень. Проведення процедури аналізу результатів вибіркової перевірки дозволить сформувати більш точне уявлення про властивості кожної групи та всієї генеральної сукупності. Помилки можуть бути арифметичними, логічними, можуть мати якісь загальні риси, бути системними або випадковими. Ревізор, виявивши певну помилку, може збільшити обсяг вибірки для додаткового дослідження. Можна, наприклад, перевірити більшу кількість документів за ревізований період, а можна перевірити таку ж вибірку за декілька попередніх років. Таким чином можливо зрозуміти, чи є виявлена помилка системною, чи вона має випадковий характер. При виявленні системних помилок приймається рішення про об'єднання таких елементів генеральної сукупності в окрему групу і проведення щодо цих об'єктів додаткових процедур ревізії суцільним методом. Це пов'язано з тим, що наявність таких помилок та викривлень може демонструвати наявність шахрайства. Проведення таких додаткових процедур можна виділити в окремий етап методики.

На передостанньому етапі запропонованого методичного підходу проводиться екстраполяція результатів вибіркового дослідження на всю генеральну сукупність та їх оформлення в проміжних робочих документах ревізора.

Далі по кожній ділянці ревізії складається звіт за її результатами. Кожен такий звіт є розділом загального акту ревізії господарської діяльності бюджетної установи, зокрема, розділ про результати ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів.

Запропоновані етапи методичного підходу до проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів у бюджетній установі із застосуванням групування і комбінованого методу перевірки представлені у табл. 1.

Запропонований методичний підхід до проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів шляхом їх групування за різними ознаками та вибору методу перевірки апробований в умовах діючої бюджетної установи в м. Дніпро, в результаті чого виявлено:

– на першому етапі за результатами вивчення інформації про діяльність цієї бюджетної установи та матеріалів контрольних заходів попередніх ревізійних періодів був обраний один із об'єктів контролю – малоцінні та швидкозношувані предмети;

Етапи запропонованої методики проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів у бюджетній установі

Етап методики	Дії ревізорів
I	Збирання та вивчення інформації щодо діяльності підконтрольної установи для проведення ревізії
II	Визначення генеральної сукупності
III	Поділення генеральної сукупності на групи за певними ознаками: - визначення ознаки, за якою генеральна сукупність може розділитися на групи; - первісне поділення елементів генеральної сукупності на групи; - визначення методу ревізії (вибірковий чи суцільний) та ступінь вибіркової для кожної групи; - виділення групи об'єктів, що підлягають суцільній перевірці; - для об'єктів груп, які не підпадають під суцільну перевірку, розгляд доцільності визначення додаткової ознаки з метою подальшого поділення груп на підгрупи; - подальше поділення груп на підгрупи; - остаточне прийняття рішення щодо вибору методу проведення ревізії об'єктів кожної групи
IV	Проведення ревізії об'єктів, стосовно яких прийнято рішення про використання суцільного методу ревізії
V	Проведення ревізії щодо об'єктів, стосовно яких прийнято рішення про використання вибіркового методу ревізії: - визначення обсягу вибірки; - відбір елементів вибірки для дослідження; - проведення ревізії відібраних елементів кожної групи
VI	Аналіз виявлених помилок та викривлень
VII	Проведення додаткових процедур ревізії (за необхідності)
VIII	Екстраполяція результатів вибіркового дослідження на всю генеральну сукупність та оформлення проміжних робочих документів ревізора
IX	Складання розділу акту ревізії щодо малоцінних та швидкозношуваних предметів

– на другому етапі визначена генеральна сукупність – фактичні об'єкти, а також документи з обліку надходження, зберігання та використання малоцінних та швидкозношуваних предметів в умовах установи, яка розглядається;

– на третьому етапі за сукупності ознак «вартість об'єкта» та «кількість об'єктів одного найменування номенклатури» малоцінні та швидкозношувані предмети були поділені на три групи та прийнято рішення щодо використання методів перевірки:

1) у першу групу включені об'єкти контролю вартістю більше ніж 1000 грн (виявлено двадцять чотири найменування, всього вісімдесят вісім

предметів на суму 155855,99 грн) – прийнято рішення проведення ревізії суцільним методом;

2) у другу групу включені об'єкти контролю вартістю менше ніж 1000 грн та малої кількості певного найменування (не більше 10 одиниць) (виявлено сімнадцять найменувань, усього сімдесят чотири предмета на суму 32744,70 грн) – прийнято рішення проведення ревізії суцільним методом;

3) у третю групу включені об'єкти контролю вартістю менше ніж 1000 грн та великої кількості певного найменування (більше 10 одиниць) (виявлено двадцять два найменування, всього чотириста двадцять один предмет на суму 108519,57 грн) – прийнято рішення проведення ревізії вибіркоким методом;

– на четвертому етапі здійснені фактична та документальна перевірки щодо об'єктів першої та другої груп, стосовно яких прийнято рішення про використання суцільного методу ревізії;

– на п'ятому етапі здійснені фактична та документальна перевірки щодо об'єктів третьої групи, стосовно яких прийнято рішення про використання вибіркового методу ревізії;

– на шостому етапі був проведений аналіз виявлених помилок та викривлень;

– процедури сьомого етапу методики при апробації не були актуалізовані, оскільки не були потрібні;

– на восьмому етапі здійснена екстраполяція результатів вибіркового дослідження на всю генеральну сукупність та оформлені проміжні робочі документи ревізора;

– на дев'ятому етапі складений відповідний розділ акту ревізії щодо малоцінних та швидкозношуваних предметів.

Висновки і перспективи подальших розвідок. При дослідженні нормативно-правової та фахової літератури щодо теоретичних основ ревізії визначено зміст і сутність дефініції «ревізія». Так, сформульовано, що ревізія це – форма здійснення документального та фактичного контролю певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи, який спрямований на встановлення законності, достовірності та економічної доцільності здійснених господарських операцій, дій посадових осіб, на виявлення резервів підвищення ефективності діяльності і попередження зловживань.

Запропоновано деталізований методичний підхід до проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів у бюджетній установі шляхом їх групування за різними ознаками і використання комбінованого методу перевірки. Запропонований методичний підхід містить ряд чітко визначених

етапів і кроків, здійснення яких на практиці дозволить не тільки скоротити матеріальні і часові витрати на проведення ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів, а й підвищити достовірність результатів такої ревізії. Запропонований підхід апробований при проведенні ревізії малоцінних та швидкозношуваних предметів в умовах діючої бюджетної установи.

Перспективою подальших досліджень є критичний аналіз інших категорій теоретичних основ державного фінансового контролю та обґрунтування вибору методів для різних об'єктів перевірки.

Список використаної літератури

1. Закон України від 26.01.1993 № 2939-ХІІ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» із змінами [Електронний ресурс] : за станом на 09 бер. 2020 р. / Верховна рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [ред. – уклад. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Білуха М.Т. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: Підручник / М.Т. Білуха, Т.В. Микитенко. – К.: Українська академія оригінальних ідей, 2005. – 888 с.
4. Контроль і ревізія: Підручник / [Ф.Ф. Бутинець, С.В. Бардаш, Н.М. Малюга та ін.]. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2000. – 509 с.
5. Контроль і ревізія: Підручник / [Ф.Ф. Бутинець, В.П. Бондар, Н.Г. Виговська та ін.]. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 543 с.
6. Прийдак Т.Б. Планування контрольно-ревізійної роботи – основні аспекти для прийняття управлінських рішень на підприємстві [Електронний ресурс] / Т.Б. Прийдак, О.В. Сіренко. – Режим доступу: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/240.pdf>.
7. Шпиг А.А. Ревизия и контроль в торговле / А.А. Шпиг. – Харьков: Экономика, 1982. – 232 с.
8. Дікань Л.В. Контроль і ревізія: Навч. посібник / Л.В. Дікань, Н.Ф. Чечетова, Н.В. Синюгіна. – Харків: ІНЖЕК, 2009. – 256 с.
9. Белов Н.Г. Контроль і ревізія у сільськогосподарських підприємствах / Н.Г. Белов. – К.: Статистика, 1976. – 124 с.
10. Воронко Р.М. Удосконалення ревізійної роботи на різних рівнях управління кооперативним господарством / Р.М. Воронко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 4. – С. 968-974.

11. Усач Б.Ф. Контроль і ревізія: Підручник / Б.Ф. Усач. – К.: Знання, 2007. – 263 с.
12. Гуцаленко Л.В. Державний фінансовий контроль: Навч. посібник / Л.В. Гуцаленко, В.А. Дерій, М.М. Коцупатрий. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 423 с.
13. Жила В.Г. Ревізія та аудит / В.Г. Жила. – К.: МАУП, 1998. – 96 с.
14. Аудит: Учеб. пособие / Ж.А. Богданова [и др.] ; ред. П. Н. Майданевич, Е. И. Волошина. – Симферополь: Феникс, 2008. – 700 с.
15. Дробунова М.А. Применение выборочного метода в аудиторской деятельности: дис. ... доктора экон. наук: 08.00.12 / Дробунова М. А. – М., 2015. – 577 с.
16. Авдеев В.Ю. Применение выборочных методов в аудите [Электронный ресурс] / В.Ю. Авдеев // Аудит: теория. – 2002. – Режим доступа: <http://www.audit-it.ru/articles/audit/a104/40724.html>.
17. Аудит Монтгомери / Ф. Л. Дефлиз [и др.] ; пер. С. М. Бычкова ; ред. пер. Я. В. Соколов. – М. : Аудит : ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
18. Левицкая Н.В. Риски при применении выборочного метода в аудите / Н.В. Левицкая // Аудиторские ведомости. – 2009. – №6. – С. 11-15.

References

1. *Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady zdiisnennia derzhavnoho finansovoho kontroliu v Ukraini» pryynyatyu Verkhovnoyu Radoyu Ukrainy vid 26.01.1993 № 2939-XII* [Law of Ukraine of January 26, 1993 № 2939-XII "On the Basic Principles of Public Financial Control in Ukraine" as amended]. [online] Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12> [Accessed 09 March 2020].
2. Busel, V. and others (2009). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [The Grand Definition Dictionary of the Contemporary Ukrainian Language]. Kyiv, Irpin: VTF “Perun”.
3. Bilukha, M. and Mykytenko, T. (2005). *Finansovyi kontrol: teoriia, reviziia, audyt: Pidruchnyk* [Financial control: theory, inventory count, audit: textbook]. Kyiv: Ukrainska akademiia oryhinalnykh idei.
4. Butynets, F. and others (2000). *Kontrol i reviziia: Pidruchnyk* [Control and inventory count: textbook], vol. 2, Zhytomyr: PP “Ruta”.
5. Butynets, F. and others (2002). *Kontrol i reviziia: Pidruchnyk* [Control and inventory count: textbook], vol. 3, Zhytomyr: PP “Ruta”.
6. Pryidak, T. and Sirenko, O. (2020). *Planuvannia kontrolno-reviziinoi roboty – osnovni aspekty dlia pryiniattia upravlinskykh rishen na pidpriemstvi* [Planning of control-and-auditing activity – essential aspects for executive decisions considerations at an enterprise]. [online] Available at:

<https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/240.pdf> [Accessed 25 February 2020].

7. Shpig, A. (1982). *Reviziya i kontrol v torgovle* [Inventory count in commerce], Harkov: Ekonomika.

8. Dikan, L., Chechetova, N. and Syniuhina, N. (2009). *Kontrol i reviziia: Navchalnyi posibnyk* [Control and inventory count:textbook], Kharkiv: INZhEK.

9. Bielov, N. (1976). *Kontrol i reviziia u silskohospodarskykh pidpriemstvakh* [Control and inventory count at agricultural enterprises], Kyiv: Statistika.

10. Voronko, R. (2015). *Udoskonalennia reviziinoi roboty na riznykh rivniakh upravlinnia kooperatyvnym hospodarstvom* [Improvement of revision work at different levels of cooperative company management]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 4, pp. 968-974.

11. Usach, B. (2007). *Kontrol i reviziia: Pidruchnyk* [Control and inventory count:textbook], Kyiv: Znannia.

12. Hutsalenko, L., Derii, V. and Kotsupatryi, M. (2009). *Derzhavnyi finansovyi kontrol: Navch. posibnyk* [Governmental financial control: textbook], Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury.

13. Zhyla, V. (1998). *Reviziia ta audit* [Inventory count and audit], Kyiv: MAUP.

14. Bogdanova, Zh. and others (2008). *Audit: Ucheb. posobie* [Audit: textbook], Simferopol: Feniks.

15. Drobunova, M. (2015). *Applying spot method in auditing*, PhD, Financial University under the Government of the Russian Federation, Moscow.

16. Avdeev, V. (2002). *Prymenenye vyborochnykh metodov v audyte* [Applying spot method in audit]. *Audyt: teoriya*. [online] Available at: <http://www.audit-it.ru/articles/audit/a104/40724.html> [Accessed 09 March 2020].

17. Defliz, F. and others (1997). *Audit Montgomeri* [Montgomery`s auditing], Moscow: Audit: YuNITI.

18. Levytskaia, N. (2009). *Rysky pry pryimenenyy vyborochnoho metoda v audyte* [Risks associated with applying spot method in audit]. *Audytorskye vedomosty*, 6, pp. 11-15.

Korol H., Candidate of Economical Science, Professor; Akimova T., Ph.D., Candidate of Economical Science, Assistant Professor; Raspopova Yu., Candidate of Economical Science, Assistant Professor; Pashkovska N., Master`s Student, National Metallurgical Academy of Ukraine

Special aspects of organizing the process of inventory count of low-value and fast-wearing items

The article is devoted to the argumentative issue of defining the term “inventory count” and choosing methods of conducting it in the process of control of low-value and fast-wearing items` presence and flow in the setting of a state-financed institution. The article shows that, while there

exist an official definition and many works by scientists about the essence of notion “inventory count” and methods of carrying it out, these issues regarding numerous, vast and diverse groups of such assets have been studied insufficiently. The authors suggest a clarified interpretation of the definition, which presents an important theoretical foundation for the subject matter, as well as detailed methodical approach to choosing methods of conducting such an inventory count. Implementation of the methodical approach will contribute to further improvement of organizing an inventory count at state-financed institutions, and will allow collecting trustworthy results while minimizing material, labour and financial costs. The definition of “inventory count” is viewed as a form of conducting documentary and physical audit of a certain complex or separate aspects of financial and economic activity of an entity subjected to control; it is aimed at ascertaining legitimacy, veracity and economic justifiability of undertaken business transactions, interactions by officials, at revealing reserves that could improve efficiency of operation and at prevention of misuse of finance. The suggested methodical approach is based on grouping low-value and fast-wearing items and assigning a method for each group depending on items’ value and quantity.

Methodological foundation for the study is an inclusive approach to determining the essence of economic category “inventory count”, the essence of complete, spot and mixed methods of inventory count process. The results have been obtained through the use of the following methods: analysis – to study the use of different methods in the process of inventory counts in state-financed institutions; deduction – in detailed elaboration of stages of methodical approach to low-value and fast-wearing items counting; grouping – to define groups of certain low-value and fast-wearing items, that can be count using various research methods.

Key words: state-financed institution, financial control, inventory count, low-value and fast-wearing items, grouping of objects of control, complete, spot and mixed methods of inventory count.

Король Г.А., к.э.н., профессор; Акимова Т.В., к.э.н., доцент; Распопова Ю.А., к.э.н., доцент; Пашковская Н.Ф., магистрант, Национальная металлургическая академия Украины

Особенности организации проведения ревизии малоценных и быстроизнашивающихся предметов.

Статья посвящена дискуссионному вопросу определения дефиниции «ревизия» и выбору методов ее проведения в процессе контроля наличия и движения малоценных и быстроизнашивающихся предметов в условиях бюджетного учреждения. Показано, что при наличии официального определения и многих работ ученых о сущности понятия «ревизия» и методах ее проведения, эти вопросы относительно многочисленных, обширных и разнообразных групп таких предметов рассмотрены недостаточно. Предложены уточненная трактовка указанной дефиниции, что представляет собой важную теоретическую основу вопроса, и детализированный методический подход к выбору методов проведения указанной ревизии. Реализация методического подхода будет способствовать дальнейшему совершенствованию организации ревизии в бюджетных учреждениях и позволит получить достоверные результаты при минимизации материальных, трудовых и финансовых затрат.

Ключевые слова: бюджетное учреждение, финансовый контроль, ревизия, малоценные и быстроизнашивающиеся предметы, группирование объектов контроля, сплошные, выборочные и комбинированные методы проведения ревизии.

Рекомендована до публікації 17.02.2020 р.

Надійшла до редакції 15.01.2020 р.

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 338.45: [334.754:621.774] (477)

Л. П. КСАВЕРЧУК,
*генеральний директор об'єднання підприємств
«Укртрубопром»*

Р. М. КОРОЛЬ,
*кандидат технічних наук,
директор Державного підприємства «Науково-
дослідний та конструкторсько-технологічний
інститут трубої промисловості ім. Я. Ю. Осади»
(скор. ДП «НДТІ»)*

М. А. МИРОНЕНКО,
*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Національна металургійна академія України,
учений секретар ДП «НДТІ»*

**СТАН РОЗВИТКУ ТРУБНИХ ПІДПРИЄМСТВ,
ЯКІ ВХОДЯТЬ ДО ОБ'ЄДНАННЯ
«УКРТРУБОПРОМ» ЗА ПІДСУМКАМИ
2019 РОКУ**

В статті розглянуто питання, пов'язані з перспективами розвитку трубних підприємств гірничо-металургійного комплексу України. Аналіз особливостей сучасного

розвитку металургійних трубних підприємств України охоплює виробників, які перебувають під егідою об'єднання «Укртрубопром» за підсумками 2019 року. Завданням є обґрунтування пропозицій щодо комплексу заходів для подолання негативних тенденцій на заводах трубної галузі України. Підтверджено важливість застосування на практиці методів теорії управління, зокрема методу співставного аналізу. Це дозволило запропонувати низку заходів, спрямованих на комплексне вирішення існуючих на внутрішньому ринку трубної галузі України проблем: по-перше, пошук нових сегментів ринку із незадоволеним попитом всередині країни може сприяти мінімізації негативного впливу світової економічної кризи, яку експерти передбачають у 2020 році; по-друге, потрібно усіляко сприяти переходу підприємств металургійної галузі на рейки концепції ощадливого виробництва продукції; по-третє, необхідно поставити перед Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, із залученням фахівців галузевих асоціацій питання щодо розробки міжгалузевого балансу зі споживання металопродукції, що дозволить у стислі терміни сформулювати чіткі обриси внутрішнього споживчого ринку металопродукції, зокрема й трубної галузі. Результати отримані за рахунок застосування методів: аналізу – в частині розмови про особливості ринку виробників трубної продукції в Україні; аналізу та синтезу – при розгляді питань стану ринку виробництва сталі у світі та в Україні; статистична звітність в питанні перспективності сегментів трубного ринку в Україні.

Ключові слова: об'єднання підприємств «Укртрубопром», виробництво труб, управління, розвиток, внутрішній та зовнішній ринки збуту продукції, волатильність.

Актуальність та постановка проблеми. Підприємства гірничо-металургійного комплексу України (ГМК) є одними з найбільших наповнювачів Державного бюджету. А суб'єкти господарської діяльності – трубопрокатні заводи – виробляють продукцію із найбільшою доданою вартістю та глибиною переробки металу.

Тому проблематика пошуку шляхів подальшого розвитку ринкових відносин на прикладі трубопрокатних підприємств металургійної галузі України є не просто актуальною, а й необхідною складовою успішного розвитку країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, ринкове середовище характеризується високим ступенем волатильності. Через механізм конкуренції серед великої кількості виробників, наявних на ринкові формується ціна на продукцію для її споживачів. Причому тренди коливань увесь час змінюються під дією факторів, на які не в змозі впливати окремий виробник тієї чи іншої продукції. Авторами статті протягом декількох років аналізуються тенденції на ринкові трубопрокатного виробництва [1-5]. Результати господарської діяльності підприємств, що перебувають під егідою Об'єднання «Укртрубопром», засвідчують нагальну потребу у розширенні як зовнішнього, так і внутрішнього ринків збуту металопродукції. Досягнути цієї мети можливо застосувавши низку заходів, запропонованих у наведеній нижче статті.

Головна проблема діяльності трубних підприємств полягає у пошукові шляхів розширення ринків збуту перш за все всередині країни. Тому в статті розглянуто саме цю частину загальної проблеми розвитку ринкових відносин.

Формулювання цілей статті. Головною метою цієї роботи є аналіз особливостей розвитку підприємств трубної галузі України за підсумками 2019 року на основі інформації, яка є у розпорядженні Об'єднання «Укртрубопром», а також відкритих джерел інформації та раніше опублікованих статей авторів за період 2017-2019 років [1-5]. У статті подано пропозиції щодо подолання виявлених негативних тенденцій на ринкові трубної продукції. З цією метою будуть використані методи аналізу та синтезу.

Виклад основного матеріалу. Як ми вже зазначали вище, фактичною інформацією для статті є аналітичні матеріали, надані Об'єднанням підприємств «Укртрубопром» та розміщені у відкритому доступі в мережі Internet звіти асоціації виробників сталі (англ. World Steel Association) за останній та попередні роки.

Об'єднання підприємств «Укртрубопром» (далі Об'єднання) було створено у 1992 році та станом на початок 2020 року має у своєму складі найбільших виробників трубопрокатної продукції в Україні [6]. За підсумками 2019 року підприємствами Об'єднання було виготовлено труб сталевих 716,3 тис. тон, що складає 69,8 % та 64,7 % від загального обсягу труб, виготовлених підприємствами ГМК (1026,9 тис. тон) й України (1107,6 тис. тон) відповідно. Далі проаналізуємо ці дані у порівнянні з підсумками роботи підприємств трубної галузі за попередній період [1-5]. У порівнянні із 2018 роком виробництво сталевих труб в Україні зменшилось на 62,5 тис. тон (5,4%), по ГМК зменшилось на 75,4 тис. тон (6,8%).

Дослідження ринку розпочнемо із аналізу світового ринку виробників сталі за підсумками 2019-го року.

За даними розміщених у відкритому доступі в мережі internet звітів світової асоціації виробників сталі за підсумками 2019 року Україна посіла тринадцятий рядок серед країн-виробників сталі, що на одну позицію гірше, ніж роком раніше.

В табл. 1 наведено обсяг виробництва сталі в Україні та його частку від загальносвітового за період 2017-2019 рр.

Таблиця 1

Обсяг виробництва сталі в Україні та його частка від загальносвітового за даними World Steel Association [адаптовано за джерелами 3, 7]

Місце у рейтингу	Країна	2017, млн. тонн	2018, млн. тонн	2019, млн. тонн
13	Україна	22,7	21,1	20,8
Частка від загальносвітового виробництва сталі		1,35	1,18	1,13

Загальний обсяг виробництва сталі за 2019 рік зріс із 1,79 до 1,85 млрд. тон. Беззаперечним лідером галузі залишається Китай. У табл. 2 для порівняння наведено обсяг виробництва сталі у Китаї та його частку від загальносвітового за той же період 2017-2019 рр. Цікавим також є той факт, що у 2019 році виробниками сталі у світі були 64 країни, як і роком раніше.

Таблиця 2

Обсяг виробництва сталі у Китаї та його частка від загальносвітового за даними World Steel Association [адаптовано за джерелами 3, 7]

Місце у рейтингу	Країна	2017, млн. тонн	2018, млн. тонн	2019, млн. тонн
1	Китай	831,7	928,3	996,3
Частка від загальносвітового виробництва сталі		49,2	51,9	53,9

Загальною тенденцією останніх років для вітчизняної металургії є поступове зменшення її частки у світовому виробництві. Це перетворює Україну на спотового постачальника, орієнтованого на задоволення форс-мажорного попиту в розрізі світових ринків метало продукції. Тим ціннішою є стратегія збереження споживачів на зовнішніх ринках та пошук потенційних покупців всередині країни.

За даними вітчизняної митниці у 2019 році Україна експортувала 613,0 тис. тонн труб, що на 44,4 тис. тонн (6,7%) менше, ніж у 2018 році.

За 2019 рік співвідношення обсягів поставок трубної продукції українського виробництва на внутрішній та зовнішній ринки до загального обсягу виробництва труб склало 44,7% та 55,3% відповідно.

У 2019 році основними імпортерами труб українського виробництва були країни ЄС – 225,5 тис. тонн (36,8%); країни Північної Америки – 155,8 тис. тонн (25,4%); країни СНД – 97,8 тис. тонн (16,0%) та країни Азії – 92,1 тис. тонн (15,0%).

Тепер більш ґрунтовно проаналізуємо ринки збуту. У таблиці 3 наведено дані щодо експорту трубної продукції у 2018 році за питомою вагою до 10 країн світу. В цілому за вказаний період часу продукцію відвантажували у 76 держав світу.

**Експорт вітчизняної трубної продукції за питомою вагою до 10 країн світу
у 2018 році [3]**

№	Країна-покупець	2018 р., тис. тонн	2018 р., %
1	США	132,1	20,0
2	Польща	118,6	18,1
3	Росія	68,0	10,4
4	Німеччина	35,0	5,0
5	Італія	30,2	4,6
6	Азербайджан	26,4	4,0
7	Туреччина	24,9	3,8
8	Молдова	23,1	3,5
9	Саудівська Аравія	18,2	2,8
10	Узбекистан	18,2	2,8

У табл. 4 наведено дані щодо експорту трубної продукції за питомою вагою до 10 країн світу у 2019 році. В цілому за вказаний період часу продукцію відвантажували у 72 держави.

Одразу ж впадає в око збереження статусу країни-лідера за США за питомою вагою придбаної трубної продукції у 25,5%. Водночас відбулось різке зменшення прямих поставок на російський ринок із 68,0 до 18,2 тис. тонн, або ж із 10,4% до 3% відповідно.

**Експорт вітчизняної трубної продукції за питомою вагою до 10 країн світу
у 2019 році**

№	Країна-покупець	2019 р., тис. тонн	2019 р., %
1	США	155,4	25,5
2	Польща	110,5	18,0
3	Туреччина	35,6	5,8
4	Азербайджан	27,1	4,4
5	Німеччина	26,6	4,3
6	Молдова	26,0	4,2
7	Італія	25,8	4,1
8	Росія	18,2	3,0
9	ОАЕ	16,9	2,8
10	Єгипет	16,1	2,6

У табл. 5 та 6 наведено дані щодо імпорту трубної продукції за питомою вагою із 10 країн світу у 2018 та 2019 рр.

Імпорт трубної продукції за питомою вагою з 10 країн світу у 2018 році [3]

№	Країна-продавець	2018 р., тис. тонн	2018 р., %
1	Росія	40,1	33,3
2	Китай	39,0	33,3
3	Австрія	6,0	5,0
4	Польща	5,7	4,7
5	Казахстан	4,3	3,6
6	Італія	4,1	3,4
7	Туреччина	3,5	2,9
8	Словаччина	2,0	1,7
9	Румунія	1,8	1,5
10	Білорусь	1,7	1,4

У 2019 році постачання труб на імпорт здійснювалося до 45 країн світу, так само як і в 2018-му році.

Загалом імпорт труб із країн СНД скоротився на 24,5 тис. тонн (51,4%), з країн ЄС зріс на 5,2 тис. тонн (19,5%), так само, як і з Азії збільшився на 1 тис. тонн (2,2%).

Основними постачальниками труб в Україну залишаються Китай та Росія, хоча остання й зменшила свою присутність вдвічі, імпортувавши у 2019 році лише 20,8 тис. тонн, тоді як у 2018 році вона постачала 40,1 тис. тонн. Це майже співпадає з обсягом експорту труб з України до Росії (див. табл. 6).

Імпорт трубної продукції за питомою вагою з 10 країн світу у 2019 році

№	Країна-продавець	2019 р., тис. тонн	2019 р., %
1	Китай	31,9	30,8
2	Росія	20,8	20,1
3	Туреччина	10,4	10,1
4	Австрія	8,5	8,2
5	Польща	7,7	7,5
6	Італія	3,8	3,7
7	Словаччина	2,3	2,2
8	Білорусь	2,0	1,9
9	Німеччина	1,7	1,6
10	Франція	1,6	1,6

З огляду на заявлену мету статті варто окремо проаналізувати, які саме труби та в якому обсязі було імпортовано до країни. Отже, обсяг імпорту в 2019 році склав 103,4 тис. тонн, що нижче за рівень минулого року на

17,2 тис. тонн (14,3%). У 2019 році ввезено до України труб сталевих безшовних 57,5 тис. тонн, зварюваних діаметром більше 406,4 мм – 11,7 тис. тонн, а діаметром менше 406,4 мм – 34,2 тис. тонн.

Тобто потенційно незадоволений попит на вітчизняному ринку труб складає трохи більше 100 тис. тонн продукції на рік. Якщо правильно скласти наскрізний баланс потреби у металопродукції, то можна його задовольнити, завантаживши наявні в Україні виробничі потужності. Така задача має бути поставлена перед фахівцями профільного Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, а також галузевими асоціаціями та об'єднаннями.

Це важливо ще й з тієї точки зору, що підприємства гірничо-металургійного комплексу України та трубопрокатні зокрема, є одними з найбільших платників податків в Україні за підсумками 2019-го року. Доведемо це на прикладі.

Згідно з інформацією заводської преси розмір податкових надходжень від підприємства компанії ІНТЕРПАЙП збільшився на 50% у порівнянні з 2018-м роком. До державного бюджету підприємства компанії ІНТЕРПАЙП перерахували близько 2,167 млрд. грн. До місцевих бюджетів – близько 625 млн. грн. Ще 462 млн. грн. підприємства компанії ІНТЕРПАЙП перерахували в якості ЄСВ (Єдиного соціального внеску) [8].

Тож за підсумками 2019-го року компанія ІНТЕРПАЙП перерахувала до бюджетів усіх рівнів та позабюджетних фондів 3,25 млрд. грн. Іншими словами, кожна тонна готової продукції принесла бюджету країни 3805 грн. [8]

На тлі складної суспільно-політичної ситуації в Україні, дефіциту сировини та кваліфікованої робочої сили, дії торговельних санкцій на привабливих зовнішніх ринках збуту та волатильності цін на металопродукцію, зокрема й трубопрокатних підприємств все ж відбувається процес запровадження нових практик в управлінні металургійною галуззю, зокрема перехід промислових підприємств на рейки концепції ощадливого виробництва продукції [9-12].

Вже наприкінці 2019 року стало зрозуміло, що світова економіка перебуває на порозі глобальної рецесії. Тож пошук незадоволеного попиту на внутрішньому ринку України стає вкрай актуальним.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що за даними Огляду економічної активності, який щорічно готує Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України темпи зростання ВВП країни у 2019 році оцінено у 3,3%, що майже співпадає з показником 2018 року [13].

Основними драйверами досягнення такого економічного показника на думку урядових експертів були:

- стабільно висока інвестиційна активність;
- рекордний врожай зернових;
- послаблення глобального попиту на тлі посилення торговельних війн;
- зростання купівельної спроможності населення;
- зміцнення обмінного курсу гривні.

Щодо металургійної галузі, то за підсумками 2019 року виробництво у ній зменшилось на 3,1% у порівнянні з 2018 роком. Ключовими факторами, які впливали на негативну динаміку на думку урядовців є такі [13]:

- зупинка виробничих потужностей на модернізацію у IV кварталі 2019 р.;
- падіння цін на чорні метали на світових ринках на 9,9% у 2019 році на тлі суттєвої ревальвації національної валюти України – гривні;
- логістичні проблеми залізничного транспорту та військова блокада портів Азовського моря з боку Російської Федерації;
- зниження попиту на металопродукцію з боку підприємств машинобудівної галузі в Україні.

На думку урядовців у 2020 році продовжиться реформування у всіх сферах економіки, модернізація промислового комплексу, активне оновлення інфраструктурних об'єктів. Однак дія чинників, які впливали на розвиток економіки у 2019 році, на тлі уже сформованих у попередніх періодах структурних дисбалансів та накопичених проблем, дещо стримуватимуть зростання економіки в цілому [13].

Станом на березень 2020 року вже зрозуміло, що означене абзацом вище – занадто оптимістичний прогноз. Світова економіка увійшла в стан глобальної рецесії, наслідки якої нині не прогнозовані, але однозначно мова йде про спад у декілька відсотків від обсягу світового ВВП. І це негативним чином вплине й на розвиток національної економіки, адже Україна є невід'ємною частиною світового господарства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізована та опрацьована у цій статті інформація дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, пошук нових сегментів ринку із незадоволеним попитом всередині країни може сприяти мінімізації негативного впливу світової економічної кризи, яку експерти передбачають у 2020 році.

По-друге, потрібно усіляко сприяти переходу підприємств металургійної галузі на рейки концепції ощадливого виробництва продукції. Це сприятиме зміні виробничої культури та сприятиме запровадженню кращих на сьогодні управлінських практик.

По-третє, необхідно поставити перед Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, із залученням фахівців галузевих асоціацій питання щодо розробки міжгалузевого балансу зі споживання

металопродукції. Це дозволить у стислі терміни сформувавши чіткі обриси внутрішнього споживчого ринку металопродукції, зокрема й трубної галузі.

Список використаної літератури

1. Ксаверчук Л.П. Особливості розвитку трубних підприємств, що входять до об'єднання «Укртрубопром» / Л.П. Ксаверчук, А.Ф. Гриньов, Р.М. Король, М.А. Мироненко // *Металлургическая и горнорудная промышленность*. – 2017. - № 4 (307). – С. 42-48.

2. Ксаверчук Л.П. Сучасний стан розвитку трубних підприємств, що входять до об'єднання «Укртрубопром» / Л.П. Ксаверчук, А.Ф. Гриньов, Р.М. Король, М.А. Мироненко // *Металлургическая и горнорудная промышленность*. - 2018. - № 3 (312). – С. 27-33.

3. Ксаверчук Л.П. Особливості сучасного стану розвитку трубних підприємств, що входять до об'єднання «Укртрубопром» / Л.П. Ксаверчук, А.Ф. Гриньов, Р.М. Король, М.А. Мироненко // *Металлургическая и горнорудная промышленность*. – 2019. - № 1-2 (316). – С. 40-46.

4. Мироненко М.А. Перспективи розвитку аграрно-промислового та гірничо-металургійного комплексів України за підсумками 2018 року / М.А. Мироненко, Р.М. Король, Т.М. Кобякова // *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством»* (м. Полтава, 23 квітня 2019 року). Частина 2. – Полтава: ПДАА, 2019. – С. 79–81.

5. Ксаверчук Л.П., Король Р.Н., Мироненко Н.А. Перспективы развития трубной подотрасли горно-металлургического комплекса Украины / Л.П. Ксаверчук, Р.Н. Король, Н.А. Мироненко // *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії: збірник наукових праць*. - 2019. – № 3 (47). – С. 9-15.

6. Объединение предприятий "Укртрубопром" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrtruboprom.dp.ua>

7. Interfax-Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/637733.html>

8. Белоножко В.В. 2019 г. Компания уплатила 3,25 млрд. грн. налогов и сборов / В.В. Белоножко // *Промышленные известия ИНТЕРПАЙП*. - № 03 (354). – 05 марта 2020 г. – С. 3.

9. Мироненко Н. Управление предприятием на основе концепции бережливого производства / Н. Мироненко. – Дніпропетровськ: «Журфонд», 2016. – 146 с.

10. Мироненко М.А. Перехід на засади концепції ощадливого виробництва як запорука подолання негативних тенденцій на підприємствах

гірничо-металургійного комплексу України (Повідомлення 1) / М.А. Мироненко // *Металлургическая и горнорудная промышленность*. – 2018. - № 4 (313). – С. 86-93.

11. Мироненко М.А. Перехід на засади концепції ошадливого виробництва як запорука подолання негативних тенденцій на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України (Повідомлення 2) / М.А. Мироненко // *Металлургическая и горнорудная промышленность*. – 2018. - № 5 (314). – С. 81-88.

12. Мироненко Н. Теория и практика применения концепций Lean Production и Lean Six Sigma в Украине: Монография / Н. Мироненко, Е. Ковнир. – Д.: ЛІРА, 2020. – 236 с.

13. Огляд економічної активності (2019 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bit.ly/3baRnwj>

References

1. Ksaverchuk, L., Grynev, A., Korol, R. and Myronenko, M. (2017). *Osoblyvosti rozvytku trubnykh pidpryemstv, scho vhodyat' do ob'yednannya Ukrtruboprom* [Features of development of pipe enterprises included in «UKRTRUBOPROM» association]. *Metallurgical and Mining Industry*, 4 (307), pp. 42-48.

2. Ksaverchuk, L., Grynev, A., Korol, R. and Myronenko, M. (2018). *Sucasny stan rozvytku trubnykh pidpryemstv, scho vhodyat' do ob'yednannya Ukrtruboprom* [Current state of development of tube enterprises included in «UKRTRUBOPROM» association]. *Metallurgical and Mining Industry*, 4 (312), pp. 27-33.

3. Ksaverchuk, L., Grynev, A., Korol, R. and Myronenko, M. (2019). *Osoblyvosti sucasnogo stan rozvytku trubnykh pidpryemstv, scho vhodyat' do ob'yednannya Ukrtruboprom* [Features of the current state of development of pipeline enterprises containing in «UKRTRUBOPROM» association]. *Metallurgical and Mining Industry*, 1-2 (316), pp. 40-46.

4. Myronenko, M., Korol, R. and Kobiakova, T. (2019). *Perspektyvy rozvytky agrarno-promyslovogo ta girnycho-metalyrginogo kompleksy Ukraine za pidsymkamy 2018 roky* [Development prospects agrarian-industrial and mining-metallurgical complex of Ukraine as of 2018]. In: *Materialy II Vseukrainskoy naukovo-practychnoy internet konferensiyi "Actualny problemy ta perspektyvy rozvytky obliky, analyzy ta kontroly v socialno-orientovaniy systemy upravlinny pidpryemswom"*. Chastyна 2. Poltava: PDAA, pp. 79-81.

5. Ksaverchuk, L., Korol, R. and Myronenko, N. (2019). *Perspektyvy rozvytky trubnoiy podotrasly gorno-metalyrginogo kompleksa Ukrainy* [Development

prospects of the pipe industry mining-metallurgical complex of Ukraine]. *Visnyk Donbaskoi derzhavnoi mashynobudivnoi akademii*, 3 (47), pp. 9-15.

6. Ukrtruboprom.dp.ua, (2020). *Ukrtruboprom Official Website*. [online] Available at: <http://ukrtruboprom.dp.ua>

7. Interfax.com.ua, (2020). *Interfax Official Website*. [online] Available at: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/637733.html>

8. Belonozhko, V. (2020). *V 2019 g. Kompaniya uplatila 3,25 mlrd. grn. nalogov i zborov* [In 2019 years Company paid 3,25 billions grn. taxes and fees]. *Promyshlennye yzvestyia YNTERPAIP*, 4 (354), p. 3.

9. Myronenko, N. (2016). *Upravlenie predpriyatiem na osnove kontseptsii berezhlivogo proizvodstvan* [Enterprise management based on the concept of lean manufacturing]. Dnipropetrovs'k: Zhurfond.

10. Myronenko, M. (2018). *Perehid na zasady koncepciji oschadlivogo virobnitstva jak zaporuka podolannja negatuvnuh tendenciy na pidpruemstvach girnucho-metallurgijnogo kompleksu Ukrainy* [Transition to the basis of the concept of Lean Production as a succession of negative trends at mining enterprises and metallurgical complex of Ukraine (Message 1)]. *Metallurgical and Mining Industry*, 4 (313), pp. 86-93.

11. Myronenko, M. (2018). *Perehid na zasady koncepciji oschadlivogo virobnitstva jak zaporuka podolannja negatuvnuh tendenciy na pidpruemstvach girnucho-metallurgijnogo kompleksu Ukrainy* [Transition to the basis of the concept of Lean Production as a succession of negative trends at mining enterprises and metallurgical complex of Ukraine (Message 2)]. *Metallurgical and Mining Industry*, 5 (314), pp. 81-88.

12. Myronenko, N. and Kovnir, E. (2020). *Teoriya i practika primeneniya koncepsuy Lean Production I Lean Six Sigma v Ukraine* [Theory and practical application of conception of the Lean Production and Lean Six Sigma in Ukraine], Dnipro: LIRA.

13. Ohliad ekonomichnoi aktyvnosti, (2019). [online] Available at: <http://bit.ly/3baRnwj>

Ksaverchuk L., Association of Enterprises "Ukrtruboprom"; Korol R., Candidate of Technical Science, State Enterprise Ya. Osada Scientific Research Tube Institute; Myronenko M., Candidate of Technical Science, Assistant Professor, National Metallurgical Academy of Ukraine

The state of development of pipe enterprises that are part of the "Ukrtruboprom" association in 2019

The article considers the search for promising ways to develop pipe enterprises of the mining and metallurgical complex. The analysis was carried out on the example of pipe enterprises that are part of the Ukrtruboprom association according to the results of 2019. The aim of the work is to develop proposals to address the negative factors of industrial enterprises by putting into practice the methods of control theory, in particular the comparative analysis method. This allowed

us to propose a number of measures aimed at a comprehensive solution to the problems existing in the domestic market of the pipe industry in Ukraine. To overcome the negative trends in the work, the following is proposed. Firstly, the search for new segments of the domestic pipe market with unmet demand, which can help minimize the negative impact of a possible global economic crisis. Secondly, it is necessary to facilitate the transition of enterprises in the metallurgical industry to the lines of lean production. This will help to change the culture of production and introduce the best management practices to date. Thirdly, it is necessary to raise the question of the need to develop an intersectional balance of metal products consumption with the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine with the involvement of specialists from industry associations. This will allow us to make clear terms in short terms for the domestic consumer market for metal products, including the pipe industry.

Key words: association of enterprises "Ukrtruboprom", pipe production, management, development, internal and external markets for products, volatility.

Ксаверчук Л.П., объединение предприятий «Укртрубопром»; Король Р.Н., к.т.н., государственное предприятие «Научно-исследовательский и конструкторско-технологический институт трубной промышленности им. Я.Е. Осады»; Мироненко Н.А., к.т.н., доцент, Национальная металлургическая академия Украины

Состояние развития трубных предприятий, входящих в объединение «Укртрубопром» по итогам 2019 года

В статье рассмотрены вопросы поиска перспективных путей развития трубных предприятий горно-металлургического комплекса. Анализ проведен на примере трубных предприятий, входящих в состав объединения «Укртрубопром» по итогам 2019 года. Целью работы является выработка предложений по устранению негативных факторов деятельности промышленных предприятий путём применения на практике методов теории управления, в частности метода сопоставительного анализа. Это позволило предложить ряд мероприятий, направленных на комплексное решение существующих на внутреннем рынке трубной отрасли Украины проблем.

Ключевые слова: объединение предприятий «Укртрубопром», производство труб, управление, развитие, внутренний и внешний рынки сбыта продукции, волатильность.

Рекомендована до публікації 17.02.2020 р.

Надійшла до редакції 13.01.2020 р.

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

V. M. ТАРАСЕВИЧ,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної економіки,
політичної економії та управління,
Національна металургійна академія України

АКТУАЛЬНІ ВИМІРИ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

(рецензія на монографію авторів

**д.е.н., професора Ю. К. Зайцева Ю. К., д.е.н., проф. О. М. Москаленко
«Філософсько-методологічні засади архітектоніки предмету сучасної
політичної економії» (перша книга монографії «Сучасна політична
економія як теоретична основа економічного розвитку суспільства»))**

Нещодавно вийшла в світ перша книга монографії докторів економічних наук, професорів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Юрія Кузьмича Зайцева і Олександри Миколаївни Москаленко під назвою «Сучасна політична економія як теоретична основа економічного розвитку суспільства : у 2 кн. — Кн. I. Філософсько-методологічні засади архітектоніки предмета сучасної політичної економії : монографія / Ю. К. Зайцев, О. М. Москаленко. — Київ: КНЕУ, 2018. — 397, [3] с.», що стало важливим внеском у розвиток української фундаментальної економічної науки. Немає сумніву, що публікація таких праць чинить світоглядний вплив на учених і практиків, на характер підходів і напрями досліджень, трансформує наукові погляди й рівень філософсько-етичного сприйняття соціально-економічної дійсності в її складності, нестабільності, уразливості, що може буде корисним для суспільства загалом, зокрема й для навчання молодого покоління науковців.

Монографія має важливе теоретико-методологічне значення, а її актуальність полягає у визначенні місця, ролі та функцій сучасної політичної економії в системі наук, пов'язаних з пізнанням закономірностей і тенденцій розвитку сучасних економічних систем, природи суперечностей у системі економічних і соціальних відносин глобалізованого світу. Тематика монографії є нагальною та принциповою з позицій окреслення нової методологічної парадигми розвитку людства і людини в умовах парадоксального, на перший погляд, поглиблення нерівності та несправедливості у відносинах при постійному зростанні технологічних можливостей їх скорочення, а також зростання впливу ідей концепції трансгуманізму, які носять дуже неоднозначний характер щодо визначення сутності самої людини, отже й природи суспільства в цілому.

Монографія складається з чотирьох об'єднаних єдиною логікою розділів, а саме: *Розділ 1.* Ендогенні та екзогенні чинники формування предметного поля та методології сучасної політичної економії; *Розділ 2.* Теоретико-методологічні проблеми становлення сучасної політичної економії; *Розділ 3.* Актуальні напрями досліджень у полі предмета сучасної політичної економії; *Розділ 4.* Політична економія середнього класу. У розділах розкриваються основні завдання монографічного дослідження щодо формулювання розширеного і оновленого предметного поля сучасної політичної економії, виділення її відокремлених новітніх напрямів, а отже й щодо сучасних підходів у методології пізнання сутності закономірностей і тенденцій розвитку економічних систем, діалектики співвідношення суб'єктивного мислення і об'єктивного економічного розвитку та трансформації ціннісних орієнтирів розвитку сучасної економіки.

Автори переконливо доводять і аргументують, що об'єкт дослідження сучасної політичної економії є настільки складний унаслідок стрімкого розвитку суспільних інституціональних форм функціонування економічної системи (таких, наприклад, як постіндустріальна, інформаційна, цифрова, глобалізована економіка тощо), що неминуче детермінує певну диференціацію об'єкта та предмета в рамках самої політичної економії (постіндустріального суспільства, нової, інституціональної, політичної економії глобалізованого суспільства, субстантивістської політичної економії, політичної економії посткапіталістичного суспільства, політекономії середнього класу тощо) і, відповідно, формулювання певних форм, норм і правил досліджень закономірностей та інституціональних форм функціонування цих конкретних специфічних об'єктів економічного та соціального життя. Заслужують на підтримку ідеї авторів щодо визначення найважливіших інституціональних норм та правил, що визначають зміст поля досліджень, та які мають

залишитися єдиними для всіх напрямів: «це закони та закономірності розвитку системи економічних і соціальних відносин під впливом змін у технологічному способі виробництва та в суспільстві, в його політичній системі; нові інститути й інституціональні форми, які забезпечують ефективну мотивацію інтеграції абсолютної більшості працездатних індивідів в економічну діяльність».

Дослідження змісту самостійних і вочевидь самодостатніх наукових напрямів у предметному полі сучасної політичної економії є відзначається новим науковим поглядом щодо диверсифікації предмету дослідження, та, разом з тим, сміливим баченням фундаментальної економічної науки – сучасної політичної економії. Автори розвивають свої наукові погляди щодо зміни парадигми предмета й методології досліджень економічних явищ і процесів, тенденцій їх розвитку у віддаленій перспективі, відчуваючи динамізм інституціонального середовища і теоретичної науки, яка рефлексує над цими процесами й закономірностями. Дослідники фіксують і послідовно проводять ідею, що такий динамізм і релевантні зміни дістають прояв насамперед у збагаченні цілей економічного розвитку, соціалізації всіх інституціональних форм економічного життя. До того ж, ключовим принципом сучасної парадигми теоретичних досліджень автори визнають «потребу та здатність людини до сприйняття багатомірності та складності економічного життя, багатоваріантності соціально-економічного розвитку, до усвідомлення того, що різні підходи, школи, напрями визначають лише його окремі сторони, розкривають лише частки істини». Важливо, що автори праці акцентують увагу на доцільності імплементації в економічній теоретичній науці тенденції «руху до синтезуючого мислення» й принципу методологічного плюралізму в проведенні політико-економічного аналізу та досліджень складних економічних, соціальних і політичних проблем сучасного суспільства. Важливим на їх слухний погляд є водночас «подолання предметної та методологічної автаркії» у вивченні природи складних економічних явищ і процесів.

Конструктивним і плідним підходом авторів до визначення та характеристики філософсько-методологічних основ формування архітекtonіки предмету сучасної політичної економії є розгорнутий аналіз та спроба розв'язання таких засадничих теоретико-методологічних проблем як: діалектика співвідношення суб'єктивного мислення та об'єктивної логіки економічного розвитку в економічних дослідженнях, визначення діалектики взаємозалежностей сучасної економіки та сучасного суспільства, впливу рушійних сил цивілізації на економічний розвиток, причин, принципів і форм трансформації ціннісних орієнтирів економічного та соціального розвитку, соціально-економічних наслідків трансформації форм, функцій, результатів

праці в інформаційній економіці тощо. Окреслюючи причини та теоретико-методологічні проблеми становлення сучасної політичної економії, професори Ю. К. Зайцев та О. М. Москаленко визначають поле її предмету, обґрунтовують об'єктивний характер ускладнення його структури, досліджують її інституційні форми і, зокрема, такі багато в чому «цілинні» як політична економія постіндустріального суспільства, політична економія посткапіталістичного суспільства, політична економія середнього класу тощо.

Особливо цікавою частиною монографії є дискусія про ціннісні орієнтири розвитку суспільства, трансформацію форм праці і мотивації до праці, цінності у розподілі і споживанні, доступу до матеріальних благ. Доцільність дослідження філософських засад і принципів розвитку сучасної економіки у предметному полі сучасної політичної економії автори визначають, насамперед, існуванням реальної та безпосередньої взаємозалежності між рівнем розвитку суспільного виробництва, станом сформованості та рівнем узгодженості інтересів основних суб'єктів економічного життя (як у межах національних, так і регіональних, глобальної господарських систем) і рівнем розвитку та реалізації потреб суспільства у культурі, духовності, етичних нормах у сфері праці та бізнесу, які формують ту чи іншу якість системи ціннісних орієнтирів індивіда та суспільства в цілому. У монографії дискутуються проблеми несправедливості в розподілі, економічної нерівності, нерівномірності розвитку й наслідків для економіки та суспільства, визначаються субстанціональні причини таких процесів і пропонуються напрями зняття суперечностей в економічному розвитку посткапіталістичного суспільства.

Цікавим самостійним напрямом у монографії є політична економія середнього класу, потреба у якій, на погляд авторів, диктується складністю суперечностей між суспільними класами, їх впливу на економіку. Політична економія середнього класу окреслює проблемне поле сучасної філософії, економіки та політики середнього класу, задає парадигму обговорення ключових політико-економічних питань, визначає концептуальний і методологічний інструментарій досліджень у цій сфері, пізнає закони та закономірності формування, розвитку та функціонування середнього класу, суперечності домінування «порядків закритого доступу», що пов'язані «вилученням доходів і багатства однієї частини суспільства заради вигоди іншої його частини».

Отже, автори плідно розвивають сучасну політичну економію, з науковою наполегливістю відстоюють важливість практичної ролі цієї науки в економічній діяльності та економічній політиці, в осмисленні суперечностей сучасної неоліберальної економіки і суспільства. У монографії розвинуто низку важливих наукових напрямів. Водночас монографічне дослідження має цілісну

змістовну структуру, містить ряд оригінальних і достатньо обґрунтованих узагальнень, висновків, пропозицій, рекомендацій дослідникам проблеми, що дає право говорити про значний внесок авторів у розвиток вітчизняної теоретичної думки в предметному полі політико-економічних досліджень.

Немає сумнівів, що монографія д.е.н., проф. Ю. К. Зайцева та д.е.н., проф. О. М. Москаленко буде корисною для вчених, державних службовців, бізнесменів, студентів, всіх тих, кого цікавлять проблеми методології фундаментальної економічної науки й шляхи пізнання субстанціональних причин суперечностей, що виникають в умовах сучасного глобалізованого суспільства.

Список використаної літератури

1. Зайцев Ю.К. Сучасна політична економія як теоретична основа економічного розвитку суспільства : у 2 кн. – Кн. I. Філософсько-методологічні засади архітекtonіки предмета сучасної політичної економії : монографія / Ю.К. Зайцев, О.М. Москаленко. – Київ: КНЕУ, 2018. – 397, [3] с.

References

1. Zaitsev, Yu. and Moskalenko, O. (2018). *Suchasna politychna ekonomiiia yak teoretychna osnova ekonomichnoho rozvytku suspilstva : u 2 kn. — Kn. I. Filosoфsko-metodolohichni zasady arkhitektoniky predmeta suchasnoi politychnoi ekonomii: monohrafiia* [Modern political economy as a theoretical basis for economic development of society: in 2 books. - Book. I. Philosophical and methodological principles of architectonics of the subject of modern political economy: monograph], Kyiv: KNEU.

Рекомендована до публікації 17.02.2020 р.

Надійшла до редакції 13.01.2020 р.